

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

PROBLEM OČUVANJA MODERNISTIČKE ARHITEKTURE I
DIZAJNA NA PRIMJERU RADNIČKOG SVEUČILIŠTA MOŠA
PIJADE U ZAGREBU

Iva Jurlina

Mentor: dr. sc. Marko Špikić, izvanredni profesor

ZAGREB, 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

PROBLEM OČUVANJA MODERNISTIČKE ARHITEKTURE I DIZAJNA NA PRIMJERU RADNIČKOG SVEUČILIŠTA MOŠA PIJADE U ZAGREBU

The problem of preservation of modernist architecture and design of Worker's University
building Moša Pijade in Zagreb

Iva Jurlina

SAŽETAK:

Diplomski rad bavi se pitanjem devastacije i mogućnostima očuvanja moderne arhitekture i produkt dizajna na primjeru Radničkog sveučilište Moša Pijade u današnjoj Ulici grada Vukovara. Građena od 1955. do 1961. godine prema projektu Radovana Nikšića i Ninoslava Kučana zgrada predstavlja antologijsko djelo hrvatske moderne arhitekture i dizajna. Od 1960-ih godina do danas na građevini je izveden niz neprimjerenih adaptacija i intervencija koje su rezultirale drastičnim devastacijama te nepovratnim gubitkom dijela opreme interijera. Cilj rada je na temelju valorizacije zgrade kao reprezentativnog primjera moderne arhitekture i total-dizajna ukazati na potrebu rješavanja problema kako tretirati i zaštititi primjere kulturne baštine 20. stoljeća. Fokus rada stavljen je na pitanje trebaju li se na devastirane građevine moderne primjeniti konzervatorski ili restauratorski postupci te kako zaštititi primjere produkt dizajna koji su i danas u upotrebi.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 169 stranica, 185 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: moderna arhitektura, Radničko sveučilište, Radovan Nikšić, Ninoslav Kučan, dizajn interijera, Bernardo Bernardi

Mentor: dr.sc. Marko Špikić, izvanredni profesor, Filozofski fakultet

Ocjenjivači: dipl. ing. arh., dr. sc. Zlatko Jurić, redoviti profesor, Filozofski fakultet

dr. sc. Jasna Galjer, redoviti profesor, Filozofski fakultet

dr. sc. Marko Špikić, izvanredni profesor, Filozofski fakultet

Datum prijave rada: _____

Datum predaje rada: _____

Datum obrane rada:

Ocjena: odličan (5)

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Iva Jurlina, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul 4 (Konzervatorstvo) diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Problem očuvanja modernističke arhitekture i dizajna na primjeru Radničkog sveučilišta Moša Pijade u Zagrebu rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz literature ili napisan na nedozvoljen način te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 11. rujna 2018.

Vlastoručni potpis

Zahvaljujem dr. sc. Marku Špikiću na stručnoj podršci i mentorstvu. Također, zahvaljujem dr. sc. Karin Šerman, profesorici na Arhitektonskom fakultetu na ustupljenoj literaturi, gospodinu Ivanu Šutalu, ravnatelju Pučkog otvorenog učilišta na uvidu u dokumentaciju sveučilišta i dopuštenju za njihovim korištenjem u diplomskom radu, gospođi Zori Popovčić, voditeljici Knjižnice Pučkog otvorenog učilišta Zagreb na ustupljenim fotografijama, Ani-Mariji Zubović, arhivistici Hrvatskog muzeja arhitekture na pomoći pri korištenju arhitektonskih nacrti i ostale dokumentacije te Petri Šlošel, dokumentaristici Instituta za povijest umjetnosti za pomoć pri korištenju građe Instituta. Za kraj posebno se zahvaljujem dr.sc. Ivi Ceraj, kustosici Hrvatskog muzeja arhitekture i arhitektici Ivani Haničar Buljan, stručnoj suradnici Instituta za povijest umjetnosti na ustupljenoj literaturi, fotografijama, vlastitim istraživanjima te stručnim konzultacijama koji su bili ključni za realizaciju ovog rada.

Sadržaj:

Uvod.....	7
1. Izgradnja današnje Ulice grada Vukovara	9
2. Radničko sveučilište kao model novog državnog sistema.....	12
3. Planiranje i realizacija zgrade Radničkog sveučilišta	16
3.1. Utjecaj EXAT-a 51 i nizozemskog modernizma na projekt Radničkog sveučilišta	23
3.2. Usporedba natječajnog, idejnog i izvedbenog projekta	25
3.3. Formalna analiza građevine	36
4. Bernardo Bernardi i dizajn interijera	42
4.1. Utjecaj skandinavskog organskog modernizma	43
4.2. Radničko sveučilište kao djelo total-dizajna	45
4.3. Sustavni pregled opreme interijera Radničkog sveučilišta.....	47
5. Od realizacije do današnjeg stanja – pitanje očuvanja zgrade Sveučilišta.....	98
5.1. Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta – velika dvorana s pratećim prostorijama	121
5.2. Problem očuvanja i restauriranja produkt dizajna	128
5.3. Danski modeli za očuvanje i prezentaciju dizajna interijera	134
6. Zaključak	142
7. Kronologija zbivanja vezana uz izgradnju i sudbinu zgrade Radničkog sveučilišta.	144
8. Popis literature i arhivskih izvora	146
8.1. Literatura	146
8.2. Arhivski izvori.....	148
8.3. Internetski izvori.....	151
9. Popis slikovnih priloga.....	153

Uvod

Pedesete godine su u hrvatskoj arhitekturi označile vrijeme izgradnje novog modernog Zagreba, poslijeratnih obnova stambene i privredne infrastrukture te početak gradnje javnih poslijeratnih reprezentativnih objekata. To je također vrijeme nastanka nekih od najreprezentativnijih modernističkih građevina na tragu suvremenih europskih arhitektonskih tendencija. Jedno od najistaknutijih ostvarenja tog vremena je Radničko sveučilište Moša Pijade građeno od 1955. do 1961. godine prema projektu Radovana Nikšića i Ninoslava Kučana u današnjoj Ulici grada Vukovara. Diplomski rad bavi se povijesnoumjetničkom valorizacijom te problemom i pitanjem očuvanja zgrade Radničkog sveučilišta kao reprezentativnog primjera hrvatske moderne koje je od 1960-ih godina do danas doživjelo drastične devastacije i prenamjene.

Prvi dio rada donosi kontekst realizacije Ulice grada Vukovara kao reprezentativnog središta nove socijalističke države te izgradnje Radničkog sveučilišta Moša Pijade koje je predstavljalo identitet novog socijalističkog društva. Završetkom Drugoga svjetskog rata osnivanje tzv. druge Jugoslavije dovelo je do niza političkih, gospodarskih i urbanističkih promjena koje su rezultirale gradnjom javnih reprezentativnih objekata među kojima su značajnu ulogu imale obrazovne institucije kao spoj koncepta modernističke arhitekture i novih socijalističkih ideja radničkog samoupravljanja. Radnička sveučilišta pojavljuju se kao novi oblik socijalističke institucije čija je ključna uloga bila rješavanje problema nepismenosti te obrazovanje nove radničke klase kako bi mogla sudjelovati u političkom životu države.

Drugi dio bavi se arhitektonskim planiranjem i realizacijom zgrade Sveučilišta, od rapisivanja javnog natječaja 1955. godine, zatim izrade natječajnih, idejnih i izvedbenih projekata do finalne realizacije 1961. godine. Realizacija Radničkog sveučilišta slijedila je temeljne ideje projektiranja cijele Ulice grada Vukovara na principima Internacionalnog stila predratne moderne. Nadalje objašnjava se izravan utjecaj EXAT-a 51 i ideja Bauhauusa, neoplasticizma i konstruktivizma na domaću poslijeratnu arhitekturu te nizozemskog arhitektonskog kruga čiji se utjecaj vidi u racionalnosti izvedbe, pročišćavanju prostora, većom transparentnošću pročelja i brisanjem granica između interijera i eksterijera zgrade Sveučilišta.

Treći dio rada temelji se na valorizaciji opreme interijera Radničkog sveučilišta Bernarda Bernardija koja je u cijelosti namjenski projektirana te zajedno sa arhitektonskim ostvarenjem zgrade čini jedno od najistaknutijih djela total-dizajna u Hrvatskoj. Bernardijev rad temelji se na idejama sjedinjavanja geometrijskog funkcionalizma s odlikama organskog skandinavskog

modernizma koje primjenjuje u projektiranju tzv. „doma za radnike“ Radničkog sveučilišta, a koje predstavlja začetak razdoblja suvremenog hrvatskog dizajna.

Temeljna dokumentacija, fotodokumentacija i arhivski materijali vezani uz arhitektonsku realizaciju i opremu Radničkog sveučilišta korišteni su u Pučkom otvorenom učilištu te Hrvatskom muzeju arhitekture Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti gdje se izvorni nacrti i dokumentacija čuvaju unutar Osobnog arhivskog fonda Radovana Nikšića i Osobnog arhivskog fonda Bernarda Bernardija. Za valorizaciju i pregled današnjeg stanja opreme interijera Sveučilišta primarno su uz muzejske nacрте korišteni radovi dr. sc. Ive Ceraj, kustosice Hrvatskoj muzeja arhitekture koja 2014. donosi popis opreme sa današnjim stanjem Sveučilišta, a 2015. monografiju dizajnerskog stvaralaštva Bernarda Bernardija.

Posljednji dio rada bavi se opisom današnjeg stanja zgrade Sveučilišta sa cjelokupnim inventarom te pitanjem njena očuvanja budući da je od 1960-ih godina nizom neprimjerenih prenamjena i intervancija doživjela teške devastacije i nepovratne gubitke. Polaznu točku za istraživanje problema devastacije i mogućnosti očuvanja zgrade Radničkog sveučilišta predstavlja *Konzervatorska studija* iz 2017. godine autorica Ive Ceraj, Ivane Haničar Buljan i Renate Margaretić Urlić kao prvi rad koji donosi prijedloge sanacijskih i restauratorskih radova te mogućnosti prezentacije dijela sveučilišta i njegove dizajnerske opreme.

1. Izgradnja današnje Ulice grada Vukovara

Vrijeme neposredno nakon Drugog svjetskog rata, razdoblje tzv. druge Jugoslavije, obilježeno je uvođenjem novog društvenog poretka te nizom političkih, kulturnih, gospodarskih i urbanističkih promjena u državi. Država postaje glavni investitor te arhitekti okupljeni unutar velikih centraliziranih projektnih zavoda rade na realizaciji novih razvojnih planova gradova koji su u prvim nekoliko poslijeratnih godina usmjereni primarno na obnovu arhitekture stradale tijekom rata te stambenu i industrijsku gradnju, a individualni visoko kvalitetni arhitektonski projekti nisu više bili primarna „društvena potreba“.¹

U Zagrebu je poslijeratsna urbanistička situacija dovela do izrade regulacijskih planova, brze anonimne gradnje tipskih stambenih naselja te industrijskih pogona za obnovu gospodarstva. Dolazak nove političke struje na vlast rezultirao je prekidom s tradicijom tadašnje zagrebačke arhitektonske škole te projektiranjem monumentalnih arhitektonskih i urbanističkih rješenja koji bi simbolizirali novi Zagreb i novu socijalističku državu. Pedesete godine su u hrvatskoj arhitekturi označile vrijeme izgradnje novog modernog Zagreba, poslijeratnih obnova stambene i privredne infrastrukture te početak gradnje javnih poslijeratnih reprezentativnih objekata.²

U to vrijeme pitanja razvoja i pregradnje Zagreba vodi Privremeni Narodni odbor grada Zagreba čiji Izvršni odbor (IO) 1946. godine donosi odluku kako je najpovoljnije zemljište za poslijeratnu višestambenu gradnju današnja Ulica grada Vukovara koja se protezala od Savske do Strojarske ulice te u to vrijeme nosila naziv Varaždinska ulica. Ulica je zamišljena kao reprezentativno upravno-administrativno središte nove vlasti i države te je predstavljala najvažnije gradilište za viši sloj novog socijalističkog društva i odrednicu novog stila.³ Zbog svoje važnosti u političkom kontekstu države, Ulici grada Vukovara je do danas nekoliko puta mijenjano ime. U prijeratnom vremenu nosila je ime Varaždinska ulica, 1947. naziv se mijenja u Moskovski boulevard u čast gradu Moskvi i 800. godišnjici njena postojanja⁴, 1951. nakon prekida veza sa Staljinom dobiva naziv Beogradska ulica, no već 1957. ono se mijenja

---

¹ Ivo Maroević, „Hrvatska arhitektura pedesetih. Kontinuitet moderne u okruženju socijalizma“, u: *Život umjetnosti 71/72*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004, str. 141.

² Zoran Manević, *Arhitektura XX vijeka*, Beograd: Prosveta; Zagreb: Spekter; Mostar: Prva književna komuna, 1986., str. 42-43.

³ Vedran Ivaković; Mladen Obad Šćitaroci, *Planiranje i izgradnja Zagreba 1945. – 1952.*, Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Prostor, 19, 2(42), 2011, str. 364 - 372.

⁴ Isto, str. 368.

u Ulica proleterskih brigada da bi od 1991. godine do danas nosila službeni naziv Ulica grada Vukovara.⁵

Ključnu ulogu za urbanizam Zagreba 1950-ih i formiranje novog središta grada odigrala je poslijeratna Urbanistička regulatorna osnova Vlade Antolića (1949-1953.) koja se nastavila na urbanistička rješenja prihvaćena već 30-ih godina.⁶ Projekte Regulatorne osnove provodio je Odsjek za regulaciju Narodnog odbora grada Zagreba koji je 1947. godine zamijenjen novoosnovanim Urbanističkim zavodom čiji je osnivač i prvi predsjednik autor Regulatorne osnove bio Vlado Antolić.⁷ Njenim provođenjem odlučeno je riješiti urbanističke probleme nastale naglim širenjem grada, razvojem industrije i znatnim porastom broja stanovnika s ciljem što boljeg uređenja i razvoja grada Zagreba i njegovih širih područja. Regulatorna osnova se temeljila na ideji stvaranja tzv. „funkcionalnog grada“ u kojem je kao osnovno mjerilo uzeto zadovoljavanje osnovnih funkcija čovjeka, zatim suvremenim rješavanjem pitanja prometa te razdvajanjem stambene, industrijske, poslovne i rekreativne zone.⁸ Antolićev urbanistički plan obuhvaća izgradnju velikih prometnica koje odvajaju novoizgrađene gradske dijelove projektirane prema CIAM-ovim načelima stvaranja niza neboderskih soliternih građevina okruženih zelenilom u kojima je naglasak na čovjeku, a ne na prometu. Današnja Ulica grada Vukovara najbolji je primjer primjene tih načela realizacijom niza reprezentativnih javnih objekata projektiranih na Le Corbusierovim modernističkim principima u spoju s novim idejama socrealizma te se smatra jednim od najvećih urbanističko-arhitektonskih rješenja u Jugoslaviji tog vremena.⁹

Naglasak na realizaciji reprezentativne arhitekture 50-ih godina kao odraza nove političko-ekonomske situacije vidljiv je i iz činjenice da se paralelno s natječajem za izgradnju zgrade Radničkog sveučilišta raspisuje i natječaj za zagrebačku Gradsku vijećnicu, obaju ustanova u nesporednoj blizini.¹⁰ To jasno pokazuje završetak razdoblja izgradnje isključivo stambene i

---

⁵ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 14.

⁶ Darja Radović Mahečić, „Vizija i zbilja. Zagrebačka arhitektura i urbanizam 50-ih godina.“ u: *Život umjetnosti 71/72*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004, str. 146-147.

⁷ Vedran Ivanković, „Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945. – 1956. godine. Arhitektura i urbanizam na razmeđu Istoka i Zapada.“ u: *Prostor*, 14, 2(32), Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2006., str. 186.

⁸ Urbanistički zavod grada Zagreba, Direktivna regulatorna osnova, Zagreb : Zavod za urbanizam NOGZ, 1953., str. 3-8.

⁹ Darja Radović Mahečić, „Vizija i zbilja. Zagrebačka arhitektura i urbanizam 50-ih godina.“ u: *Život umjetnosti 71/72*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004, str. 146-147.

¹⁰ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 13.

privredne infrastrukture i početak gradnje reprezentativnih javnih objekata.¹¹ Godine 1951. raspušteni su državni projektni zavodi te je započelo vrijeme stvaranja samostalnih arhitektonskih ateljea i razdoblje autorske arhitekture s osjetnom individualizacijom pojedinih projektantskih opusa. To je vrijeme nastanka nekih od najreprezentativnijih modernističkih građevina na tragu suvremenih europskih arhitektonskih tendencija te pod utjecajem Internacionalnog stila.¹² Prema Vedranu Ivankoviću 1950-e godine u Zagrebu predstavljaju vrijeme „kada se pred arhitekta postavio zahtjev za formiranjem novoga estetskog izraza arhitekture besklasnoga socijalističkog društva.“¹³

Urbanistički plan za Ulicu grada Vukovara nikada nije u potpunosti realiziran zbog nedostatka financijskih sredstava. Unatoč tome, ostvarena arhitektonska izdanja među kojima su projekti vodećih arhitekata toga vremena kao što su Neven Šegvić, Božidar Rašica, Stjepan Gomboš i Drago Galić pripadaju antologijskim primjerima modernističke arhitekture u Hrvatskoj.¹⁴ Jedno od ključnih realizacija je zgrada Radničkog sveučilišta Moša Pijade, Radovana Nikšića i Ninoslava Kučana, za čiju je lokaciju odabrano križanje već postojeće Runjaninove ulice kao nastavka donjogradnjske Zelene potkove koja se u izgradnji 1950-ih produžuje (sastoji se od niza sveučilišnih ustanova zbog čega nosi naziv Sveučilišta aleja) te današnje Ulice grada Vukovara.¹⁵ Za ostvarenje Radničkog sveučilišta Darja Radović Mahečić piše da predstavlja „sintezu najstojanja zagrebačke škole arhitekture u poslijeratnom razdoblju“ te jedno od najboljih arhitektonskih ostvarenja tog razdoblja.¹⁶

---

¹¹ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 5.

¹² Zoran Manević, *Arhitektura XX vijeka*, Beograd: Prosveta; Zagreb: Spektar; Mostar: Prva književna komuna, 1986., str. 42-43.

¹³ Vedran Ivanković, „Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945. – 1956. godine. Arhitektura i urbanizam na razmeđu Istoka i Zapada.“ u: *Prostor*, 14, 2(32), Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2006., str. 183.

¹⁴ Isto, str. 186.

¹⁵ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 6.

¹⁶ Darja Radović Mahečić, „Vizija i zbilja. Zagrebačka arhitektura i urbanizam 50-ih godina.“ u: *Život umjetnosti 71/72*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004, str. 148.

2. Radničko sveučilište kao model novog državnog sistema

Potreba za modernizacijom države odmah pri svršetku rata pojavila se zbog činjenice da je Jugoslavija bila jedna od najnerazvijenijih europskih zemalja još od vremena prije rata. Uvođenje novog oblika upravljanja i provođenje niza reformi dovelo je do potrebne modernizacije te radikalnih društvenih i gospodarskih promijena.¹⁷ Formiranjem nove socijalističke države dolazi do drastične izmjene u strukturi stanovništva te mijenjanjem uvjeta državne proizvodnje politički fokus se prebacuje na radničku klasu koja se seli u grad.¹⁸ Početak 1950ih godina i udaljavanje Jugoslavije od istočnog bloka nakon Titova raskida veza sa Staljinom 1948. godine obilježili su novi tzv. „sustav direktne socijalističke demokracije“ čija je ideja bila razvitak radničkog samoupravljanja.¹⁹

Pedesete godine su s obzirom na društvene promjene obilježene pojavom novih oblika institucija među kojima su se kao vodeće pojavile one usmjerene pojedincima kao što su zdravstvene i obrazovne ustanove koje su bile ključne točke modernog građanskog života te su spajale koncept suvremene arhitekture i novih socijalističkih ideja.²⁰

Radnička sveučilišta kao novi oblik socijalističke institucije, izravno su ovisila o promjeni političke situacije i potrebama državne ekonomije. Na području Jugoslavije postojalo je preko dvjesto radničkih sveučilišta te su „sva sveučilišta tog tipa imala isti temeljni cilj: zadovoljiti obrazovne potrebe radnika.“²¹ Uz to, radnička i narodna učilišta diljem države imala su ključnu ulogu u rješavanju problema nepismenosti nove radničke klase organiziranjem osnovnog obrazovanja za odrasle.²²

Od 1955. godine počinju se zagovarati drastične promjene obrazovnog sustava koje bi odbacile *ex cathedra* oblik edukacija i zagovarale edukacije putem grupnog i praktičnog rada te poticanje kreativnog procesa u obrazovnom procesu. Smatra se da je najveći broj novih obrazovnih ustanova izgrađen u razdoblju između 1951. i 1963. godine, no unatoč tome u

---

¹⁷ Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 166-167.

¹⁸ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 13.

¹⁹ U tekstu natječaja iz 1955. godine (čuva se u Hrvatskom muzeju arhitekture) navodi se kako je Zagreb najveći industrijski centar FNRI s oko 73.000 radnika u proizvodnji.

²⁰ Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 165-166.

²¹ Gary K. Bertsch; Karen L. Persons, „Workers' Education in Socialist Yugoslavia“, u: *Comparative Education Review*, Vol. 24, No. 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1980., str. 89-90.

²² Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 5.

državi nisu postojali propisi za standardiziranu gradnju tog tipa ustanova te se gradnja obavljala rutinski prema pojedinoj narudžbi. Takvom načinu projektiranja suprotstavili su se istraživački orijentirani zagrebački arhitekti koji su držali da je tip ustanove koji odražava modernizaciju društva podloga za arhitektonsko istraživanje i nova izvorna rješenja te su upravo oni igrali ključnu ulogu u formiranju poslijeratnog Zagreba.²³ Prema Maroju Mrduljašu i Tamari Bjažić Klarin u novoj poslijeratnoj Jugoslaviji arhitekt više nije samo „izvršitelj naručenog projekta od strane financijera već društveno odgovoran pojedinac.“²⁴

Radničko sveučilište Moša Pijade projektirano je kao „urbani identitet novog socijalističkog društva“²⁵ te nosi važnu povijesno-dokumentarnu vrijednost kao rezultat tadašnjih političkih i gospodarskih uvjeta u zemlji. Građeno je od 1956.²⁶ do 1961. godine kao ustanova obrazovne i kulturne funkcije za potrebe općeg i stručnog prosvjećivanja radnika te predstavlja „edukacijski kombinat“ novog socijalističkog društva.²⁷ Ono je bilo prvo radničko sveučilište na području Jugoslavije i osnovano je 1953. godine te je poslužilo kao model za daljnje osnivanje učilišta tog tipa diljem države.²⁸ U programskoj osnovi naslijedilo je Pučko učilište osnovano 1907. godine kao rezultat nastojanja da se građanstvo ekonomski i kulturno ojača nakon dvadesetogodišnje vladavine mađarskoga bana Khuena-Herdervarya te se ta godina smatra i početkom sustavnog rada na obrazovanju odraslih u Hrvatskoj. Od početka djelovanja učilište djeluje na osnovnom obrazovanju odraslih na poljima tehničkih, prirodnih i kulturnih znanosti, a glavni oblik održavanja nastave bili su seminari, što je ostala karakteristika obrazovanja i u 1950-im godinama. Ideja za osnivanjem Radničkog sveučilišta Moša Pijade (3. ožujka 1953.) proizašla je iz potrebe da se afirmira radničko samoupravljanje u praksi, budući da je razvoj industrije zahtijevao osposobljavanje za nove radne zahtjeve. Odlučeno je da će unutar Radničkog sveučilišta Moša Pijade djelovati osnovne organizacijske jedinice kao što su Centar za elektroindustriju, Centar za metalsku industriju, Centar za kemijsku, prehrambenu i tekstilnu industriju, Centar za građevinarstvo te Centar za robni promet i ugostiteljstvo. Uz osnovne centre djelovale su i Škola za industrijska zanimanja,

---

²³ Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Klarin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 165-166.

²⁴ Isto, str. 170.

²⁵ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 13.

²⁶ Rezultati natječaja za projekt objavljeni su u: N.N., Narodni odbor kotara Zagreb, „Rezultat natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu“, *Vjesnik*, 15. siječnja 1956., str. 154.

²⁷ Ružica Kovačević, „Di je Moša?“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 5.

²⁸ Gary K. Bertsch; Karen L. Persons „Workers' Education in Socialist Yugoslavia“, u: *Comparative Education Review*, Vol. 24, No. 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1980., str. 91.

Škola za kadrove, Centar i škola za obrazovanje upravljača, Škola za opće obrazovanje te Centar za kulturu. Budući da je sveučilište do 1950-ih godina djelovalo na ukupno pedesetak lokacija diljem grada, pojavila se potreba za projektiranjem namjenske zgrade Radničkog sveučilišta.²⁹

Odluka o gradnji doma Radničkog sveučilišta donesena je 8. svibnja 1955. godine na sjednici Narodnog odbora grada Zagreba povodom svečanog obilježavanja 10. godišnjice oslobođenja Jugoslavije od njemačke okupacije. Glavna ideja nove države bila je socijalno prosvjećivanje radnika kao temelja novog socijalističkog društva putem realizacije obrazovnih ustanova koje bi kao pedagoški instrument ne samo educirale radnike na području različitih primjenjenih struka već opće kulture i novog političkog sistema. Realizacija Radničkog sveučilišta Moša Pijade kao novog tipa socijalističke institucije i „drugog doma za radnike“ predstavljala je materijalizaciju tih ideja. Do sredine pedesetih godina radnici su educirani isključivo u tvornicama, no 1955. godine grad Zagreb donosi odluku o preuzimanju kontrole nad njihovom edukacijom osnivanjem i vođenjem Radničkog sveučilišta. Već sama lokacija u tadašnjoj Ulici proletarskih brigada kao novom središtu grada i okosnici njegova razvoja predstavlja manifestaciju novog političkog sustava.³⁰ Sveučilište je predstavljalo prostor za obrazovanje i druženje radnika, ali uz to zgrada je trebala podučavati o suvremenim vrijednostima i doktrinama novoga društva kao najsuvremenije arhitektonsko rješenje obrazovne ustanove tog vremena na području Jugoslavije.³¹ Sveučilište je ujedinavalo interese tvornica za dodatnim strukovnim obrazovanjem radnika te ideje političkih institucija za razvijanjem prakse radničkog samoupravljanja kako bi mogli postati dio političkog života nove države.³²

U sklopu Sveučilišta bilo je zapošljeno oko tisuću ljudi, od čega je čak polovica zaposlenih predstavljala obrazovne radnike, a svake godine je sveučilište pohađalo oko 10000 radnika koji su se obrazovali na različitim strukovnim poljima. Važno je napomenuti da je Sveučilište pružalo mogućnost izrazito kvalitetnog i razvijenog obrazovnog programa, ne samo iz strukovnih znanja, već općeg znanja, politike i kulture, koji su uključivali niz kulturnih

---

²⁹ Goran Horvat; Željko Obad (ur.), Pučko otvoreno učilište 1907.-1997., Zagreb: Otvoreno sveučilište, 1997., str. 53-87.

³⁰ Renata Margaretić Urlić, Karin Šerman, „Workers’ University Zagreb: Team 10 Ideas in the Service of Socialist Enlightenment“, u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art, 2014., str. 157.

³¹ 1959. godine bilježi se postojanje 728 učilišta u državi

³² Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 178.

dogadaja, kao što su koncerti i filmske projekcije te tečajeve obrazovanja nastavnika.³³ Kompleksnost strukture zgrade Sveučilišta u programskom i arhitektonskom smislu potvrđuje činjenica da je obuhvaćalo sadržaje i potrebe ukupno šest ustanova Radničkog sveučilišta: Višu radničku školu, Instruktorsko-dokumentacioni centar, Centralni klub te Centre za opće obrazovanje, ekonomsko obrazovanje, stručno obrazovanje radnika, metalsku struku i praktičnu izobrazbu kadrova.³⁴ Godine 1980. Radničko sveučilište se sjedinjuje s Narodnim sveučilištem (Pučko učilište osnovano 1907. godine nakon Drugoga svjetskog rata preimenovano je u Centralno narodno sveučilište te do 1980-ih godina djeluje pod upravom Ministarstva prosvjete, paralelno s Nikšićevim Radničkim sveučilištem) te od tada počinju djelovati pod zajedničkim imenom Radničko i narodno sveučilište Moša Pijade.³⁵

---

³³ Gary K. Bertsch; Karen L. Persons „Workers' Education in Socialist Yugoslavia“, u: *Comparative Education Review*, Vol. 24, No. 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1980., str. 91.

³⁴ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 16.

³⁵ Isto, str. 23.

3. Planiranje i realizacija zgrade Radničkog sveučilišta

Nakon što je donesena odluka o izgradnji doma Radničkog sveučilišta 8. svibnja 1955. na sastanku Narodnog odbora za grad Zagreb, odmah je raspisan natječaj³⁶ na kojem već u siječnju 1956. pobjeđuje natječajni projekt za socijalistički model obrazovne zgrade Radovana Nikšića, Ninoslava Kučana i inženjera Petra Kušana.³⁷ Druga nagrada na natječaju pripala je Božidaru Tušku, Emilu Pernaru i Milanu Mihaljeviću, treća Dragici Crnković i Vladimiru Fulli, a četvrta arhitektonskom uredu Haberle.³⁸ Natječaj za projekt Radničkog sveučilišta predstavljao je prvi javni arhitektonski natječaj za izgradnju u Ulici grada Vukovara.³⁹

U raspisanom natječaju za izgradnju nove socijalističke institucije navodi se da zgrada treba biti objekt posebnog sadržaja, prostora i oblikovanja te kako je glavni zadatak Sveučilišta podrediti svoj rad potrebama obrazovanja radničke klase. Osnovne vrste aktivnosti dijele se na seminare, Višu radničku školu te slobodne aktivnosti. Seminari kao osnovni vid nastave obuhvaćaju osnovno i srednje opće obrazovanje, zatim pojedina područja kao što su prirodne znanosti, umjetnost, ekonomsko obrazovanje te seminare za stručno obrazovanje radnika iz pojedinih industrija. Viša radnička škola obuhvaćala je skupinu prirodnih i društvenih znanosti unutar koje su se polaznici trebali opredijeliti za određeno područje. Nizom slobodnih aktivnosti Sveučilište se trebalo otvoriti i drugim radnicima koji nisu bili sudionici seminarskog rada. U natječaju se navodi točan broj prostorija koje bi sveučilište s obzirom na svoj bogat program trebalo sadržavati.⁴⁰

Dom Radničkog sveučilišta izgrađen je između 1955. i 1961. godine te predstavlja jedno od najistaknutijih ostvarenja modernističke arhitekture i total-dizajna u Hrvatskoj. U vremenu između raspisivanja natječaja i svečanog otvorenja dobiva naziv jugoslavenskog političara

---

³⁶ U tekstu raspisanog natječaja iz 1955. godine navode se novčane nagrade za sedam projekata, a za pobjednički projekt nagrada iznosi 700.000 dinara. Ocjenjivački sud sastojao se od petnaest članova, među kojima su između ostalog bili predsjednik NOGZ-a Milutin Baltić, predsjednik Radničkog sveučilišta Ivan Leko te arhitekti Kazimir Ostrogović i Drago Galić. Narodni odbor grada Zagreba, Raspis općeg jugoslavenskog anonimnog natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja za gradnju Doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu, 1955., u: *Čovjek i prostor*, Zagreb, br. 34 (1955.)

³⁷ N. N., „Gradit će se novo Radničko sveučilište“, *Vjesnik*, 8. siječnja 1957., br. 3696, godina XVIII, str. 4.

³⁸ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 14.

³⁹ Vedran Ivanković, „Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945. – 1956. godine. Arhitektura i urbanizam na razmeđu Istoka i Zapada.“ u: *Prostor*, 14, 2(32), Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2006., str. 190-191.

⁴⁰ Tekst natječaja čuva se u Hrvatskom muzeju arhitekture. HAZU-HMA: OAF RN, Narodni odbor grada Zagreba, „Uslovi i program natječaja za idejno arhitektonsko rješenje doma radničkog sveučilišta u Zagrebu“, 21. lipnja 1955.

Moša Pijade.⁴¹ Kao lokacija izabrano je križanje današnje Ulice grada Vukovara koja u to vrijeme nosi ime Beogradska ulica i produžene Runjaninove ulice.⁴² Kupnja posjeda te izgradnja zgrade sveučilišta osigurani su sredstvima Sveučilišta i dodatnih stotinjak poduzeća.⁴³ Cilj arhitektonskog rješenja bio je povezati prostor zgrade s ulicom te dinamizirati tlocrt maksimalno iskorištavajući ograničen rječnik Internacionalnog stila. Zgrada Sveučilišta je osim za obrazovanje radnika služila i kao dokumentacijski centar s knjižnicom, filmotekom i diskotekom te dvije prostrane dvorane. Realizacija je slijedila temeljne ideje projektiranja cijele današnje Ulice grada Vukovara i ideju okruživanja modernističke arhitekture velikim zelenim površinama te je 1962. oko Sveučilišta uređen park prema projektu Silvine Seissel.⁴⁴ Izvorna ideja arhitekta Nikšića bila je i organizacija parka skulptura koji bi okruživao zgradu te bio mjesto na kojem bi mladi umjetnici mogli predstavljati svoje radove.⁴⁵

Kako *Vjesnik* prenosi, arhitektonsko i programsko rješenje Radničkog sveučilišta u godinama svoje realizacije predstavljalo je prvu zgradu tog tipa na području Jugoslavije.⁴⁶ Vrijednost i reprezentativnost arhitektonskog projekta Radničkog sveučilišta temeljena je na pročišćenoj realizaciji hrvatske moderne koja uspijeva sjediniti geometrijsku i funkcionalnu jednostavnost s izrazito kompleksnim sadržajem. U skladu s idejom o predstavljanju identiteta novog socijalističkog društva, arhitekti su namjerno projektirali niski format građevine kako bi se smanjio dojam njene monumentalnosti te naglasila osnovna funkcija.⁴⁷

U usporedbi s ostalim arhitektonskim ostvarenjima oko glavne prometnice, projekt Sveučilišta svojim oblikovanjem (razvedeniji tlocrt, niska izgradnja, transparentnost prostora) pokazuje izraziti utjecaj zapadnjačkih uzora, konkretno nizozemskog kruga arhitekata te

---

⁴¹ Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 178.

⁴² Prometnice koje omeđuju nekadašnju zgradu RANS-a su s vremenom nekoliko puta mijenjale svoje nazive. U vrijeme izrade projekta, lokacija Sveučilišta bila je na križanju Beogradske i produžetka Runjaninove ulice, a danas su to Ulica grada Vukovara, Ulica Ivana Lučića i Čazmanska ulica. HDA, *Radničko sveučilište Zagreb, Trg Lenjina br.2 – konačna lokacija novogradnje Radničkog sveučilišta na križanju Beogradske i produljene Runjaninove ulice*, izdaje: Odjel za urbanizam i regulaciju Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba, Narodna Republika Hrvatska, br. 3853 –VIII-1-1956, 21.03.1957.

⁴³ Goran Horvat; Željko Obad (ur.), *Pučko otvoreno učilište 1907-1997.*, Zagreb: Otvoreno sveučilište, 1997., str. 87.

⁴⁴ Dragan Damjanović, *Zagreb: Arhitektonski atlas*, Zagreb: AGM, 2014., str. 323-324.

⁴⁵ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 22.

⁴⁶ N. N., „Gradit će se novo Radničko sveučilište“, *Vjesnik*, 8. siječanj 1957., br. 3696, godina XVIII, str. 4.

⁴⁷ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 12.

generalno promjenu utjecaja u hrvatskoj arhitekturi dolaskom mlađih generacija arhitekata.⁴⁸ Nikšićev i Kučanov projekt se unatoč dinamičnoj asimetriji tlocrta odlikuje jasnom preglednošću prostora te lakom komunikacijom između pojedinih dijelova građevine (na horizontalnoj i vertikalnoj osnovi). Posebnost i izrazita vrijednost zgrade su njena racionalnost, lakoća, razvedenost, skladna povezanost i ritmiziranje horizontalnih i vertikalnih masa te otvorenih i zatvorenih prostora. Cijeli prostor jasno je podijeljen prema funkcijama na obrazovne sadržaje namjenjene samo polaznicima učilišta te kulturne sadržaje dostupne i široj javnosti. Visoka funkcionalnost u promišljanju čitavog prostora (prostranost ukupnog tlocrta učilišta s nizom lako pomičnih pregradbenih panela) omogućuje maksimalnu iskoristivost te zadovoljavanje svih potreba radnika u edukacijskom procesu.⁴⁹

Tadašnja hrvatska arhitektonska scena bila je iznimno pogodna za recepciju funkcionalističkih principa i ideja s obzirom na snažnu predratnu modernističku tradiciju zagrebačke arhitektonske škole pod utjecajem Bauhauusa, Le Corbusiera i De Stijla⁵⁰, a Radovan Nikšić zajedno s asistentom Ninoslavom Kučanom u to vrijeme predstavlja ključnu ličnost u kontekstu kontinuiteta Internacionalnog stila predratne moderne koja svoju stilsku zrelost na području Jugoslavije doživljava upravo u 1950-im i 1960-im godinama.⁵¹ Arhitektonska rješenja nastajala od pedesetih godina temelje se na idejama i pravilima prijeratnog Internacionalnog stila. Sloboda u projektiranju tlocrta, geometrizacija, ravni krovovi, naglasak na prostoru i volumenu umjesto na masi, asimetrija i ravnoteža nastuprot strogoj simetriji, kontinuiranost površina, naglasak na prozorima kao dijelovima zidne površine i naglasak na namjeni građevine, ideje su koje arhitekti pedesetih godina primjenjuju u svojim projektima s dodatnim naglaskom na projektiranju što fleksibilnijih prostora unutar geometriziranih tlocrta kako bi arhitektonska rješenja što bolje zadovoljavala njihove namjene u skladu sa suvremenim potrebama novog vremena.⁵² Prema riječima Ive Maroevića, u hrvatskoj arhitekturi od pedesetih godina stvorena je nova tradicija koja je temelj imala u prijeratnoj modernoj zagrebačkoj arhitekturi, ali sada sa snažnim utjecajem socrealizma koji

---

⁴⁸ Vedran Ivanković, „Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945. – 1956. godine. Arhitektura i urbanizam na razmeđu Istoka i Zapada.“ u: *Prostor*, 14, 2(32), Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2006., str. 190-191.

⁴⁹ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 17.

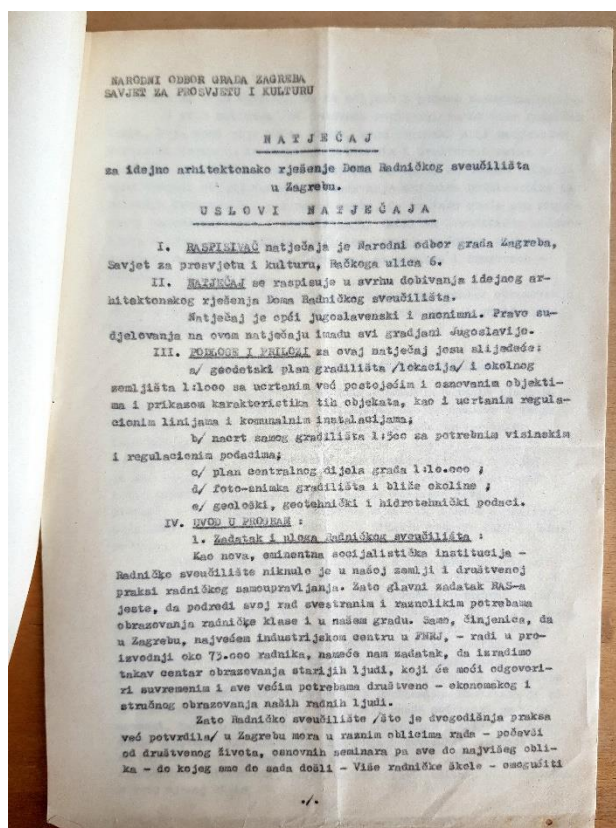
⁵⁰ Renata Margaretić Urlić, Karin Šerman, „Workers' University Zagreb: Team 10 Ideas in the Service of Socialist Enlightenment“, u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art, 2014., str. 157.

⁵¹ Renata Margaretić Urlić, „Socijalističko prosvjetiteljstvo i kontinuitet moderne“ u: *Život umjetnosti 71/72*“, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 153.

⁵² Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 17.

se manifestirao monumentalizacijom arhitekture novoga doba, čime je ona prilagođena novim društvenim potrebama.⁵³

Radničko sveučilište Moša Pijade svečano je otvoreno u rujnu 1961. godine. Iako ravnateljica Sveučilišta Stojanka Aralica prenosi u prosincu 1961. da su svi radovi završeni osim velike dvorane, Josip Broz Tito četiri mjeseca prije dovršetka izgradnje koristi dolazak međunarodnih političara i novinara u Jugoslaviju povodom Prve konferencije nesvrstanih zemalja te im prezentira Sveučilište kao „najmoderniju građevinu u Jugoslaviji“.⁵⁴

Sl. 1. Narodni odbor grada Zagreba, Uvjeti i program natječaja za idejno arhitektonsko rješenja doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu, 21. lipnja 1955.

⁵³ Ivo Maroević, „Hrvatska arhitektura pedesetih. Kontinuitet moderne u okruženju socijalizma“, u: *Život umjetnosti* 71/72, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004, str. 145.

⁵⁴ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 23.

NARODNI ODBOR GRADA ZAGREBA

raspisuje opći jugoslavenski anonimni

NATJEČAJ

za izradu idejnog arhitektonskog rješenja
za gradnju Doma Radničkog sveučilišta
u Zagrebu.

Predviđene su slijedeće nagrade:

I. nagrada u iznosu od	700.000 dinara
II. nagrada u iznosu od	600.000 dinara
III. nagrada u iznosu od	500.000 dinara
IV. nagrada u iznosu od	400.000 dinara
V. nagrada u iznosu od	350.000 dinara
VI. nagrada u iznosu od	300.000 dinara
VII. nagrada u iznosu od	250.000 dinara

Za radove koji ne budu nagrađeni, a udovoljavaju
uslovima natječaja, predviđa se naknada za
izradu elaborata do najviše 50.000 dinara.

Detaljni uslovi, program i podloge mogu se
dobiti u Odjelu za komunalne poslove NO-a
grada Zagreba, Čirilometodska 5/II soba 77, sva-
ki dan od 4. VII. 1955. g. od 11 do 13 sati uz ci-
jenu od 2.000 dinara, koju natjecatelj uplaćuje u
gotovom kod Računovodstva NOGZ-a, Čirilome-
todska 5/II soba 91.

Rok predaje elaborata je 30. studeni 1955. godine

Sl. 2. Narodni odbor grada Zagreba, Raspis općeg jugoslavenskog anonimnog natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja za gradnju Doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu, Čovjek i prostor, 1955.

NARODNI ODBOR KOTARA ZAGREB

REZULTAT NATJEČAJA

ZA IZRADU IDEJNOG ARHITEKTONSKOG RJEŠENJA
DOMA RADNIČKOG SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

PRVA NAGRADA od 700.000.— din dodjeljuje se:
radu pod šifrom 6006
autori: Ing. arh. Nikšić Radovan
Ing. arh. Kušan Nikola i
Arh. arh. Kušan Petar, svi iz Zagreba

DRUGA NAGRADA od 600.000.— din dodjeljuje se:
radu pod šifrom 6145
autori: Ing. arh. Tušek Božidar
Ing. arh. Pernar Emil i
Ing. Mihaljević Milan, svi iz Zagreba

TREĆA NAGRADA od 500.000.— din dodjeljuje se:
radu pod šifrom 7777
autori: Ing. Crnković Dragica i
Ing. Fušić Vladimir, svi iz Zagreba

ČETVRTA NAGRADA od 400.000.— din dodjeljuje se:
radu pod šifrom 4577
autori: Ing. arh. Haberle Marijan
Ing. arh. Crnković Pavica
Ing. arh. Džider Vlast
Tehn. arh. Katanec Mihovili
Ing. arh. Zdravšek Tanja
svi članovi Arhitektonskog biroa Haberle
iz Zagreba

Maketa: Polhert Bernhard iz Zagreba
Fotografije: Barbarić Zvonimir iz Zagreba
Po zaključku ocjenjivačkog suda imao u obliku V.
VI. i VII. nagrade su zbrojeni i podijeljeni kao nagrade
u obliku okupne svote od po 100.000.— dinara za ovih pet
međusobno izjednačenih radova:
za rad pod šifrom 1011
autori: Ing. arh. Mašek Tihomir
Ing. arh. Gradišć Velimir
suradnici: stud. arh. Glumčić Ante
Ing. arh. Mašek Ranko
Arh. arh. Simunović Mirjana, svi iz Zagreba

za rad pod šifrom 1071
autori: Ing. Bagoić Miroslav
Ing. Vučković Olga, svi iz Zagreba

za rad pod šifrom 2202
autor: Ing. Tomić Milan
suradnici: Vrh. tehn. Iriš Josip
Ing. Premušak Marijan
Tehn. Pribić Uroš i
Ing. Katić Jurica, svi iz Zagreba

za rad pod šifrom 1279
autor: Ing. arh. Vukobrat Melita
urbanistička obrada:
Ing. arh. Milić Bruno, svi iz Zagreba

za rad pod šifrom 2389
autori: Ing. Selinger Zlatko
Ing. Dračić Ivo, svi iz Zagreba

Ivan natječajni okupljen je rad pod šifrom 2503 sa
60.000.— čiji je autor Ing. arh. Marasović Riko iz Zagreba.

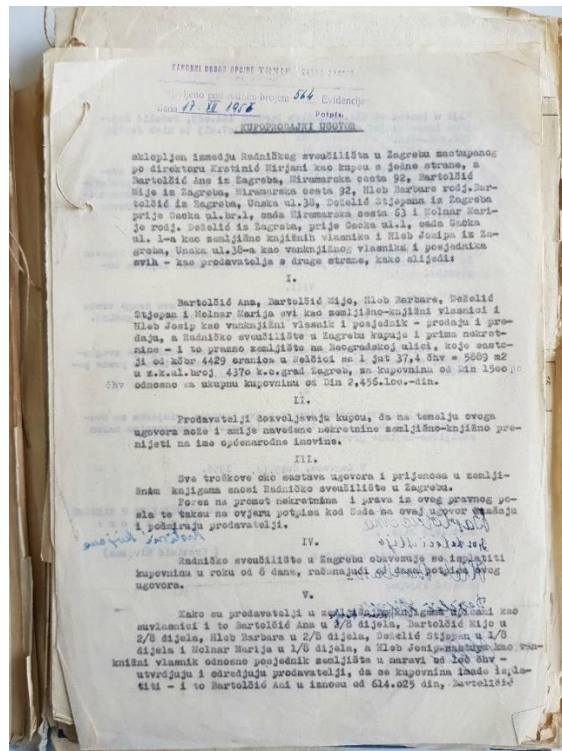
Za nagrađene radove, koji su udovoljili uvjetima
raspisnog natječaja, isplaćuje se odlika za rad pod
šifrom 1232 Din 35.000.—
šifrom 6002 Din 40.000.—
šifrom 1011 Din 40.000.—
šifrom 6042 Din 40.000.—
šifrom 4338 Din 50.000.—
šifrom 6038 Din 50.000.—
šifrom 1212 Din 50.000.—
šifrom 2002 Din 30.000.—
šifrom 1810 Din 40.000.—

Napomena:
Autori nagrađenih radova, kao i oni, koji dobivaju
odliku za materijalne troškove na projektu, maketu —
ukoliko nisu u svojim podacima naznačili — dostaviti
Tajništvo NOGZ-a, raspisod svoje nagrade zainteresiranim
projektantima s naznakom točne adrese za donaku ob-
radu svoje.
Šifra 6042 nema povratne adrese.

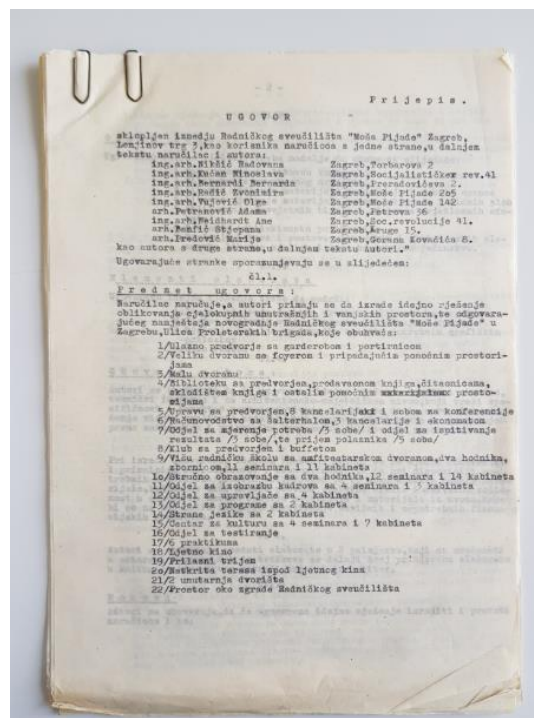
154

Sl. 3. Narodni odbor kotara Zagreb, Rezultati natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu, 15. siječnja 1956., Vjesnik, 15. siječnja 1956.

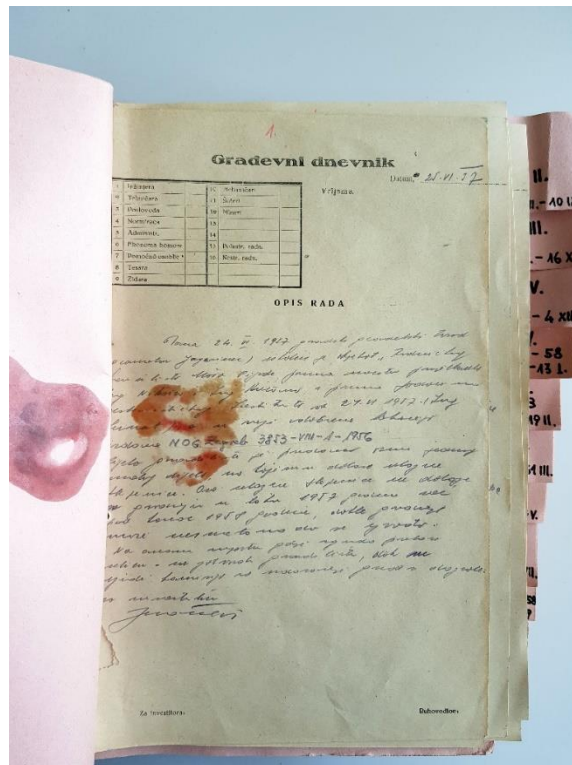

Sl. 4. Kupoprodajni ugovor između Radničkog sveučilišta i zemljišno-knjižnih vlasnika o prodaji nekretnina i praznih zemljišta u Beogradskoj ulici, 5. prosinca 1956.

Sl. 5. Ugovor sklopljen između Radničkog sveučilišta i autora projekta (ing.arh. Radovan Nikšić, ing.arh. Ninoslav Kučan, ing.arh. Bernardo Bernardi, ing.arh. Zvonimir Radić, ing.arh. Olga Vujović, arh. Adam Petranović, ing.arh. Ana Neidharft, arh. Stjepan Benfić, arh. Marija Predović), 1956.

Sl. 6. Građevinski dnevnik za Radničko sveučilište Moša Pijade, Zagreb, 25. lipnja 1957.

Sl. 7. Izgradnja Radničkog sveučilišta Moša Pijade, 1950-e, autor fotografije: Branko Balić

3.1. Utjecaj EXAT-a 51 i nizozemskog modernizma na projekt Radničkog sveučilišta

U ranim pedesetim godinama u Zagrebu djeluje grupacija pod nazivom EXAT 51 koja je izvršila veliki utjecaj na realizaciju doma Radničkog sveučilišta. Pojava te društveno angažirane grupacije krajem rata, kada dolazi do raspada starog sistema i prekidanja veza s istočnim blokom⁵⁵ može se objasniti idejama i praksom njihova djelovanja. EXAT 51 temelji svoje djelovanje na naslijeđu već spomenutih konstruktivističkih pokreta kao što su Bauhaus i De Stijl i njeguje ideje tzv. „povratka načelu forme“ te geometrije kao osnove poslijeratnog stvaranja. Glavni cilj bila im je borba protiv tradicije te za slobodu stvaralaštva kroz eksperimentiranje i povezivanje s europskim suvremenim tendencijama od kojih je Jugoslavija bila odvojena u vremenu starog sistema.⁵⁶ Visokim stupnjem angažmana u društvu i aktualnim društvenim pitanjima, članovi EXAT-a 51 vrlo brzo su postali dijelom aktualnih europskih događanja, što je omogućilo dolazak suvremenih tendencija i na područje Jugoslavije, gdje su ideje Bauhauusa bile dostupne putem međunarodnih publikacija i izložbi na kojima su naši umjetnici izlagali u inozemstvu.⁵⁷

Članovi grupacije EXAT 51 bili su primarno slikari i arhitekti koji su obuhvaćali različita polja kreativnog stvaralaštva pa su se tako slikari bavili grafičkim oblikovanjem, a arhitekti oblikovanjem industrijskih proizvoda. Ono što ih je povezivalo bila je ideja total-dizajna čiji su uzor vidjeli u Gropiusovu Bauhausu u Dessau te ideji da se umjetničko stvaralaštvo treba osloboditi tradicionalnih ograničenja o percepciji umjetničkog djela i okrenuti se eksperimentiranju. Ideje Bauhauusa jasno se mogu iščitati u tendencijama formiranja radnog prostora za potrebe radnike te oblikovnih rješenja koje bi utjecale na formiranje novog ukusa radnika, a što predstavlja jasnu poveznicu s djelovanjem Radničkog sveučilišta. Takvi principi rada omogućili su pojavu novih oblika umjetničkog stvaralaštva kao što su grafički i produkt dizajn.⁵⁸ Prema riječima Renate Margaretić Urlić, konstruktivističke tendencije EXAT-a 51 su između ostalog odredile umjetničku klimu početka pedesetih godina.⁵⁹

---

⁵⁵ Ideje socijalističkog realizma u kojem ideologija postaje važnija od estetike, a umjetnost je sredstvo postizanja političkih ciljeva.

⁵⁶ Ješa Denegri, „EXAT 51 u međunarodnom i domaćem okruženju“, u: *Život umjetnosti*, br. 71/72, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 116-117.

⁵⁷ Marijan Susovski, „EXAT 51 – europski avangardni pokret. Umjetnost-stvarnost-politika.“ u: *Život umjetnosti*, br. 71/72, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004, str. 107-108.

⁵⁸ Isto, str. 110.

⁵⁹ Renata Margaretić Urlić, „Socijalističko prosvjetiteljstvo i kontinuitet moderne“ u: *Život umjetnosti* 71/72“, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 152.

EXAT 51 je izvršio izravan utjecaj na arhitektonska ostvarenja poslijeratne arhitekture Zagreba, među kojima je i rješenje Radničkog sveučilišta, prenoseći ideje Bauhauusa, neoplasticizma i konstruktivizma, koje domaći arhitekti preuzimaju u vremenu kada arhitekturu vide kao istraživačku platformu za društvene promjene koje su se događale u zemlji.⁶⁰ Ključnu ulogu u prenošenju EXAT-ovih ideja imao je jedan od njihovih članova, arhitekt i dizajner Bernardo Bernardi, koji 1961. godine uređuje interijer te dizajnira kompletan namještaj Radničkog sveučilišta prema idejama total-dizajna.⁶¹

Drugi ključan utjecaj na finalni projekt Sveučilišta imao je Nikšićev odlazak u Nizozemsku 1956. godine neposredno nakon objave rezultata natječaja. U Rotterdamu je pola godine radio kao pripravnik u arhitektonskom uredu Jaapa Bakeme i Johannes van der Broeka koji su svoje djelovanje temeljili na tradiciji neoplasticizma, a čiju arhitektonsku filozofiju Nikšić prenosi u Zagreb.⁶² Ondje se kao stipendist nizozemske vlade uz proučavanje nizozemske moderne arhitekture bavio i proučavanjem najsuvremenijih tehnologija gradnje i građevnih materijala. Od iznimne važnosti za djelovanje Radovana Nikšića u pedesetim godinama je i sudjelovanje na CIAM- ovoj međunarodnoj konferenciji održanoj u nizozemskom Otterlou 1959. godine, na kojoj je među najuglednijim europskim arhitektima tog vremena (zajedno činili grupaciju pod nazivom *Team 10*) iznio projekt Sveučilišta kojim je potvrdio svoje promišljanje arhitekture kroz humanistički pristup i time dobio priznanje stručnjaka na međunarodnoj razini.⁶³

Jasan nizozemski utjecaj na zgradu Sveučilišta vidljiv je u funkcionalnosti i racionalnosti izvedbe, transparentnom tretmanu pročelja, ravnim ploham te pojačanoj komunikaciji unutar prostora što u drugoj polovici 20. stoljeća postaje opća značajka Internacionalnog stila.⁶⁴ U svom se projektu Nikšić i Kučan odmiču od Le Corbusieove stroge plastičnosti nizom prostorija koje izlaze iz osnovnog tlocrta te se kao zasebni i autonomni volumeni ističu u osnovnoj strukturi sveučilišta. Unatoč svom naizgled masivnom i „utvrđenom“ volumenu,

---

⁶⁰ Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 169.

⁶¹ Boris Magaš (ur.) *Radovan Nikšić 1920. - 1987.: arhiv arhitekta : izložba iz zbirke Hrvatskog muzeja arhitekture, travanj, 2005.*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, 2005., str. 35.

⁶² Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 17.

⁶³ Renata Margaretić Urlić, „Socijalističko prosvjetiteljstvo i kontinuitet moderne“ u: *Život umjetnosti 71/72*“, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 153.

⁶⁴ Boris Magaš (ur.) *Radovan Nikšić 1920. - 1987.: arhiv arhitekta : izložba iz zbirke Hrvatskog muzeja arhitekture, travanj, 2005.*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, 2005., str. 41.

zgrada komunicira s okolinom preko transparentnih ostakljenih fasada te nekoliko pristupnih ulaza s ulica koje su ju okruživale.⁶⁵

3.2. Usporedba natječajnog, idejnog i izvedbenog projekta

Radovan Nikšić i Ninoslav Kučan su pobjedom na natječaju za dom Radičkog sveučilišta 1955. godine dobili zadaću projektirati zgradu izrazito kompleksne strukture budući da je morala obuhvatiti čak šest ustanova. Odlučili su se u projektiranju temeljiti sveukupan arhitektonski nacrt prema osnovnoj oblikovnoj jedinici koju je predstavljala prostorija za seminar kao osnovna obrazovna jedinica i osnovna metoda rada u Sveučilištu te su sveukupan tlocrt i raspored prostorija zgrade Sveučilišta prema tome projektirali polazeći od prostorije za seminar, preko prostora za grupne seminarske radove finalno do najvećih predavaonica u dvoranama.⁶⁶

Unatoč primarnoj ulozi Sveučilišta kao obrazovne ustanove za novo radničko društvo, sveučilište nije bilo namijenjeno samo polaznicima nastave već je bilo otvoreno javnosti. Kako je već spomenuto, Sveučilište je sadržavalo niz kulturnih aktivnosti i sadržaja kojima se željelo educirati radnike na poljima kulture i umjetnosti, ali isto tako kulturnim sadržajima kao što su filmske projekcije, koncerti, predavanja o umjetnosti omogućiti javnosti sudjelovanje u programima Sveučilišta. Aspekt javnosti bio je važan već u izradi arhitektonskog projekta u kojem je naglasak stavljen na transparentnu opnu pročelja kojom je vizualno poništena granica između sveučilišta i vanjskog prostora te je time na simbolički način ostvarena komunikacija s vanjskim prostorom.⁶⁷ Iznimno je bitno također naglasiti organizaciju prostornog koncepta zgrade sveučilišta koja je omogućavala maksimalnu fleksibilnost ustanove tako složenog obrazovno-kulturnog sadržaja, a koja je postignuta arhitektonskim rješenjem otvorenog tlocrta koji se bazira na potpornim stupovima od armiranog betona s nizom pregradnih pomičnih zidova koji su omogućavali prenamjenu

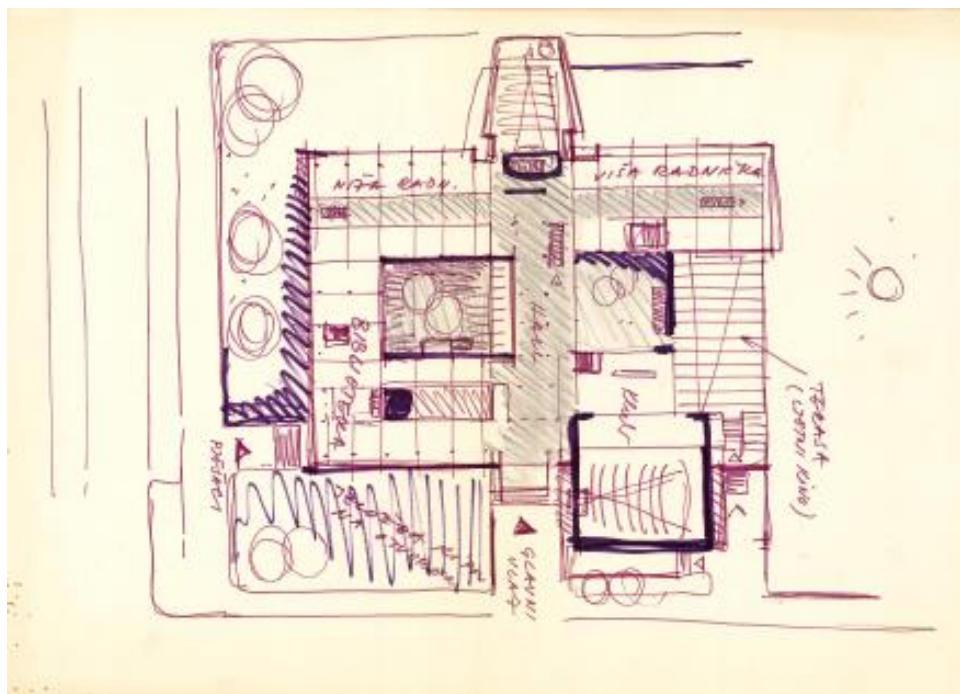
---

⁶⁵ Renata Margaretić Urlić; Karin Šerman, 'Workers' University Zagreb: Team 10 Ideas in the Service of Socialist Enlightenment' u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Warsaw: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014., str. 157-161.

⁶⁶ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 8.

⁶⁷ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 16.

prostora ovisno o potrebama nastave.⁶⁸ Nastava koja se održavala od jutra do kasnih večernjih sati onemogućavala je veće prilagodbe prostora potrebama svake skupine te su na taj način arhitekti naglasak u projektiranju učionica stavili na velike prostore odvojene pomičnim paravanima i mobilnim pregradnim zidovima te na slobodan raspored stolica i stolova u polukružnim ili kružnim rasporedima koji bi omogućavali skupni rad polaznika.⁶⁹ Posebnost projekta sveučilišta je upravo visoka kvaliteta raspoređivanja složenog sadržaja sveučilišta u jednostavnom i pročišćen arhitektonski projekt.⁷⁰

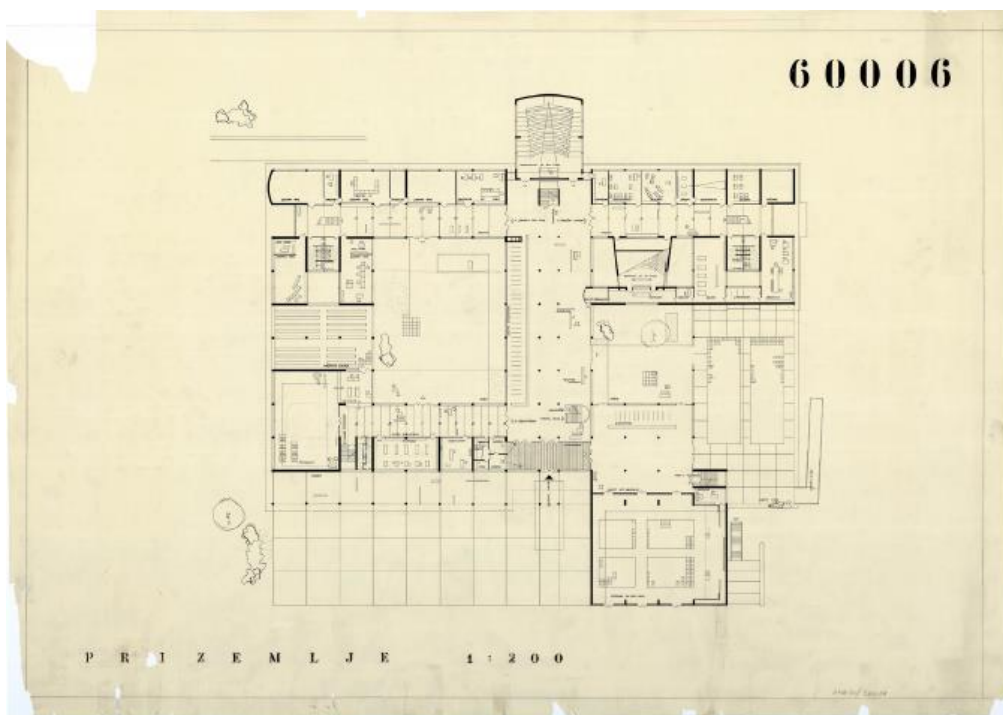
Sl 8. Idejna skica za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, natječajni projekt, 1955.

⁶⁸ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 8.

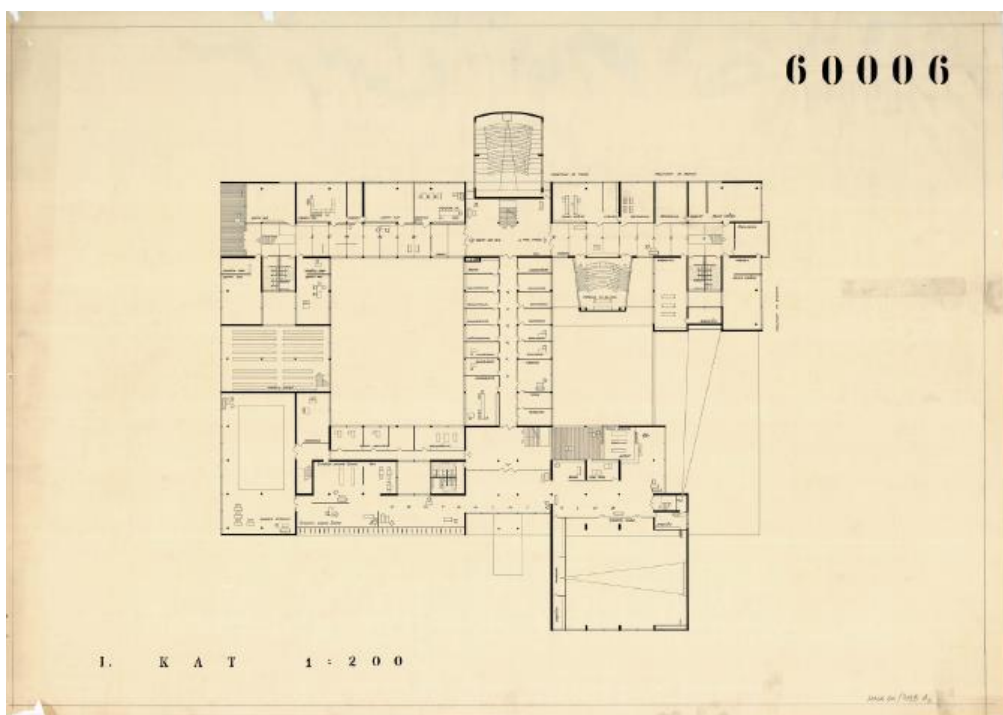
⁶⁹ Renata Margaretić Urlić; Karin Šerman, 'Workers' University Zagreb: Team 10 Ideas in the Service of Socialist Enlightenment' u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Warsaw: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014., str. 157-161.

⁷⁰ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 17-19.

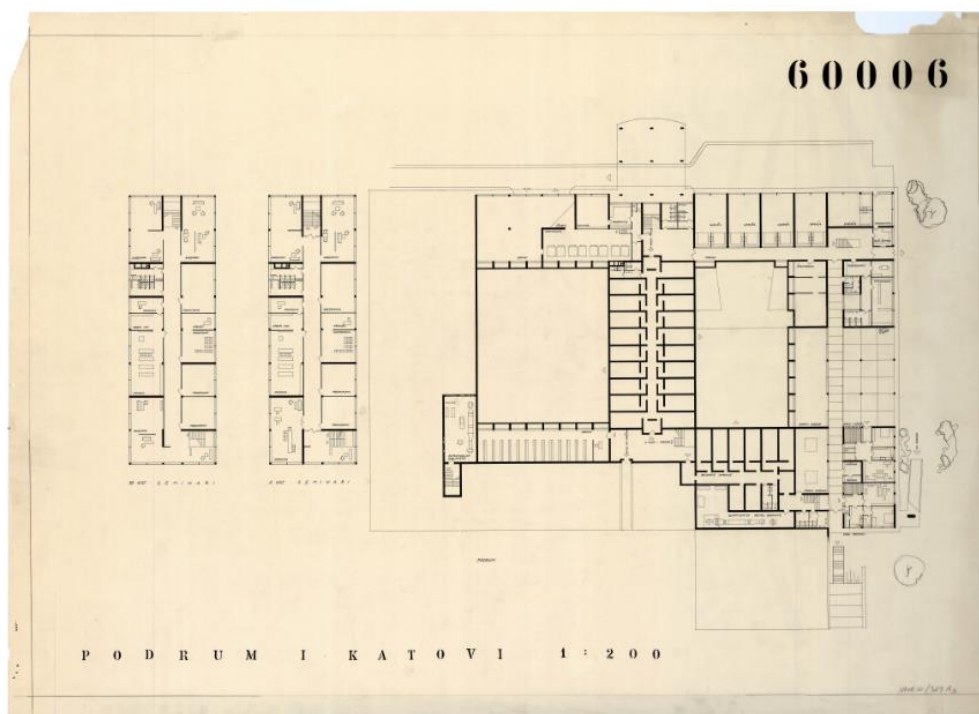

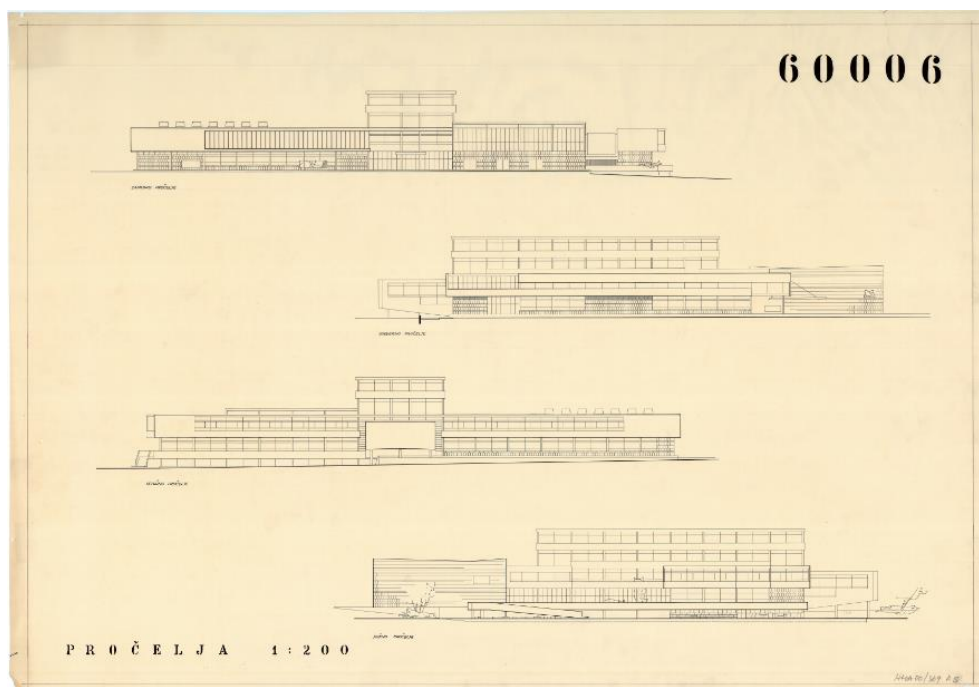
Sl. 9. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt prizemlja, 1955.

Sl. 10. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt prvog kata, 1955.

Sl. 11. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt podruma i katova, 1955.

Sl. 12. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, pročelja, 1955.

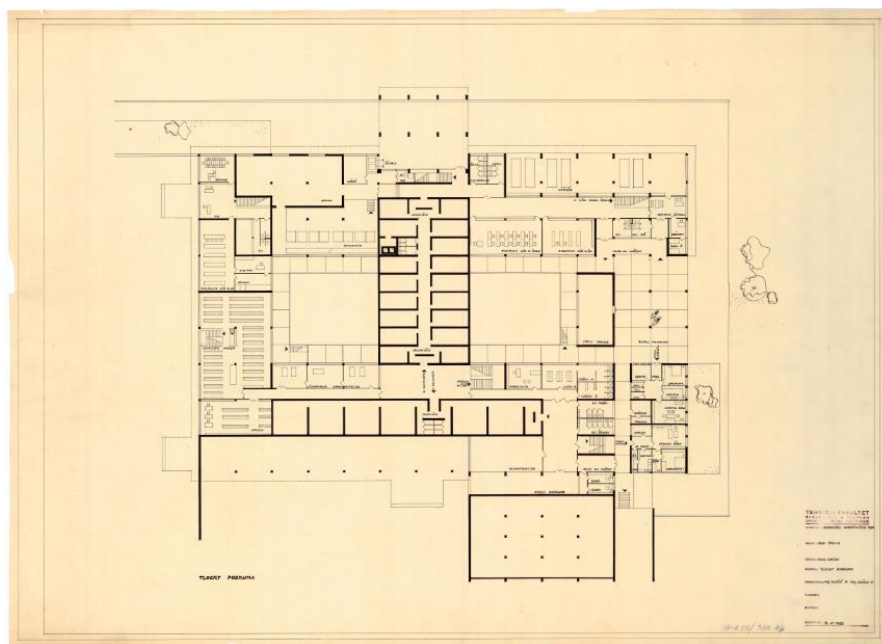

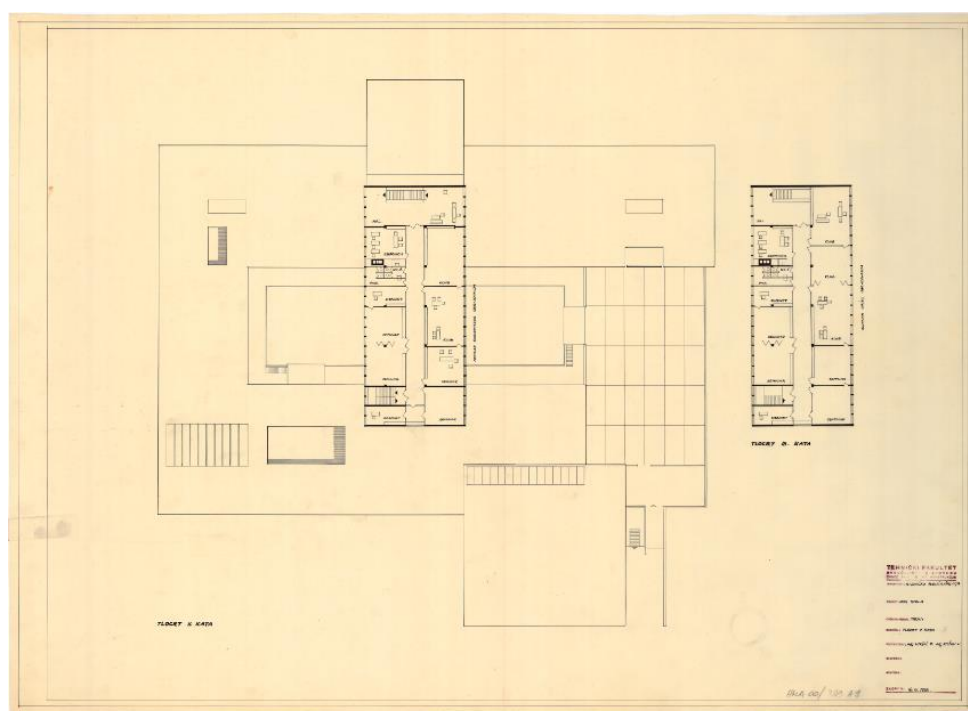
Usporedbom nacrt natječajnog i idejnog projekta može se uočiti niz promjena koje su se dogodile tijekom 1956. godine, a koje se izravno mogu povezati s boravkom Radovana Nikšića u Nizozemskoj. On je nakon povratka u Zagreb načinio izmjene u postojećem nacrtu, tj. izradio novi idejni projekt sveučilišta. Može se uočiti da izmjene koje je Nikšić napravio nisu bile drastične te da su osnovni tlocrt i raspored volumena ostali isti. Za idejni je projekt promijenio izgled najmanje dvorane koja je bila usječena u južni atrij, a koju je sada uklopio u tijelo južnog krila, što je rezultiralo otvaranjem južnog atrija prema ljetnom kinu, do kojeg se pristupa rampom iz prostora za rekreaciju. Razmještaj ostale dvije dvorane ostao je isti; velika dvorana uklopljena je u zapadno, a manja dvorana u istočno krilo. U prizemlju zgrade velika dvorana s pozornicom nije mijenjala izgled, raspored nosivih i pregradnih zidova većinom je ostao isti osim premiještanja glavne garderobe na desnu stranu uz južni atrij te pridruživanjem dvije trgovine u njenu nastavku. Na prvom katu prostor Kluba je oblikovan kao u natječajnom projektu te se sada dijeli manjim paravanima, a nastavak Kluba u južnom dijelu zapadnog krila predstavlja otvoreni prostor u obliku slova L kojim se pristupa galeriji velike dvorane. Promjena koja se zbila je djelomično izbacivanje prostorijske za projektor prozorskim otvorom iz fasade sjevernog zida velike dvorane. Ona je napravljena i na južnom strani velike dvorane: tamo je prilazna rampa kojom se prilazi terasi zamijenjena stubištem uz dvoranu, što postaje i mjesto silaska u podrumске prostore koji su prošireni za čak dvije trećine prostora. Već na idejnom projektu može se uočiti da Nikšić radi na pročišćavanju pročelja koja u svojoj osnovnoj modularnoj koncepciji geometrijskih elemenata ostaju ista, ali pod već spomenutim nizozemskim utjecajem pojednostavljuje dinamiku vertikalne i horizontalne podjele te određuje dominaciju horizontalne linije pročelja.⁷¹

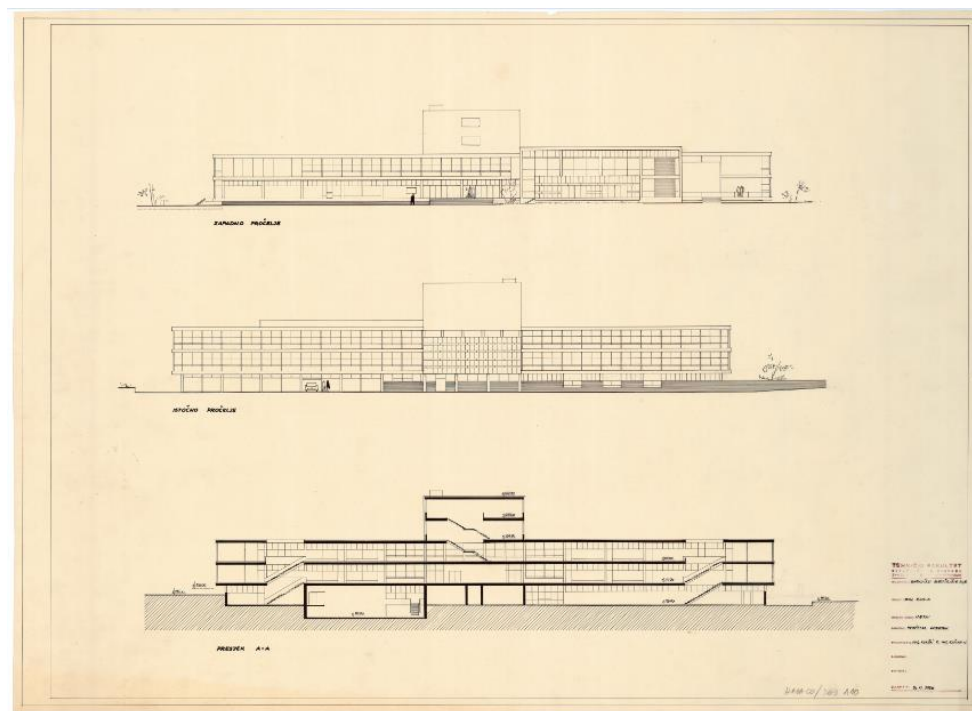
⁷¹ Konzervatorska studija autorica Ive Ceraj, Ivane Haničar Buljan i Renate Margaretić Urlić donosi detaljnu analizu tlocrta, presjeka i pročelja te prema pregledanim arhivskim materijalima i nacrtima usporedbu natječajnog, idejnog i izvedbenog projekta za zgradu Radničkog sveučilišta. Za potrebe ovog rada iz konzervatorske studije preuzete su informacije o osnovnim promjenama koje su se dogodile u arhitektonskim projektima od 1955. do 1957. godine. Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 10-12.

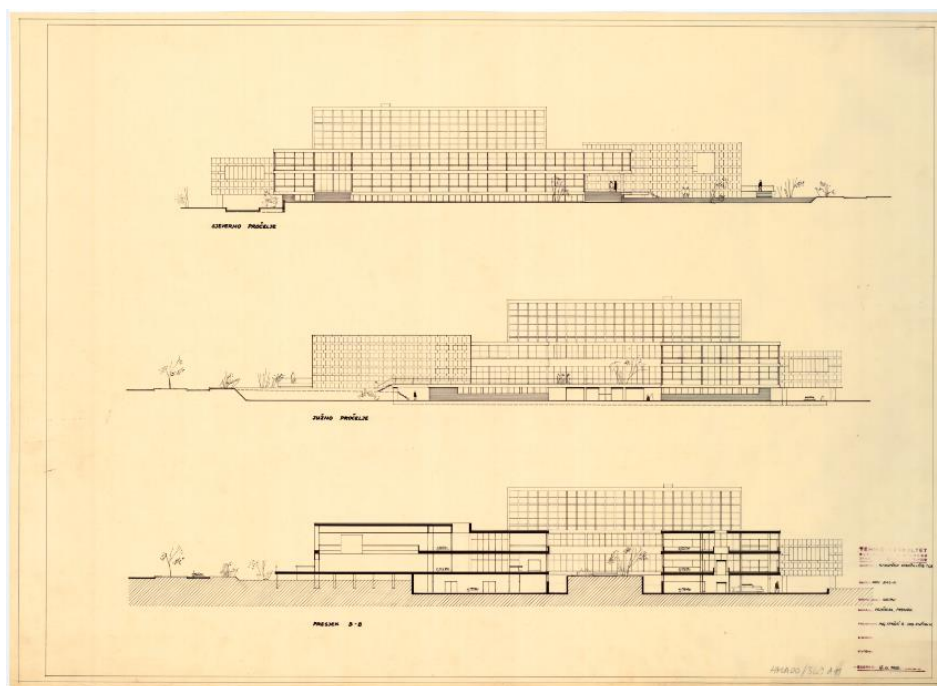
Sl. 15. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt podruma, 16. studenog 1956.

Sl. 16. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt drugog i trećeg kata, 16. studenog 1956.

Sl. 17. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, zapadno i istočno pročelje i presjek A-A, 16. studenog 1956.

Sl. 18. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, sjeverno i južno pročelje i presjek B-B, 16. studenog 1956.

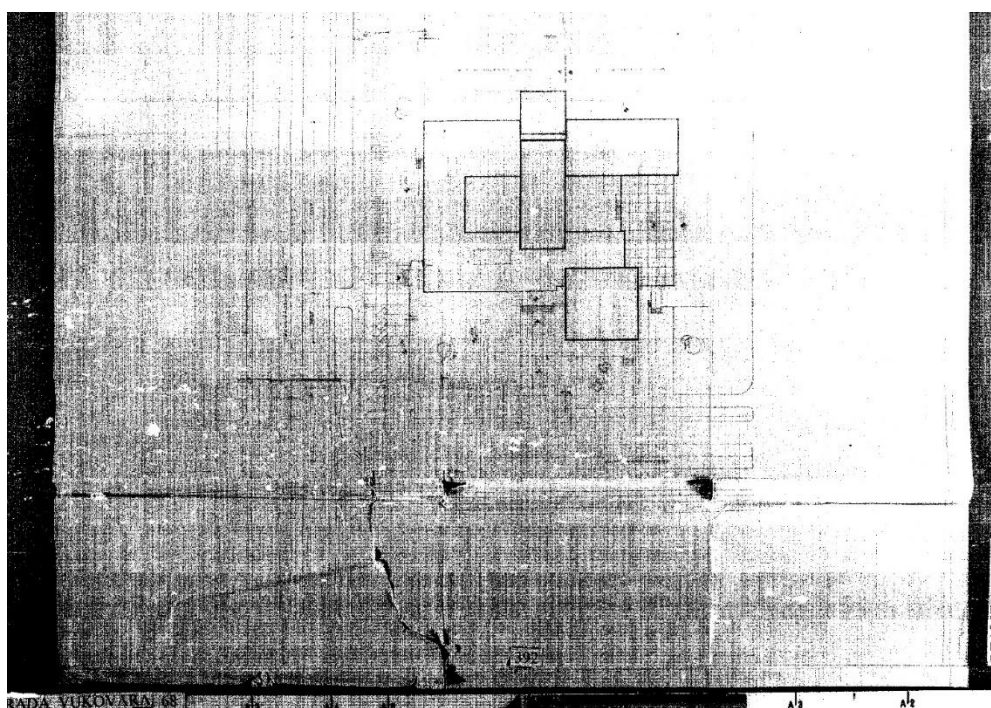
Nakon što je Odjel za urbanizam i regulaciju Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba 21. ožujka 1957. izdao Odobrenje konačne lokacije na križanju tadašnje Beogradske i produžene Runjaninove ulice⁷², a 19. srpnja 1957. Građevinski inspektorat Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba izdao građevinsku dozvolu za gradnju zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade⁷³ konačno se moglo krenuti u početak gradnje zgrade Sveučilišta. Nakon dobivenog odobrenja za lokaciju zgrade Sveučilišta, Nikšić i suradnici izradili su konačni izvedbeni projekt koji je pokazao određene promjene u odnosu na prethodni idejni projekt iz 1956. godine. U rješenju istočnog krila uklonjeni su balkoni krovništa te se postavlja tri reda okruglih otvora nadsvjetla. Uklonjena je prilazna rampa s južnog zida velike dvorane te je zamijenjena stubištem, a dodatna dva uska prilazna stubišta postavljena su na sjeverno krilo zgrade. Ispod velike dvorane promijenjen je raspored prostorija koje obuhvaćaju garderobe, spremište, arhiv, ambulantu i hodnik. Podrumskom prostoru ispod velike dvorane je potpuno promijenjen sadržaj uklanjanjem skloništa te proširivanjem prostorijama novih sadržaja čime se ukida tlocrtna i sadržajna razlika između podrumskih prostora te prizemlja i katova. Tome je doprinijela činjenica da se podrumski prostor na svim stranama rastvara prozorskim otvorima koji sukladno novim sadržajima omogućuju protok prirodnog svjetla. Glavnom predvorju prizemlja je u dijelu zapadnog krila dodan dodatni ulaz s dvokrakim stubištem kojim posjetitelji velike dvorane mogu izravno pristupiti dvorani i ljetnom kinu ne ulazeći u ostale dijelove sveučilišta. Time je osigurana lakša prostorna komunikacija s ostalim korisnicima sadržaja sveučilišta, a koji nisu isključivo radnici. Izgled velike dvorane s galerijom i pozornicom ostao je isti kao u prethodnim projektima, ali se uz sjeverni zid dvorane predviđa prigradeno spremište kojim se pristupa stubištu koje vodi do prvog kata dvorane i predstavlja komunikaciju s prostorom za projekcije. Na južnoj strani velike dvorane mijenja se postav prozora te se dodaju prozorski otvori garderoba u podrumskom dijelu ispod dvorane. Zapadni zid velike dvorane i cijela dužina zapadnog krila se u razini podruma rastvaraju nizom prozorskih otvora, što predstavlja veliku novost projekta. To rastvaranje prozorskim otvorima se na zapadnom zidu dvorane proteže ne samo u podrumskoj razini već i razini prizemlja i prvoga kata, čime je zid dvorane potpuno otvoren, omogućujući prodor dnevnog svjetla u

---

⁷² HDA, *Radničko sveučilište Zagreb, Trg Lenjina br.2 – konačna lokacija novogradnje Radničkog sveučilišta na križanju Beogradske i produžene Runjaninove ulice*, izdaje: Odjel za urbanizam i regulaciju Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba, Narodna Republika Hrvatska, br. 3853 –VIII-1-1956, 21.03.1957.

⁷³ HDA, *Građevna dozvola za gradnju Radničkog sveučilišta „Moša Pijade“ na križanju Beogradske i produžene Runjaninove ulice*, izdaje: Građevinski inspektorat Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba, Narodna Republika Hrvatska, br. 5391 –VIII-3-1957, 19.08.1957.

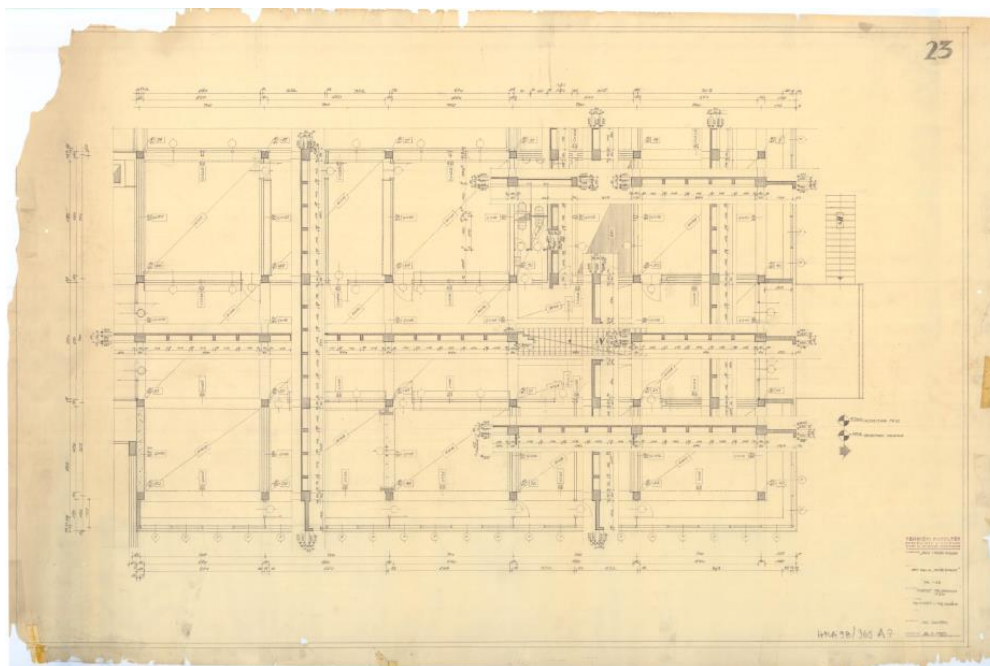
interijer. Terasi ljetnog kina se pristupa stubištem koje je ujedno i mjesto pristupa podrumskim prostorijama, a južnom zidu dvorane dodaje se pristupna rampa. Prostor Kluba potpuno je otvorenog tlocrta s potpornim stupovima te se u obliku slova L nastavlja prema prostoru galerije. Osim prostora Kluba na prvom katu, sjeverni dio zapadnog krila i polovica sjevernog krila predstavlja galerija čitaonice potpuno otvorena staklenim stijenama koje sežu od razine prizemlja do krova.⁷⁴

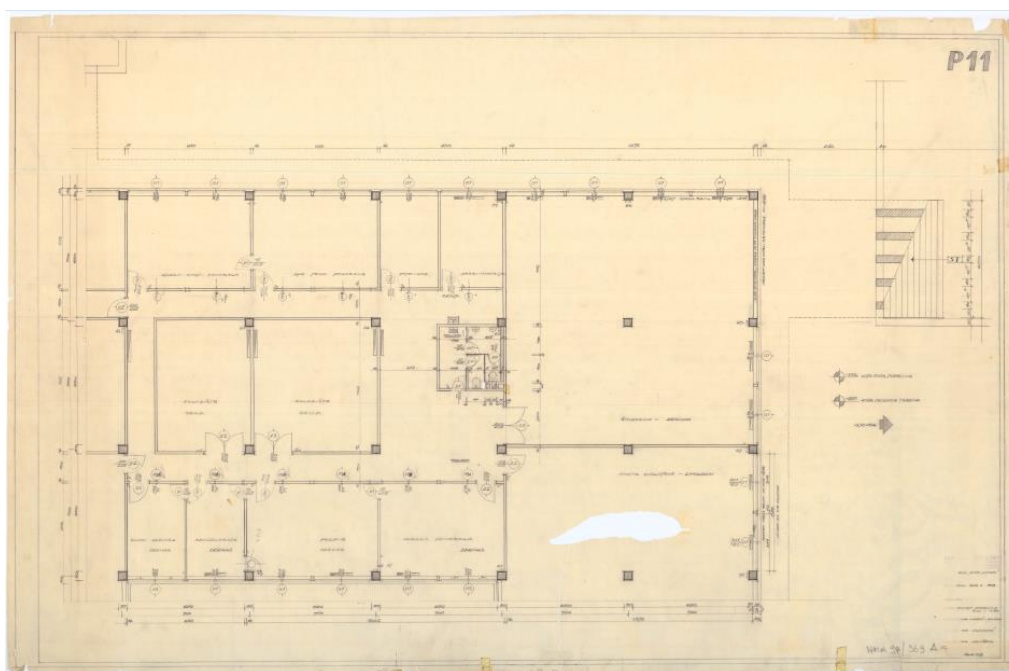
Sl. 19. Izvedbeni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, prvi nacrt, 15. veljače 1957.

⁷⁴ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 12-23.

Sl. 20. Izvedbeni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt prizemlja, 22. listopada 1957.

Sl. 21. Izvedbeni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt podruma, 1957.

Usporedbom arhitektonskih projekata za zgradu Radničkog sveučilišta od 1955. do 1957. godine važno je naglasiti da ključan utjecaj na promjene koje se događaju ima već spomenuti Nikšićev odlazak na studijski boravak u Nizozemsku. Iako se koncept projekata nije drastično promijenio, za Nikšića postaje pri realizaciji projekta ključan termin naglašavanja tzv. „čistih kristala“. Upravo ti principi arhitektonskog projektiranja predstavljaju izravan utjecaj nizozemskih arhitekata koji prostor građevine od tlocrta izgrađuju plohama te time postižu njegovu maksimalnu dematerijalizaciju. Način na koji Nikšić projektira Radničko sveučilište se pod utjecajem nizozemske škole mijenja te se naglasak počinje stavljati na fluidnost prostora, promišljajući ga kao cjelinu i težeći dokidanju granica između pojedinih prostornih elemenata unutar učilišta te granice između građevine i vanjskog prostora.⁷⁵ Također, važno je usporediti kako se prvi natječajni projekt iz 1955. s razvedenijom obradom svakog pročelja bliži principima Internacionalnog stila tridesetih godina, a koji Nikšić pod nizozemskim utjecajem mijenja, prilagođavajući ga novom vremenu i idejama što veće transparentnosti i dokidanja granice između izvanjskog i unutarnjeg prostora i upravo te promjene ostakljivanja pročelja i otvaranja prema eksterijeru predstavljaju jedne od najrelevantnijih promjena u finalnom projektu sveučilišta. Za Nikšićeva boravka u Nizozemskoj veliki utjecaj ostvarili su projekti tzv. nizozemskih „otvorenih“ škola, među kojima je jedna od najpoznatijih *Škola na otvorenom* u Amsterdamu, nizozemskog arhitekta Jana Duikera u kojoj se jasno primjenju principi armiranobetonske konstrukcije kao kostura građevine koji se prekriva staklenom dematerijaliziranom opnom. Iako pročelje u natječajnom i izvedbenom planu RANS-a nije konstruktivno drastično izmijenjeno i njegova glavna kompozicija ostaje ista, mijenja se arhitektov princip ideji prostora u kojem naglasak stavlja na transparentnost i fluidnost, realizirajući kontinuirani niz ostakljenih fasada. Gledajući promjene unutarnjeg prostora, pojednostavljena je prostorna organizacija a raspored sadržaja učinjen racionalnijim, pojačana je preglednost i omogućena lakša komunikacija između pojedinih dijelova.⁷⁶

3.3. Formalna analiza građevine

Dom Sveučilišta predstavlja slobodnostojeću jednokatnu atrijsku zgradu s trokatnim uredskim traktom u osi glavnog ulaza koji dijeli sveučilište na dva dijela. Ustanova je multifunkcionalna i obuhvaća brojne sadržaje poput predavaonica, biblioteke, učionica,

---

⁷⁵ Renata Margaretić Urlić, „Socijalističko prosvjetiteljstvo i kontinuitet moderne“ u: *Život umjetnosti 71/72*“, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 19-20.

⁷⁶ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 17-19.

auditorija, uredskih prostora, ugostiteljskih i klupskih prostora te dvije dvorane (zapadna velika dvorana za 500 ljudi i istočna mala dvorana za 200 ljudi) koje su kao masivni zatvoreni blokovi istaknute izvan kvadratnog tlocrtnog rješenja, a koje su služile za seminare, projekcije, nastupe i druge tipove većih okupljanja.⁷⁷ Unutar zgrade postojala je i treća najmanja dvorana koja se tlocrtno nije isticala kao prve dvije navedene dvorane, već je bila ukomponirana unutar južnog dijela istočnog krila. Pri konstrukciji sveučilišta koje predstavlja kompoziciju geometrijskih tijela velika važnost stavljena je na pravilnu organizaciju prostorija s obzirom na funkciju i složenost sadržaja za koji su namjenjene. Prostori prvog kata bili su u istočnom kraku namjenjeni za seminare, dok je zapadno krilo obuhvaćalo prostore biblioteke s čitaonicom i veliku dvoranu te popratne sadržaje kao što je prostor Kluba. Drugi i treći kat središnjeg vertikalnog bloka predstavljali su prostore za seminare te uredske prostore.⁷⁸ Dio prostorija predstavljao je dokumentacijski centar koji se sastojao od knjižnice i filmoteke. Tlocrtno rješenje asimetrične kompozicije izrazito je razvedeno trijemovima, unutrašnjim dvorištima i terasama, a velika pažnja posvećena je i parku oko zgrade realiziranom 1962. godine.⁷⁹ Dojam izrazite lakoće postignut je uvučenim podrumskim dijelom koji čini bazu građevine, a s druge strane gotovo potpunim ostakljivanjem glavnog i bočnih pročelja što je omogućeno postavljanjem nosive konstrukcije unutra samog objekta te stvaranjem gotovo „čistih kristala“ po uzoru na prijeratna ostvarenja Le Corbusiera i Miesa van der Rohea.⁸⁰ Rješenje ostakljenog oplošja daje dojam jedinstva i poništavanja granice između unutarnjeg i vanjskog prostora. Takva transparentnost omogućuje prožimanje interijera danjim svjetlom, dok noćna rasvjeta (potrebna radi večernje nastave) gotovo dematerijalizira građevinu u vizuri grada. U suprotnosti s takvim rastvaranjem glavnog tijela građevine, volumeni velike i male dvorane oblikovani su zatvorenim glatkim površinama te odaju dojam masivnosti. Veza s okolinom postignuta je velikim stubištem na zapadnoj nalik rampi te dvama manjim na sjevernoj strani zgrade. Ulazni trijem uvučen je u dužini cijelog prizemlja, oslonjen na masivne kamene stupove i natkriven zonom prvog kata. Novost koja se pojavljuje u njegovu oblikovanju je pomicanje glavnog ulaza s glavne prometnice (Ulica grada Vukovara, tj. Ulica proleterskih brigada u vrijeme gradnje) što rezultira time da je sjeverna bočna strana zgrade izvedena s

---

⁷⁷ Dragan Damjanović, *Zagreb: Arhitektonski atlas*, Zagreb: AGM, 2014., str. 324.

⁷⁸ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 14-15.

⁷⁹ Dragan Damjanović, *Zagreb: Arhitektonski atlas*, Zagreb: AGM, 2014., str. 324.

⁸⁰ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 13.

najrastvorenijim pročeljem.⁸¹ Prostorije unutar Učilišta povezane su arhitektonski i funkcionalno, čime je riješena problematika kompleksnosti njena sadržaja, a vertikalnu poveznicu unutar zgrade čine stubišta. Funkcionalnost, fleksibilnost i transparentnost prostora su prema riječima arhitekta Aleksandra Lasla glavne kvalitete tog sveučilišta zbog kojih ono predstavlja izuzetnu pojavu moderne arhitekture u Hrvatskoj.⁸²

Arhitektonsko rješenje Radničkog sveučilišta kao „horizontalnog nebodera“ moralo je svojom izvedbom biti izrazito fleksibilno te prilagodljivo promjenjivim potrebama nastave.⁸³ Ono je kao multifunkcionalna ustanova namjenjena za 2000 polaznika imalo dvije glavne funkcije: cjeloživotna edukacija radnika u općoj kulturi i znanosti i strukovnim poljima te informiranje o novom društvenom sustavu kako bi ih se pripremilo za sudjelovanje u političkom životu nove države. Naglasak u arhitektonskoj konstrukciji bila je komunikacija, transparentnost i fleksibilnost, koje su se postizale gotovo skeletnom strukturom i principom pomičnih zidova, a koje su usklađene s arhitektonskim principima Le Corbusiera.⁸⁴ Građevina površine 20.000 kvadratnih metara projektiranjem niza stubišta koja spajaju pojedine prostorije na vertikalnoj razini ima dojam tzv. „kontinuiranog“ prostora.⁸⁵ Također, prema Nikšićevu mišljenju, projekt sveučilišta je trebao biti jednostavan, ali ujedno utjecati na ukus radnika, pri čemu bi se oni postupno prilagodili novim prostorima i formama. Upravo takva forma prostora koja bi formirala njihov ukus i u kojoj je svaka prostorija brižno projektirana i uređena kako bi se prilagodila potrebama radnika (ideja tzv. „socijalističkog humanizma“) trebala je predstavljati čimbenik u njihovu sveukupnom obrazovanju. To je prostor koji svojom strukturnom izmjenom praznog i punog te vertikalnog i horizontalnog, daje dojam pokreta i dinamike unatoč svojim statičnim volumenima.⁸⁶

Edukacijski principi Radničkog sveučilišta temeljili su se na aktivnom radu polaznika, primarno u formi seminara (pojedinačni i skupni rad) na kojem su istovremeno sudjelovala 15-20 polaznika. Važan segment za realizaciju zgrade učilišta imalo je proučavanje strukture

---

⁸¹ Ivo Maroević, *Antologija zagrebačke arhitekture*, Zagreb: Art studio Zaninović, 2003., str. 174.

⁸² Ivana Haničar Buljan, Zrinka Paladino, „Od Moše do Boogalooa“, u: *15 dana: ilustirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 8.

⁸³ Renata Margaretić Urlić, Karin Šerman, ‘Workers’ University Zagreb: Team 10 Ideas in the Service of Socialist Enlightenment’ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Warsaw: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014., str. 157-161.

⁸⁴ Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 177-178.

⁸⁵ Renata Margaretić Urlić, „Socijalističko prosvjetiteljstvo i kontinuitet moderne“ u: *Život umjetnosti 71/72*“, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004., str. 15.

⁸⁶ Maroje Mrduljaš, Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014, str. 177-178.

radničke edukacije kako bi glavni arhitekti mogli realizirati zgradu koja će u potpunosti zadovoljavati potrebe takve ustanove.⁸⁷ Građeno u vrlo humanom funkcionalnom arhitektonskom jeziku Sveučilište je bilo potpuno podređeno potrebama edukacije radnika te predstavljalo mjesto tzv. socijalističkog prosvjećivanja.⁸⁸

Sl. 22. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa zapada, 1960-e

Sl. 23. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa sjevera, 1960-e

⁸⁷ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 29.

⁸⁸ Renata Margaretić Urlić; Karin Šerman, ‘Workers’ University Zagreb: Team 10 Ideas in the Service of Socialist Enlightenment’ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Warsaw: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014., str. 157-161.

Sl. 24. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa sjeverozapada, 1960-e

Sl. 25. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa jugozapada, 1960-e

Sl. 26. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa juga, 1960-e

Sl. 27. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa sjeverozapada noću, 1960-e

4. Bernardo Bernardi i dizajn interijera

Industrijski dizajner i arhitekt Bernardo Bernardi ključna je osoba pedesetih godina na području oblikovnih rješenja stambenih i javnih prostora koji postaju ključna tema toga vremena. Kao član EXAT-a 51, čije se djelovanje temelji na ideji o sintezi tzv. lijepih i primjenjenih umjetnosti te arhitekture, Bernardi te ideje prenosi na područje čovjekove neposredne okoline te stvara neke od najreprezentativnijih primjera total-dizajna u Hrvatskoj. Naglašavajući važnost povezivanja primjenjene umjetnosti s industrijskom proizvodnjom omogućio je definiranje tzv. *industrijskog umjetnika* što će se zahvaljujući njemu profilirati kao nova struka industrijskog dizajnera u Hrvatskoj. O važnosti teme toga razdoblja svjedoči i činjenica o organizaciji niza izložbi pod nazivom *Porodica i domaćinstvo* od 1957. godine na kojima Bernardi kao jedan od glavnih protagonista iznosi projekt funkcionalnih rješenja u oblikovanju stanova male kvadrature. Bernardijev projekt *Stan bliske budućnosti* koji je na izložbi 1960. nagrađen prvom nagradom postao je sinonim za funkcionalno oblikovanje stambenog prostora te kvalitetnog življenja.⁸⁹ Utjecaj EXAT-a na širenje novih grana umjetničkog oblikovanja kao što su produkt i grafički dizajn jasno se može vidjeti time što je djelovanje grupacije, a prvenstveno Bernarda Bernardija po pitanju dizajna, 1955. godine postalo temelj za formiranje Studija za industrijsko oblikovanje i *I. zagrebačkog triennala primjenjenih umjetnosti* – prve izložbe posvećene industrijskom dizajnu po uzoru na međunarodne izložbe.⁹⁰ Već 1955. godine postaje jasno vidljiva društvena uloga dizajna čija se kvaliteta odlikuje u sjedinjavanju ideja funkcionalnosti, primjenjivosti u serijskoj proizvodnji, estetike i ekonomičnosti, a ključan čimbenik u afirmiranju nove struke postaje uključivanje dizajnera u proces industrijske proizvodnje.⁹¹

Ideje o sintezi svih umjetnosti te ukidanja granice između dizajna i primjenjene umjetnosti kojima se odlikuje Bernardijev rad još na samim počecima moguće je vidjeti kroz cijelu kronologiju njegova djelovanja. Bernardijev rad temeljio se na ideji da se dizajnerskim oblikovanjem okoliša mijenja kultura i kvaliteta življenja pri čemu ključnu ulogu ima dizajner uključen u procese oblikovanja od koncepta do finalne primjene.⁹² Njegove interijere koji se odlikuju svim odrednicama total-dizajna i posebnom dozom humanosti možemo pratiti od

---

⁸⁹ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi – spiritus movens inicialnog razdoblja uspostave dizajna u Hrvatskoj“, u: *Art bulletin*, br. 63, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Arhiv za likovne umjetnosti, 2003., str. 105.

⁹⁰ Marijan Susovski, „EXAT 51 – europski avangardni pokret. Umjetnost-stvarnost-politika.“ u: *Život umjetnosti*, br. 71/72, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004, str. 110-112.

⁹¹ Jasna Galjer, *Dizajn pedesetih u Hrvatskoj: od utopije do stvarnosti*, Zagreb: Horetzky, 2004., str. 91-92.

⁹² Jasna Galjer, „Hrvatski dizajn pedesetih“ u: *Pedesete godine u Hrvatskoj umjetnosti*, Zvonko Maković; Iva Radmila Janković (ur.), Zagreb: Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, 2004., str. 103.

rješenja trgovačkih, poslovnih i hotelskih prostora pa do edukacijskih građevina kao što je Radničko sveučilište. Posebno uspostavljenim sustavom kompatibilnog namještaja koji se odlikuje lakoćom i mobilnošću te koji omogućuje maksimalnu funkcionalnost i iskoristivost u prostoru, Bernardi daje posebnu dozu humanosti svojim interijerima prilagođavajući ih pojedincu kojemu je taj prostor arhitektonski i namijenjen. S druge strane, osim funkcionalnog aspekta, Bernardijeva oblikovna rješenja odlikuju se gotovo skulpturalnim odlikama polukružnih organskih oblika preuzetih iz skandinavskih uzora, a koji u spoju s funkcionalnošću geometrične noseće konstrukcije izražavaju industrijsku estetiku koja predstavlja začetak razdoblja suvremenog hrvatskog dizajna.⁹³

4.1. Utjecaj skandinavskog organskog modernizma

Ključan utjecaj na Bernardija i njegov rad na interijeru Radničkog sveučilišta Moša Pijade imala je stipendija pariškog UNESCO-a i tromjesečni studijski boravak u skandinavskim zemljama 1960. godine gdje se upoznao s ključnim imenima organskog skandinavskog dizajna, što je rezultiralo novom kreativnom fazom Bernardijeva stvaralaštva.⁹⁴ Primarna ideja odlaska u skandinavske zemlje bila je upoznavanje njihova edukacijskog programa te prijenos relevantnih oblikovnih modela i informacija u Zagreb obzirom na Bernardijeva tadašnja pedagoška iskustva asistenta na Tehničkom fakultetu i nastavnika na Arhitektonskom odjelu zagrebačke Škole za primijenjenu umjetnost.⁹⁵

U Skandinaviji radi u Danskoj, Finskoj i Švedskoj, zemljama čije se djelovanje na području industrijskog dizajna može definirati pojmom *organskog modernizma*, čija je specifičnost bila nadahnuće u prirodnim oblicima, jednostavnost oblika, naglašena logičnost i funkcionalnost predmeta svakodnevne uporabe, visoka kvaliteta izrade te upotreba prirodnih organskih materijala. Za Bernardija, koji je svoje djelovanje započeo kao arhitekt u tzv. *Zagrebačkom krugu* na postulatima moderne prijeratne arhitekture te koji se industrijskom oblikovanju okrenuo djelujući unutar grupacije EXAT 51, susretom sa skandinavskim suvremenim stvaralaštvom započinje kreativnu prekretnicu i novu fazu djelovanja. Boravkom u

---

⁹³ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi – spiritus movens inicialnog razdoblja uspostave dizajna u Hrvatskoj“, u: *Art bulletin*, br. 63, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Arhiv za likovne umjetnosti, 2003., str. 114-118.

⁹⁴ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 32.

⁹⁵ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi, dizajnersko djelo arhitekta 1951.–1985.*, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015., str. 57.

Skandinaviji susreće se s radom nekih od najznačajnijih imena tadašnjeg skandinavskog dizajna i arhitekture kao što su Alvar Aalto, Finn Juhl, Børge Mogensen i Hans Wegner.⁹⁶ Zahvaljujući kontaktima sa skandinavskim dizajnerima koji su na prijelazu desetljeća na vrhuncu svog kreativnog djelovanja te posjetima vrhunskim skandinavskim proizvođačima, Bernardi je stekao potpuno novo iskustvo oblikovanja predmeta od kreativne faze oblikovanja do konačnog proizvoda. Uvidio je važnost interakcije stvaralačkih i kreativnih procesa, za što je ključan prijelaz iz obrtničkog shvaćanja produkcije u industrijsku, u čemu jednaku ulogu i odgovornost prema predmetu imaju dizajner i proizvođač.⁹⁷ U Skandinaviji dobiva iskustvo izvornog i drukčijeg modernizma, koji za razliku od aktivističkih iskustava i ideja EXAT-a 51 unutar kojeg djeluje u Zagrebu, ima temelj u kontemplativnijem pristupu oblikovanju. Počinje uvidati važnost eksperimentalnog pristupa radu koji rezultira novim smjerovima u razvoju oblikovanja te na tragu tih novih ideja početkom 1960-ih godina nova odlika Bernardijeva stvaralašta postaje sjedinjavanje strogog geometrijskog funkcionalizma s profinjenim odlikama organskog modernizma preuzetog iz Skandinavije.⁹⁸

Od iznimne važnosti za Bernardija imao je susret s danskim arhitektom i dizajnerom Finnom Juhlom čije je promišljanje predmeta bilo uvelike pod utjecajem skulpture, oblika iz prirode te djela suvremenih apstraktnih umjetnika kao što su Alexander Calder i Jean Arp. Upravo su vrhunska izrada i lebdeće prirodne forme Juhlovih naslonjača imali utjecaj na skupinu Bernardijevih naslonjača među kojima je i duboki naslonjač A4 iz 1961. godine koji je postao jedan od zaštitnih znakova njegova stvaralaštva. Finn Juhl samo je jedan u nizu arhitekata i dizajnera čiji su radovi Bernardiju poslužili kao izravan uzor u kreiranju opreme Sveučilišta. Skupinu naslonjača A4 smjestio je oko stolića prekrivenih bijelim ultrapasom prema uzoru na rad danske dizajnerice Grete Jalk. Rad dizajnera Poula Henningsena, čija je osobitost korištenje razlistanih formi, inspirirao je Bernardija za nacрте rasvjetnih tijela koja su nažalost ostala neizvedena. Alvar Alto i organske forme njegovih proizvoda mogu se iščitati u ovalnim oblicima projekta za stolnu svjetiljku, a već izražen senzibilitet za rad u drvu Bernardi dodatno razvija kontaktom s arhitektom i dizajnerom Hansom Jørgensenom Wegnerom koji drvo vidi kao živi jedinstveni materijal korišten tijekom povijesti. Utjecaj koji je skandinavski dizajn ostavio na Bernardija može se objasniti nepretencioznom elegancijom namještaja koji

---

⁹⁶ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi – spiritus movens inicialnog razdoblja uspostave dizajna u Hrvatskoj“, u: *Art bulletin*, br. 63, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Arhiv za likovne umjetnosti, 2003., str. 110-112.

⁹⁷ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi, dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985.*, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015., str. 59.

⁹⁸ Isto, str. 55-57.

sjedinjuje udobnost i vrhunsku tehničku izvedbu, a koje je Bernardi implementirao u zagrebačke projekte i postao vodeći dizajner interijera.⁹⁹

4.2. Radničko sveučilište kao djelo total-dizajna

Godine 1961. u završnoj fazi arhitektonskih radova na Radničkom sveučilištu Moša Pijade, Bernardo Bernardi počinje raditi na oblikovanju cjelovitog sustava namještaja za opremu interijera u kojem stvara komade za koje se može sa sigurnošću reći da i danas predstavljaju klasike hrvatskog dizajna.¹⁰⁰ Kombinirajući moderne skandinavske i kontinentalne struje stvara ugodno okruženje „drugog doma za radnike“ te interijer visoke estetske vrijednosti koji će stimulirati intelektualne sposobnosti polaznika te utjecati na formiranje novog ukusa. Svi komadi namještaja planski su dizajnirani za svaku prostoriju sveučilišta računajući unaprijed njihovu lokaciju i namjenu tako da su se razlikovali ovisno o prostoru u kojem su se nalazili (učionice, uredi, čitaonica, ...), no unatoč tome dizajnerski smišljeni kako bi činili usklađenu dizajnersku cjelinu Radničkog sveučilišta.¹⁰¹ Na temelju ideja EXAT-a 51 o sintezi svih umjetnosti, Bernardijev rad na zgradi Radničkog sveučilišta predstavljao je cjelovitu realizaciju sustava namještaja koji dobiva mogućnost zaživjeti u konkretnom prostoru za koji je projektiran te time ostvariti djelo tzv. total-dizajna.¹⁰²

Namjenski projektiran namještaj Sveučilišta koji istovremeno predstavlja funkcionalan uporabni predmet i konstruktivističku skulpturu izrađen je s ciljem udobnosti i naglašavanja plemenitosti obrazovnog prostora. Njegove glavne odlike su funkcionalnost, jednostavnost, uporaba novih organskih oblika, racionalnost u izvedbi i inzistiranje na visokoj kvaliteti izvedbe do posljednjeg detalja.¹⁰³ Na projektu realizacije interijera Radničkog sveučilišta Bernardi je uspio ujediniti „konstruktivni pristup geometrijskog funkcionalizma sa značajkama mekoće linija nordijskog organskog modernizma“.¹⁰⁴ Prema Bernardijevu mišljenju produkt suvremenog umjetničkog stvaralaštva mora ujedinjavati tri ključna uvjeta:

---

⁹⁹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi, dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985.*, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015., str. 62-66.

¹⁰⁰ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi – spiritus movens inicialnog razdoblja uspostave dizajna u Hrvatskoj“, u: *Art bulletin*, br. 63, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Arhiv za likovne umjetnosti, 2003., str. 113.

¹⁰¹ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 30.

¹⁰² Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi, dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985.*, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015., str. 80.

¹⁰³ Boris Magaš (ur.) *Radovan Nikšić 1920. - 1987.: arhiv arhitekta : izložba iz zbirke Hrvatskog muzeja arhitekture, travanj, 2005.*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, 2005., str. 35.

¹⁰⁴ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 33.

funkciju, materijal i tehniku, a sama interakcija s gotovim produktom postiže se pomoću njegove forme. Umjetnost ne može proizlaziti samo iz formalnih zahtjeva već je potrebno prepoznati potrebu za njegovim kreiranjem te konačnu funkciju koju će umjetnički proizvod ispunjavati.¹⁰⁵ Pri uređenju interijera važnost se pridavala i najmanjim detaljima kao što je osvjetljenje koje je kao važna stavka bilo u primarnom koncipiranju projekta stvaranjem transparentnih staklenih pročelja kako bi svjetlost u velikoj mjeri prodirala u unutarnji prostor te kontinuiranim staklenim stijenama i vratima u unutrašnjosti koje su omogućavale širenje svjetlosti između fizički odvojenih prostorija. U slučajevima prejakog dnevnog svjetla koristili su se jednostavni bijeli i crni zastori, dok je u večernjim satima dovoljna količina osvjetljenja postignuta nizovima neonskih cijevi u svim prostorijama. Detalji interijera i unutarnja oprema oblikovani su na principima pročišćenog prostora i poštivanja izvornog materijala tako da su rijetko bojani i u većini slučajeva konstruirani od prirodnog drveta.¹⁰⁶ Postulate i ideje koje je kao arhitekt primjenjivao u modernom oblikovanju stambenih prostora, a to su elastičnost tlocrta, funkcionalnost ugradbenog namještaja, čisti oblici i upotreba prirodnih materijala, Bernardi je primjenio i u dizajniranju prostora Radničkog sveučilišta.¹⁰⁷

Bernardi kreira pojedine komade namještaja referirajući se na arhitektonsko rješenje zgrade Sveučilišta te koristeći kao inspiraciju kontrastnu izmjenu materijala i neutralnih bijelih, crnih i sivih tonova korištenih u interijeru. Armiranobetonska nosiva konstrukcija na kojem počiva transparentna opna staklenih fasada ostavljajući dojam lebdenja i lakoće, a koja se dodatno pojačava uvučenom podrumskom zonom te kontrastna izmjena crnih i bijelih materijala interijera Bernardiju su bili izravna inspiracija kojom je postigao neraskidivu povezanost svakog elementa građevine.¹⁰⁸ Bernardi koristi elemente mondrianovskih kompozicija implementirajući nekoliko vizualno jakih kolorističkih elemenata poput crvenih naslonjača predvorja koje kombinira s pročišćenim i racionalnim arhitektonskim vokabularom građevine. Korištenje takvog pristupa u oblikovanju zgrade Radničkog sveučilišta objašnjiva je idejama *De Stijla* koje se temelje na zajedničkom radu, razvitku univerzalnih načela u oblikovanju

---

¹⁰⁵ Ješa Denegri, Želimir Košćević, *Exat 51: 1951-1956*, Zagreb: Galerija Nova Centra za kulturnu djelatnost SSO Zagreb, 1979, str. 325.

¹⁰⁶ Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 30.

¹⁰⁷ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi – spiritus movens inicialnog razdoblja uspostave dizajna u Hrvatskoj“, u: *Art bulletin*, br. 63, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Arhiv za likovne umjetnosti, 2003., str. 109.

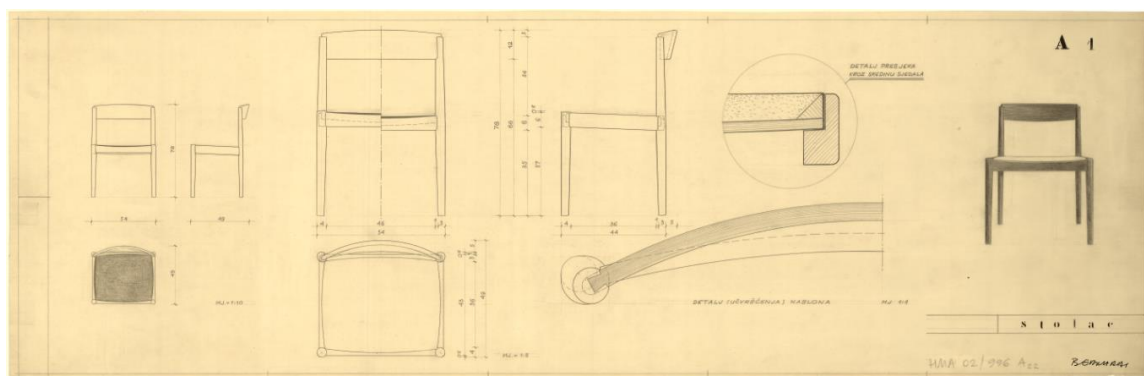
¹⁰⁸ Iva Ceraj, „Moša Pijade Worker's University in Zagreb“ u: *Exat 51. Synthesis Of The Arts In Post-War Yugoslavia. Ideology, Abstraction And Architecture*, Kunstmuseen, Museum Haus Lange, Krefeld, Njemačka, 2017., str. 135.

svih umjetnosti i rješavanju zadataka kolektivne namjene.¹⁰⁹ Nije vidio arhitekturu kao samostalnu kreaciju već ju je promišljao kao prostor s eksterijerima i interijerima koji su označili domete svoga vremena. Za njega je dizajn predstavljao faktor koji u svakodnevni život pojedinca unosi kvalitetno obrađene predmete te stvara kulturu življenja.¹¹⁰ Iznimno bitna karakteristika Bernardijeva stvaralaštva je demokratičan pristup oblikovanju predmeta, pri čemu namještaj namjenjen za reprezentativne interijere prilagođava daljnjim potrebama individualnog stanovanja kako bi visokokvalitetan dizajn bio dostupan svima. Na taj način pristupa i elementima opreme Radničkog sveučilišta, koje pretvara u seriju dizajnerski promišljenog pokućstva za stanove u suradnji s proizvođačima namještaja.¹¹¹

4.3. Sustavni pregled opreme interijera Radničkog sveučilišta

1. OPREMA ZA SJEDENJE

a) *Stolac A1* - model bez rukonaslona izrađen u 150 primjeraka za čitaonicu prizemlja i čitaonicu prvog kata. U literaturi se navodi kao *najklasičniji* tip stolca te je osim za čitaonicu korišten također za radne sobe stručnih suradnika.¹¹²

Sl. 28. Bernardo Bernardi, nacrt za stolac A1, 1961.

¹⁰⁹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi, dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985.*, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015., str. 82.

¹¹⁰ Ivo Maroević, *Kronika zagrebačke arhitekture : 1981. - 1991.*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2002, str. 59-60.

¹¹¹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi, dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985.*, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015., str. 63.

¹¹² Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 35.

Sl. 29. Bernardo Bernardi, stolac *A1* izvorno stanje, 1961.

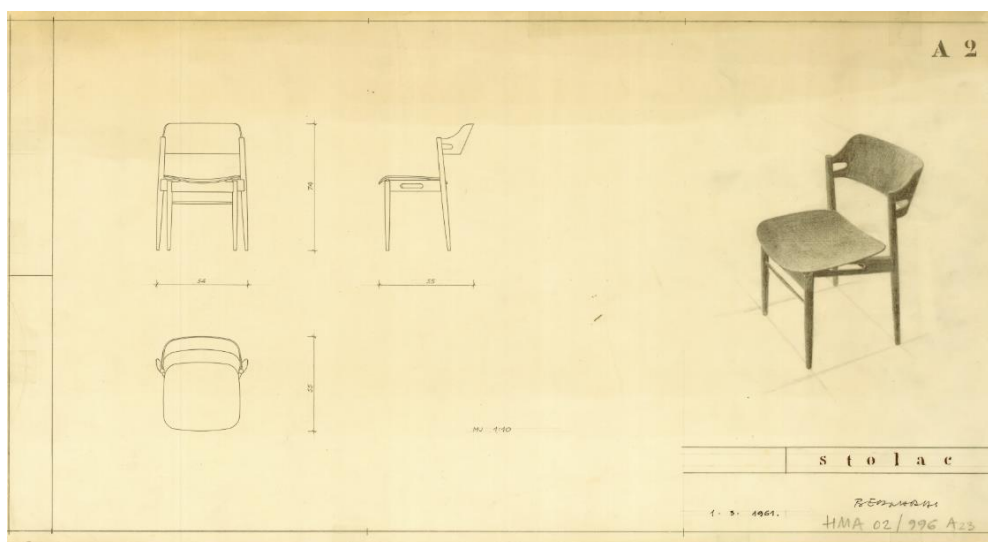

Sl. 30. Bernardo Bernardi, Stolac *A1*, izvorno stanje i lokacija, 1961.

Sl. 31/32. Bernardo Bernardi, stolac A1, današnje stanje s detaljima oštećenja

b) *Stolac A2* – model od savijene šperploče bez rukonaslona izrađen u 1100 primjeraka za rad u prostorijama seminara. Crno lakirani stolac koji je rađen za industrijsku proizvodnju, Bernardi kombinira s bijelim pravokutnim seminarskim stolovima.¹¹³

Sl. 33. Bernardo Bernardi, nacrt za stolac A2, 1961.

¹¹³ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 35.

Sl. 34. Bernardo Bernardi, stolac A2, izvorno stanje, 1961.

Sl. 35. Bernardo Bernardi, stolac A2, izvorno stanje i lokacija, 1961.

c) *Polunaslonjač* – model predviđen za industrijsku proizvodnju sastoji se od noseće konstrukcije u drvetu sa sjedištem i oslonom u crnoj koži, nepoznat broj proizvedenih primjeraka.¹¹⁴

Sl. 36. Bernardo Bernardi, polunaslonjač, izvorno stanje, 1961.

Sl. 37. Bernardo Bernardi, polunaslonjač, izvorno stanje i lokacija, 1961.

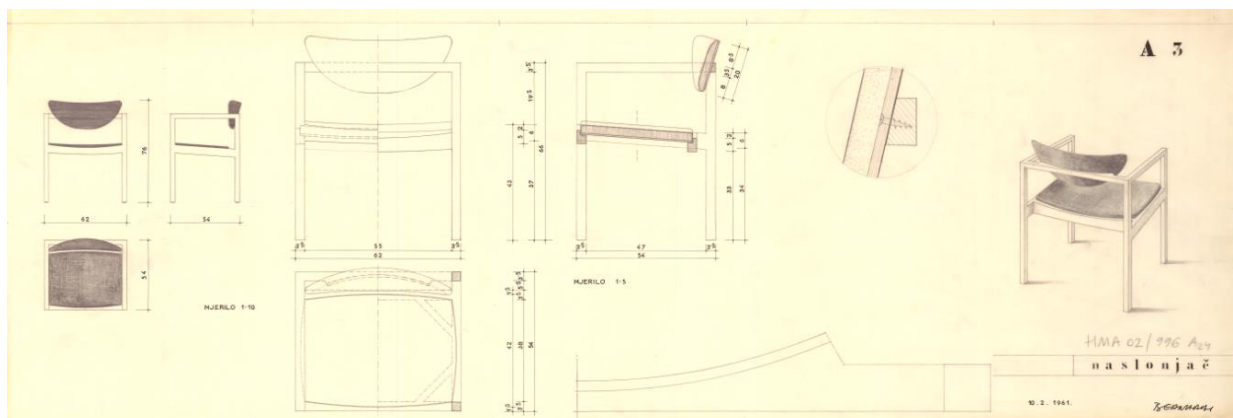
¹¹⁴ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 11-12.

Sl. 38/39. Bernardo Bernardi, polunaslonjač, današnje stanje s detaljima oštećenja

d) *Naslonjač A3* – duboki naslonjač od drveta bukve s naslonom i sjedalom od crno obojene teleće kože proizveden u 30 primjereka za prostorije seminara.¹¹⁵

Sl. 40. Bernardo Bernardi, nacrt za naslonjač A3, 1961.

¹¹⁵ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 35-36.

Sl. 41. Bernardo Bernardi, naslonjač A3, današnje stanje s detaljima oštećenja

e) *Naslonjač A4* – iako šira i niža varijanta naslonjača A3, oba naslonjača oblikovno su izvedena kao drvena ortogonalna konstrukcija s oslonima za ruke koja nosi zaobljenje naslone od kože. Izveden u 100 primjeraka za prostor kluba i knjižnice te kombiniran s okruglim stolovima s publikacijama¹¹⁶

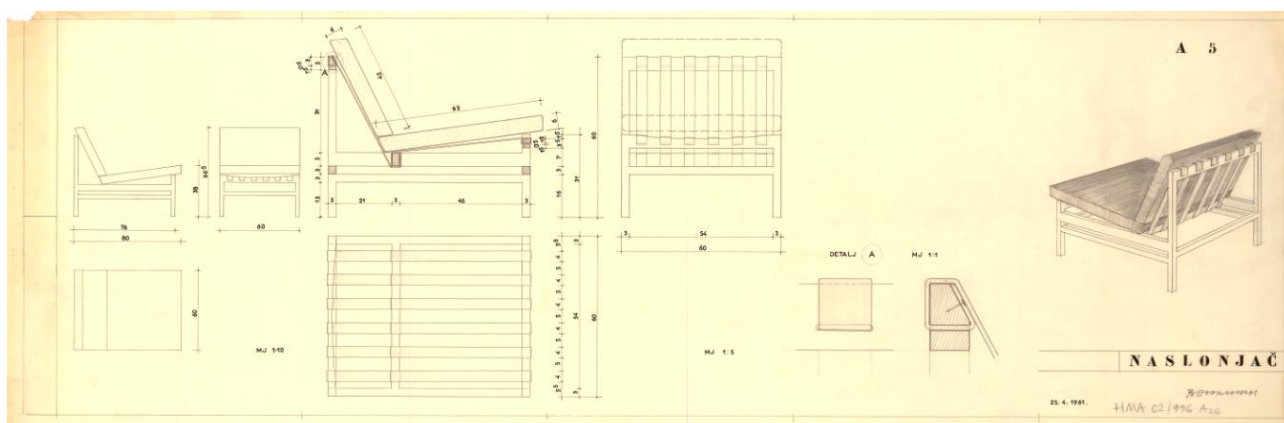
Sl. 42. Bernardo Bernardi, naslonjač A4, izvorno stanje i lokacija, 1961.

¹¹⁶ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 35.

Sl. 43. Bernardo Bernardi, naslonjač A4, današnje stanje, restaurirani primjerci

f) *Naslonjač A5* – model bez rukonaslona s kvadratnim sjedištem i naslonom presvučenim u tkaninu izrađen je u 170 primjeraka za prostore čitaonice prizemlja i prvog kata, opremu soba i dugačnih hodnika u kojima je bio najzastupljeniji. Jedan od najfunkcionalnijih komada namještaja zahvaljujući primjenjivom sistemu adicije i mogućnosti da se slaže u nizove.¹¹⁷

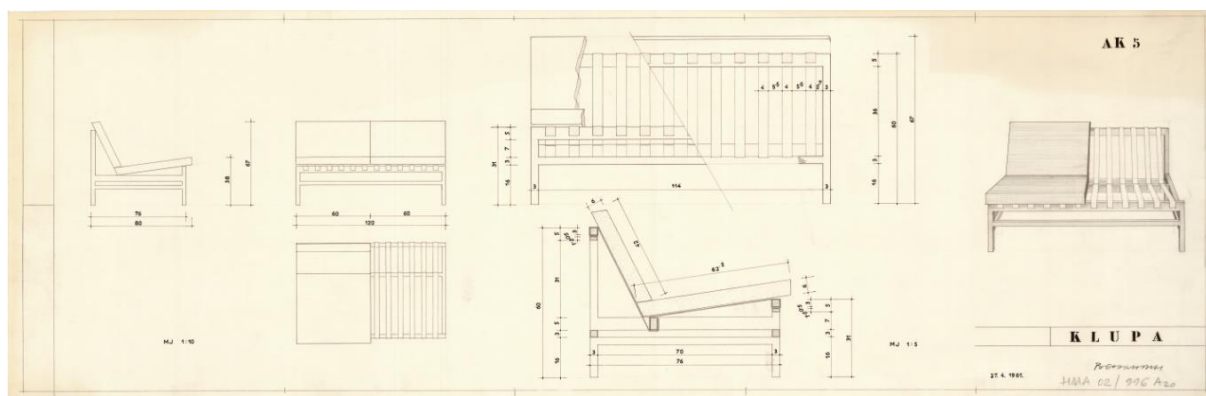
Sl. 44. Bernardo Bernardi, nacrt za naslonjač A5, 1961.

¹¹⁷ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 36.

Sl. 45. Bernardo Bernardi, naslonjač A5, današnje stanje, restaurirani primjerci

g) *Klupa dvosjed AK5* – model bez rukonaslona od drvene konstrukcije i tapeciranim naslonom za leđa izrađen u 80 primjeraka za čitaonicu prizemlja, prostorije kluba i prostorije za seminare.¹¹⁸

Sl. 46. Bernardo Bernardi, nacrt za dvosjed AK5, 1961.

¹¹⁸ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 20-22.

Sl. 47. Bernardo Bernardi, dvosjed AK5, izvorno stanje i lokacija, 1961.

Sl. 48. Bernardo Bernardi, dvosjed AK5, današnje stanje

NASLONJAK

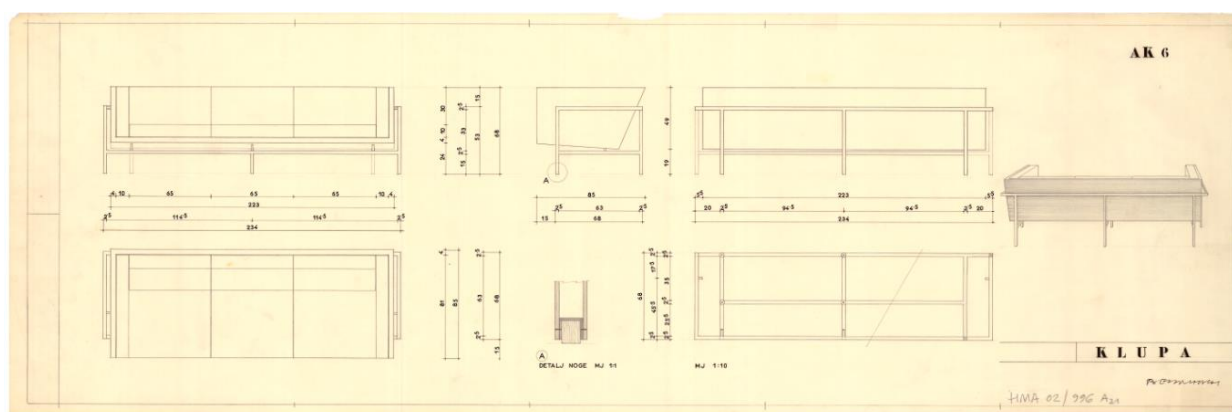
Zvezdana Krasnić

¹¹⁹ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 36.

Sl. 51. Bernardo Bernardi, naslonjač A6, današnje stanje

i) *Trosjed AK6* – geometriziran model dobiven spajanjem triju naslonjača A6 izrađen je u četiri primjerka za prostor ulaznog predvorja. Primjer je tzv. „komponibilnih sistema opreme“ koji nastaju na principu vizualnog i logičnog slaganja dijelova serija u veće fleksibilne cjeline.¹²⁰

Sl. 52. Bernardo Bernardi, nacrt za trosjed AK6, 1961.

¹²⁰ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 37.

Sl. 53. Bernardo Bernardi, trosjed AK6, izvorno stanje i lokacija, 1961.

Sl. 54. Bernardo Bernardi, trosjed AK6, današnje stanje

2. RADNI STOLOVI

a) *Stolići za seminare* – najzastupljenija skupina stolova od kvadratno profiliranih drvenih dijelova u bijelom, žutom ili sivom ultrapasu proizvedeni u 600 primjeraka za opremanje tridesetak prostorija za seminare (svaka prostorija sadržavala je 15-34 stolića).¹²¹

Sl. 55. Bernardo Bernardi, stolići za seminare, izvorno stanje i lokacija, 1961.

Sl. 56. Bernardo Bernardi, stolići za seminare, današnje stanje

¹²¹ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 37.

b) *Radni stolovi za nastavnike* – modeli konstrukcijski slični tipu stolića za seminare s dodanim elementom pretinca na desnoj strani proizvedeni u 33 primjerka za svaku prostoriju seminara.¹²²

Sl. 57. Bernardo Bernardi, stolići za nastavnike, izvorno stanje i lokacija, 1961.

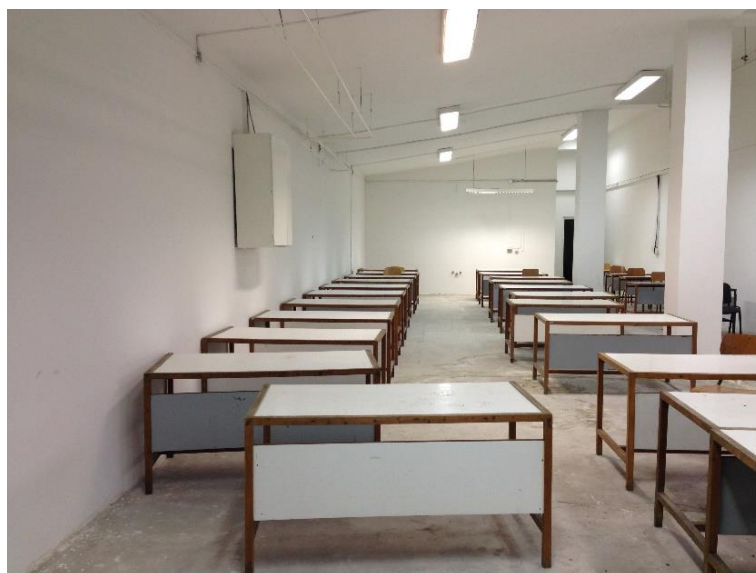
Sl. 58. Bernardo Bernardi, stolići za nastavnike, današnje stanje

¹²² Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 20-22.

c) *Radni stolovi B2ab* – modeli bez pretinca i ladica proizvedeni u 80 primjeraka za prostore čitaonice prizemlja i prvog kata te prostorije za seminare.¹²³

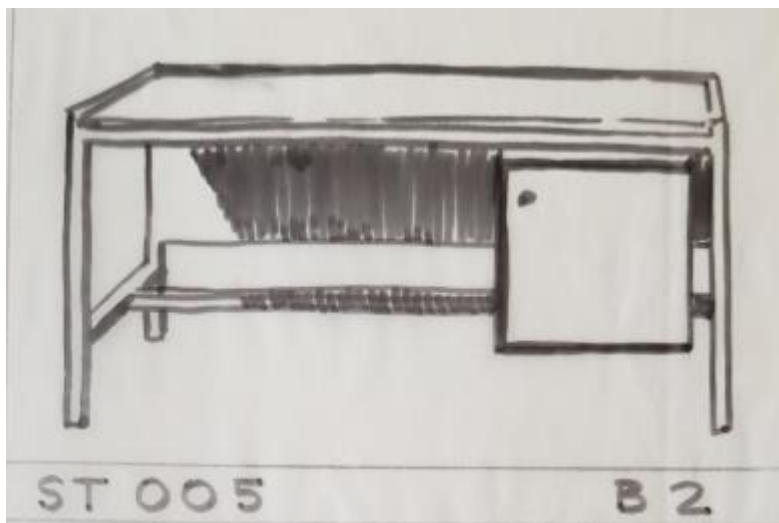
Sl. 59. Bernardo Bernardi, radni stolovi *B2ab*, izvorno stanje i lokacija, 1961.

Sl. 60. Bernardo Bernardi, radni stolovi *B2ab*, današnje stanje

¹²³ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 39-41.

d) *Radni stol B2* – modeli s ugrađenim kubusom sa četiri izvlačne ladice proizvedeni u 150 primjeraka za prostore čitaonice i primarno prostore seminara.¹²⁴

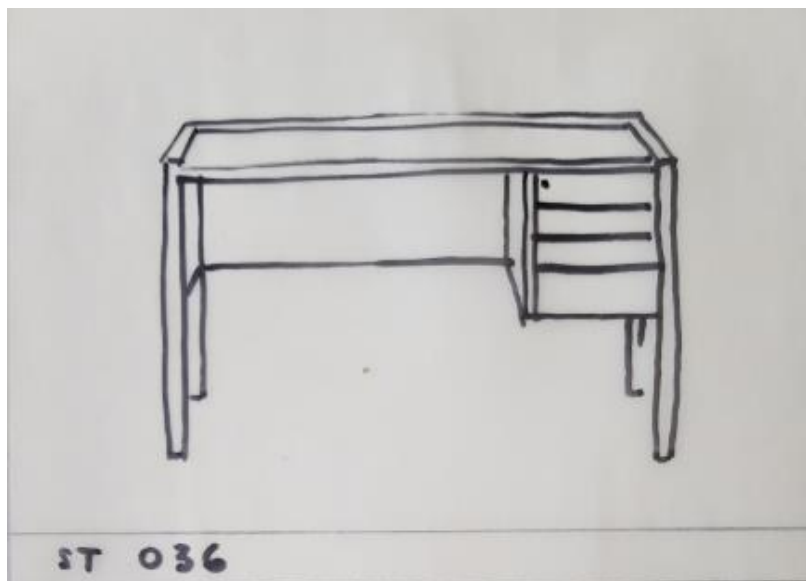
Sl. 61. Bernardo Bernardi, skica radnog stola B2, 1961.

Sl. 62. Bernardo Bernardi, radni stol B2, današnje stanje

¹²⁴ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 42-46.

e) *Radni stol sa četiri ladice* – model proizveden u četiri primjerka za prostor čitaonice i prostorije za seminar.¹²⁵

Sl. 63. Bernardo Bernardi, skica radnog stola sa četiri ladice, 1961.

Sl. 64. Bernardo Bernardi, radni stol sa četiri ladice, današnje stanje

---

¹²⁵ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 48.

f) *Radni stol B16* – model L oblika s četiri ladice na desnoj strani. Nepoznata izvorna lokacija i broj proizvedenih primjeraka.¹²⁶

Sl. 65. Bernardo Bernardi, radni stol *B16*, današnje stanje

g) *Radni stol s tri ladice* – model u potpunosti izveden u drvu. Nepoznata izvorna lokacija i broj proizvedenih primjeraka.¹²⁷

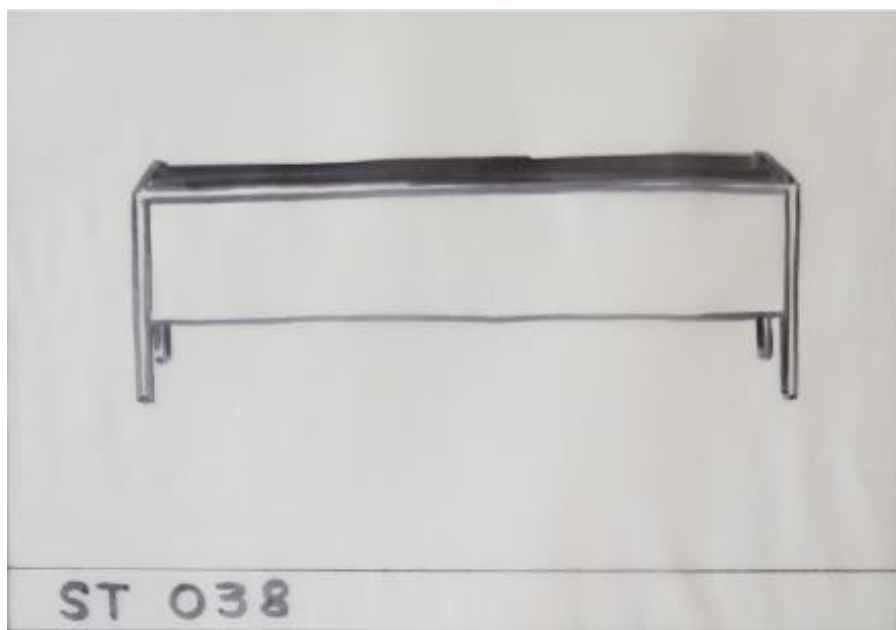

Sl. 66. Bernardo Bernardi, radni stol s tri ladice, današnje stanje

¹²⁶ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 50.

¹²⁷ Isto, str. 52-53.

h) *Radni stol za čitaonicu prizemlja i knjižnicu* – model proizveden u četiri primjerka.¹²⁸

Sl. 67. Bernardo Bernardi, skica radnog stola za čitaonicu prizemlja i knjižnicu, 1961.

Sl. 68. Bernardo Bernardi, radni stol za čitaonicu prizemlja i knjižnicu, današnje stanje

¹²⁸ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 54-55.

i) *Radni stol za knjižničara* – model s dvije ladice i radnom plohom od bijelog ultrapasa. Nepoznat broj proizvedenih primjeraka.¹²⁹

Sl. 69. Bernardo Bernardi, radni stol za knjižničara, današnje stanje

j) *Radni stol za računovodstvo* - Nepoznata izvorna lokacija i broj proizvedenih primjeraka.¹³⁰

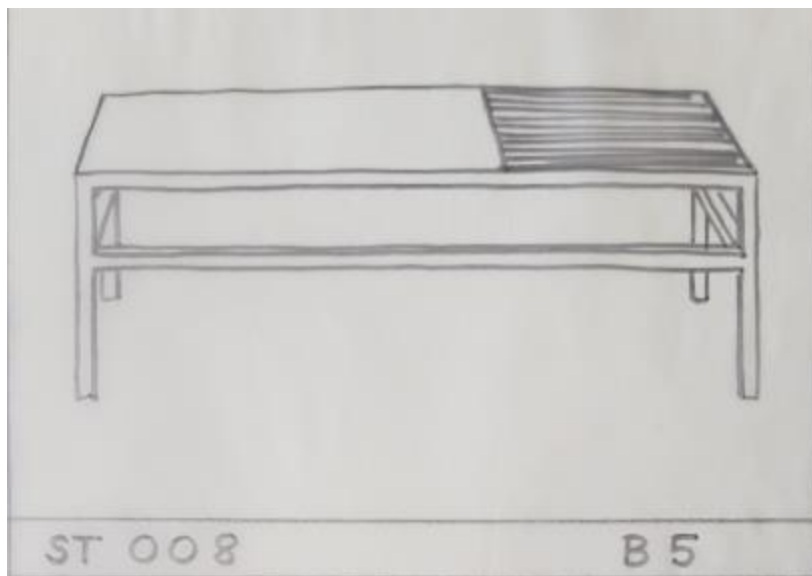
Sl. 70. Bernardo Bernardi, radni stol za računovodstvo, današnje stanje

¹²⁹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 56-57.

¹³⁰ Isto, str. 58.

3. STOLOVI I STOLIĆI

a) *Stolić B5* – drveni model sa radnom površinom od bijelog ultrapasa proizveden u 27 primjeraka za prostor čitaonice prizemlja i prostorije za seminare.¹³¹

Sl. 71. Bernardo Bernardi, skica stolića B5, 1961.

Sl. 72. Bernardo Bernardi, stolić B5, izvorno stanje i lokacija, 1961.

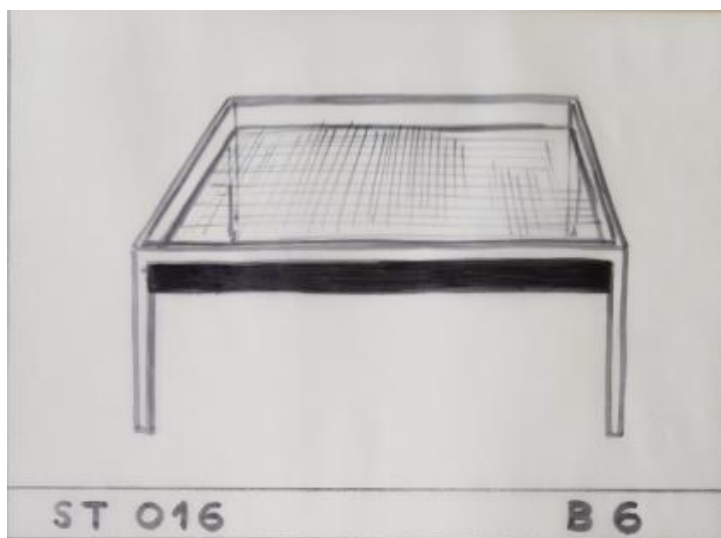
¹³¹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 60-62.

Sl. 73. Bernardo Bernardi, stolić *B5*, današnje stanje

b) Stolić B6 – model za izložbe tiskovina s gornjom plohom od stakla proizveden u 27 primjeraka za prostor knjižnice, čitaonice prizemlja i prvog kata te dodatnih 6 prostorija.¹³²

Sl. 74. Bernardo Bernardi, skica stolića *B6*, 1961.

¹³² Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 63-64.

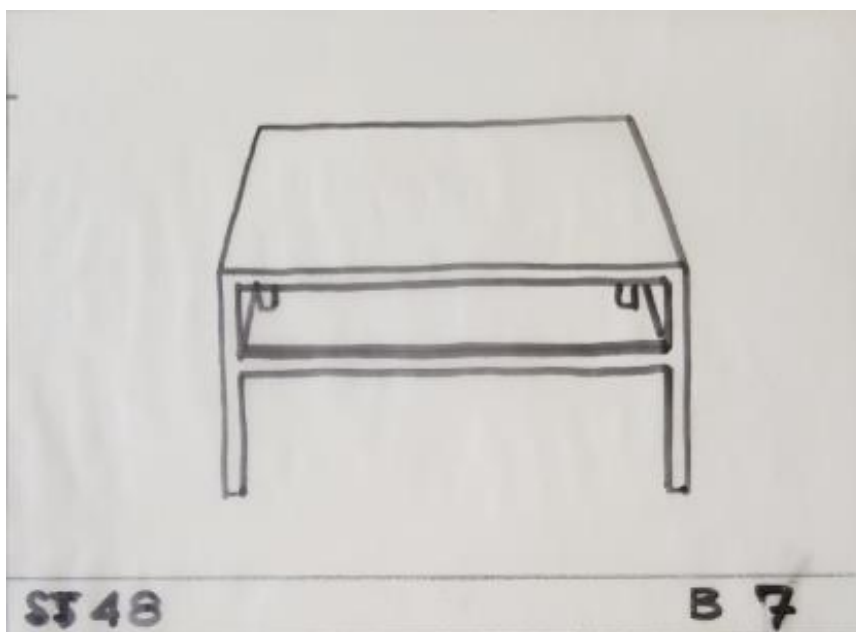

Sl. 75. Bernardo Bernardi, stolić *B6*, izvorno stanje i lokacija, 1961.

Sl. 76. Bernardo Bernardi, stolić *B6*, današnje stanje

c) *Stolić B7* – model proizveden u deset primjeraka za ukupno četiri prostorije.¹³³

Sl. 77. Bernardo Bernardi, skica stolića *B7*, 1961.

Sl. 78. Bernardo Bernardi, stolić *B7*, današnje stanje

¹³³ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 65-66.

d) *Stol B8* – jednostavan model glatke radne plohe na vitkim drvenim nogama proizveden u dvanaest primjeraka za opremanje konferencijske dvorane.¹³⁴

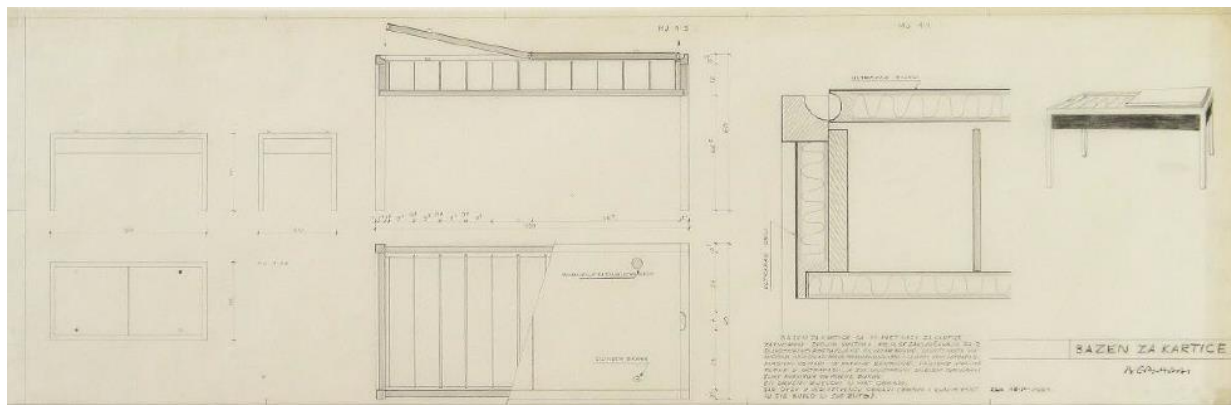
Sl. 79. Bernardo Bernardi, stolić *B8*, izvorno stanje i lokacija, 1961.

Sl. 80. Bernardo Bernardi, stolić *B8*, današnje stanje

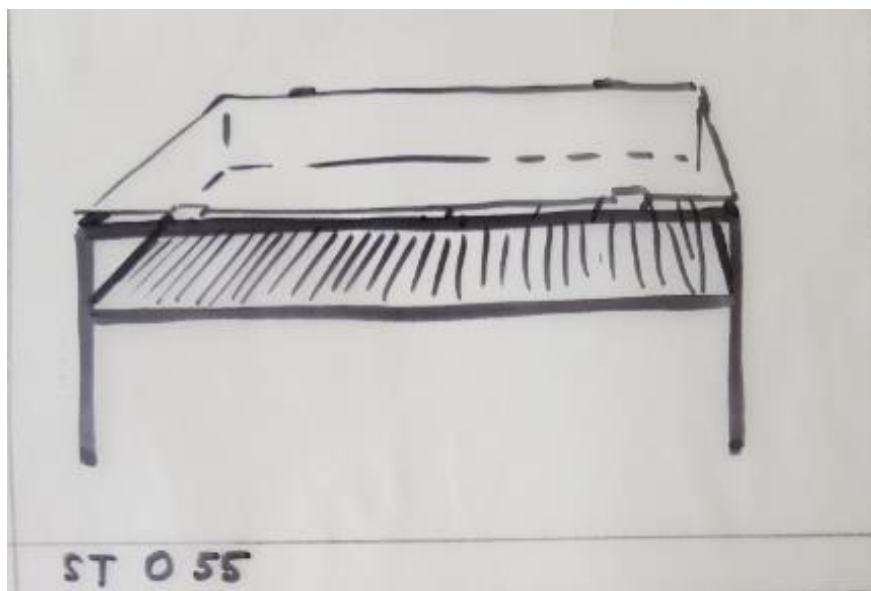
¹³⁴ Iva Ceraj, „Bernardo Bernardi: Sinteza funkcionalnog i organskog“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 38.

e) *Bazen za kartice* – model sa jedanaest pretinaca zatvorenih vratima s mogućnošću zaključavanja proizveden u nepoznatom broju primjeraka za prostor knjižnice.¹³⁵

Sl. 81. Bernardo Bernardi, nacrt za bazen za kartice, 1961.

f) *Stolić uz naslonjač A6* – model sastavljen od metalne noseće konstrukcije i staklene radne površine proizveden u 4 primjerka za prostor ulaznog predvorja.¹³⁶

Sl. 82. Bernardo Bernardi, skica stolića uz naslonjač A6, 1961.

¹³⁵ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 69-70.

¹³⁶ Isto, str. 71-72.

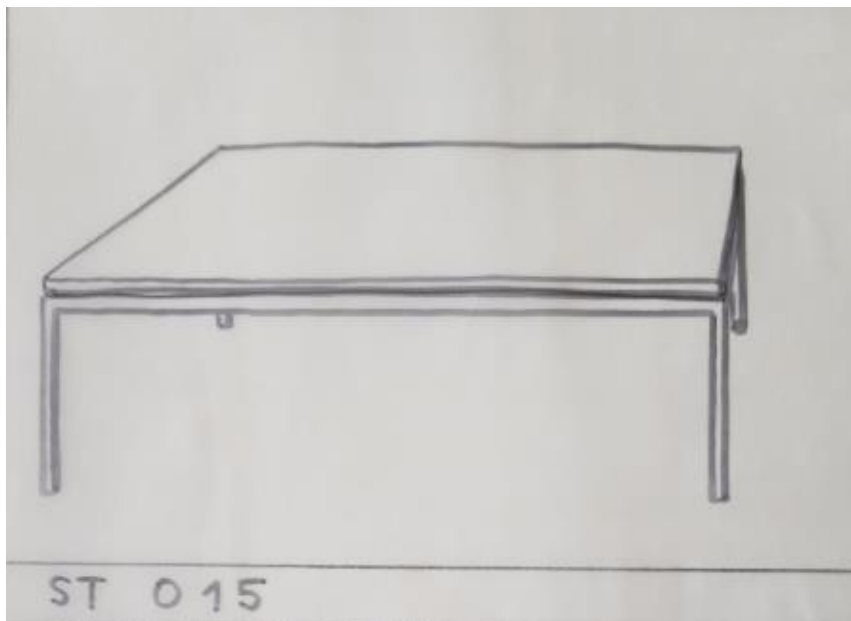

Sl. 83. Bernardo Bernardi, stolić uz naslonjač A6, izvorno stanje i lokacija 1961.

Sl. 84. Bernardo Bernardi, stolić uz naslonjač A6, današnje stanje

g) *Stolić* – model u potpunosti u drvu proizveden u jedanaest primjeraka za sedam prostorija učilišta.¹³⁷

Sl. 85. Bernardo Bernardi, skica za stolić, 1961.

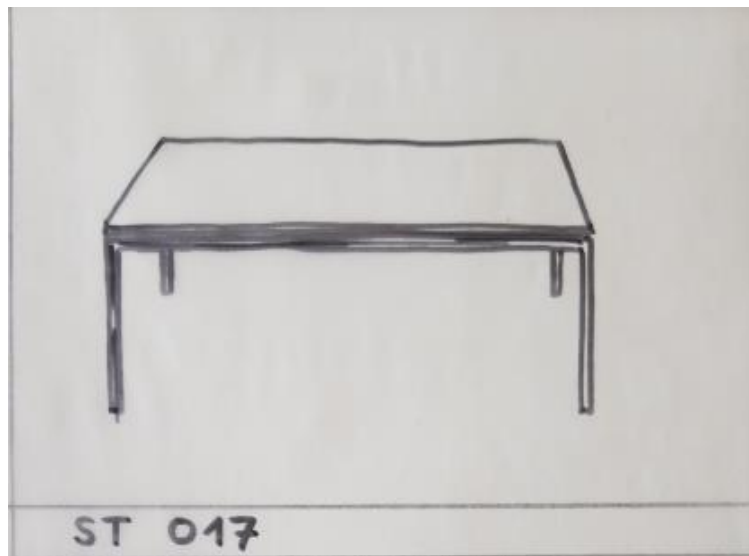

Sl. 86. Bernardo Bernardi, stolić, današnje stanje

---

¹³⁷ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 73-74.

h) *Stolić* – model sa nosećom konstrukcijom u metalu i radnoj površini u drvu presvučenoj bijelim/sivim ultrapasom proizveden u četiri primjerka za dvije prostorije učilišta.¹³⁸

Sl. 87. Bernardo Bernardi, skica za stolić, 1961.

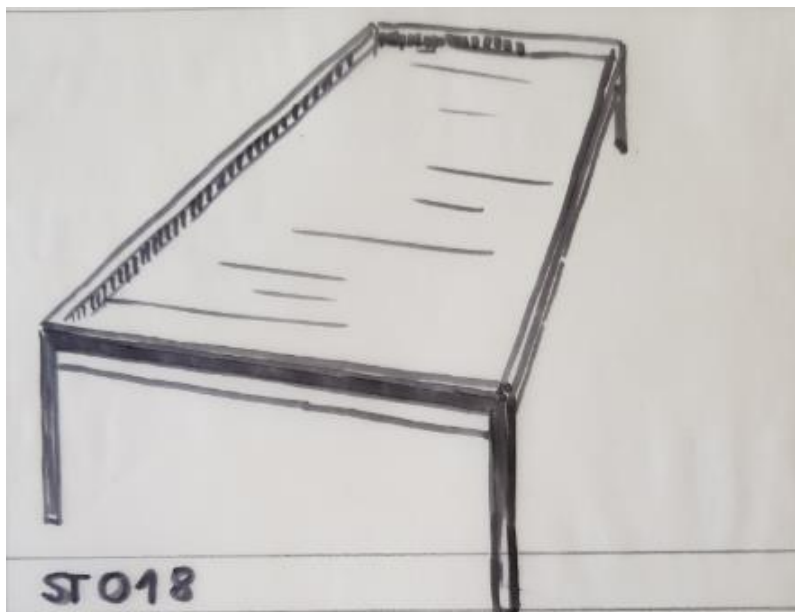
Sl. 88. Bernardo Bernardi, stolić, današnje stanje

---

¹³⁸ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 75-76.

i) *Dugački stolić* – model sa konstrukcijom od metala i drva i staklenom radnom površinom proizveden u četiri primjerka za jednu prostoriju učilišta.¹³⁹

Sl. 89. Bernardo Bernardi, skica za dugački stolić, 1961.

Sl. 90. Bernardo Bernardi, dugački stolić, današnje stanje

¹³⁹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 77-78.

j) *Veliki okrugli stol* – model u potpunosti od drva proizveden u jednom primjerku za prostor knjižnice.¹⁴⁰

Sl. 91. Bernardo Bernardi, veliki okrugli stol, izvorni izgled i lokacija, 1961.

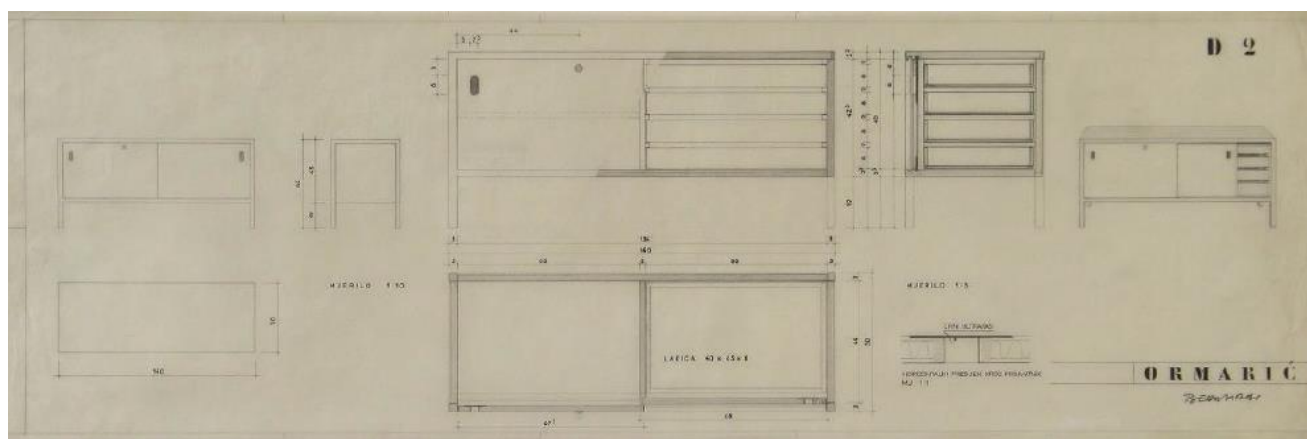

Sl. 92. Bernardo Bernardi, veliki okrugli stol, današnje stanje

¹⁴⁰ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 79-80.

4. ORMARI, ORMARIĆI I POLICE

a) *Ormarić D2* – model s kliznim dvostrukim vratima s četiri ladice s desne stranete dvije police s lijeve strane proizveden u četrdeset primjeraka za dvadeset i dvije prostorije učilišta.¹⁴¹

Sl. 93. Bernardo Bernardi, nacrt za ormarić D2, 1961.

Sl. 94. Bernardo Bernardi, ormarić D2, današnje stanje

¹⁴¹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 82-85.

b) *Ormarić D2 (varijanta dvostruke adicije)* – model dvostruke adicije u vertikalni niz s dvostrukim kliznim vratima presvučenim ultrapasom s četiri unutarnje police od kojih desna ima devet pretinaca. Nepoznat broj proizvedenih primjeraka i izvorna lokacija.¹⁴²

Sl. 95. Bernardo Bernardi, ormarić *D2* (varijanta dvostruke adicije), izvorni izgled i lokacija, 1961.

Sl. 96. Bernardo Bernardi, ormarić *D2* (varijanta dvostruke adicije), današnje stanje

¹⁴² Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 86-88.

c) *Ormarić D2 (varijanta trostruke adicije)* - model trostruke adicije u vertikalni niz s dvostrukim kliznim vratima presvučenim ultrapasom s četiri unutarnje police od kojih desna ima devet pretinaca. Nepoznat broj proizvedenih primjeraka i izvorna lokacija.

Sl. 97. Bernardo Bernardi, ormarić *D2* (varijanta trostruke adicije), današnje stanje

d) *Uredski ormarić s pretincima* – model s donjim dijelom identičnim ormariću *D2* i gornjim dijelom s dvostrukim kliznim vratima presvučenim u bijeli ultrapas. Ukupno osamnaest pretinaca i dva vertikalna spremišta. Nepoznat broj proizvedenih primjeraka i izvorna lokacija.¹⁴³

Sl. 98. Bernardo Bernardi, uredski ormarić s pretincima, današnje stanje

¹⁴³ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 90.

e) *Ormar za časopise* – model sa horizontalnim redovima od dvanaest kazeta i vertikalnim stupcima od četiri kazete proizveden u nepoznatom broju primjeraka za prostor knjižnice.¹⁴⁴

Sl. 99. Bernardo Bernardi, ormar za časopise, izvorni izgled i lokacija, 1961.

Sl. 100. Bernardo Bernardi, ormar za časopise, današnje stanje

¹⁴⁴ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 91-92.

f) *Montažne police za konferencijsku dvoranu* – model drvenih montažnih polica s metalnim elementom i oblogom zida konferencijske dvorane čija se jedna konstrukcija sastoji od osam ploča proizveden u jednom primjerku.¹⁴⁵

Sl. 101. Bernardo Bernardi, montažne police za konferencijsku dvoranu, izvorni izgled i lokacija, 1961.

Sl. 102. Bernardo Bernardi, montažne police za konferencijsku dvoranu, današnje stanje

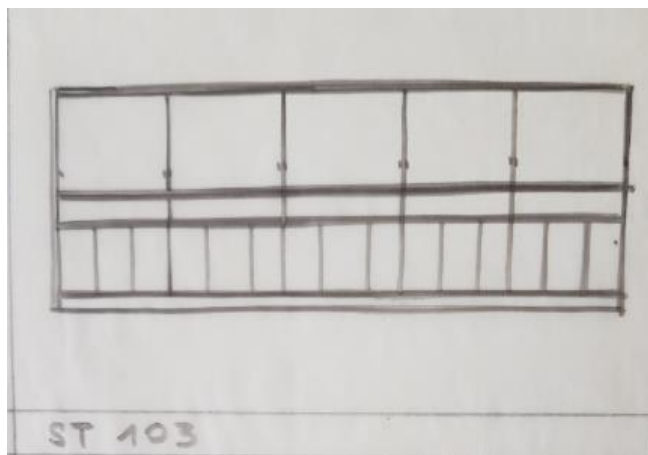
¹⁴⁵ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 93-94.

g) *Radni ormar (trostruka vrata)* – model sa troje kliznih vrata u gornjem dijelu i devet pretinaca s vratašcima u donjem dijelu. Nepoznat broj proizvedenih primjeraka i izvorna lokacija.¹⁴⁶

Sl. 103. Bernardo Bernardi, radni ormar (trostruka vrata), današnje stanje

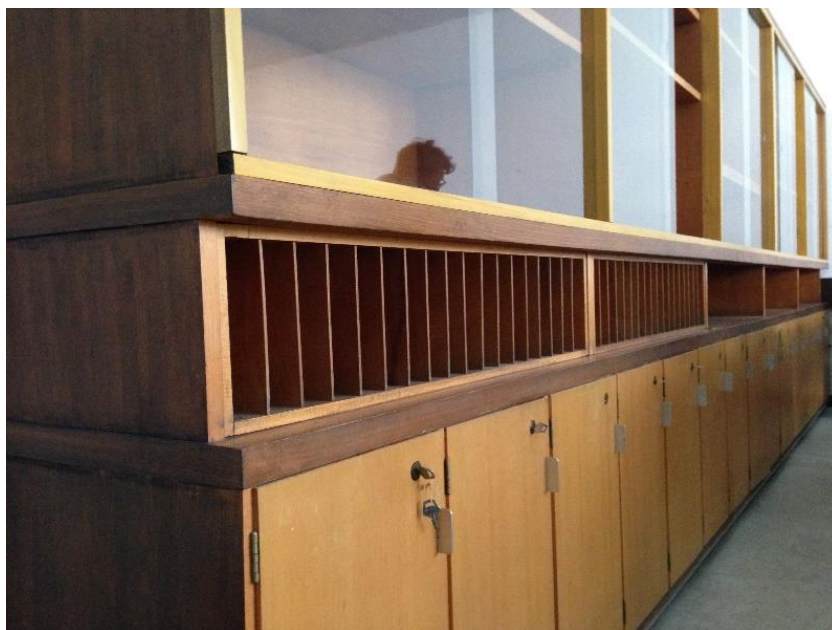
h) *Radni ormar (peterostruka vrata)* – model s pet kliznih vrata u gornjem dijelu i petnaest pretinaca s vratašcima u donjem dijelu proizveden u devet primjeraka za devet prostorija učilišta.¹⁴⁷

Sl. 104. Bernardo Bernardi, skica za radni ormar (peterostruka vrata), 1961.

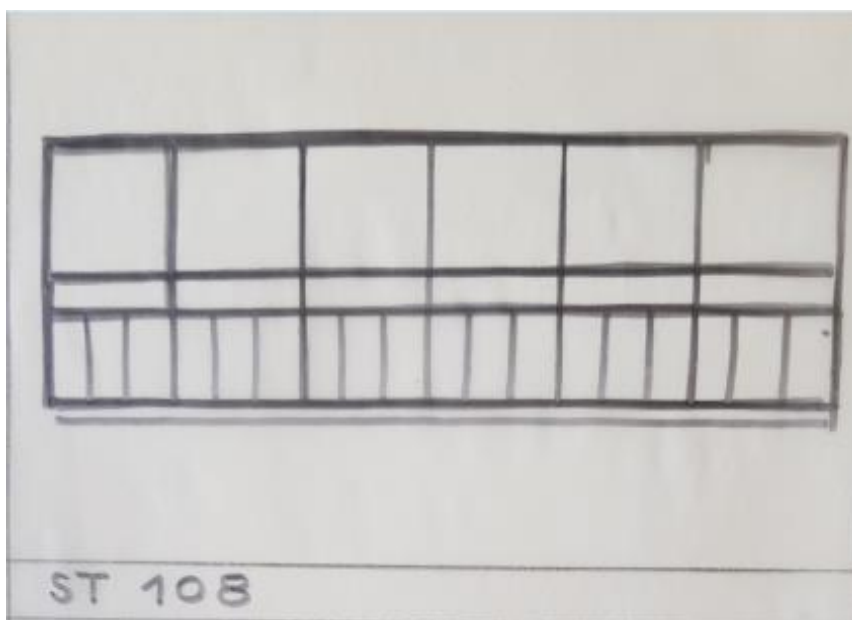
¹⁴⁶ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 95-97.

¹⁴⁷ Isto, str. 98-99.

Sl. 105. Bernardo Bernardi, radni ormar (peterostruka vrata), današnje stanje

i) Radni ormar (šesterostruka vrata) – model sa šest kliznih vrata u gornjem dijelu i osamnaest pretinaca s vratašcima u donjem dijelu proizveden u pet primjeraka za pet prostorija učilišta.¹⁴⁸

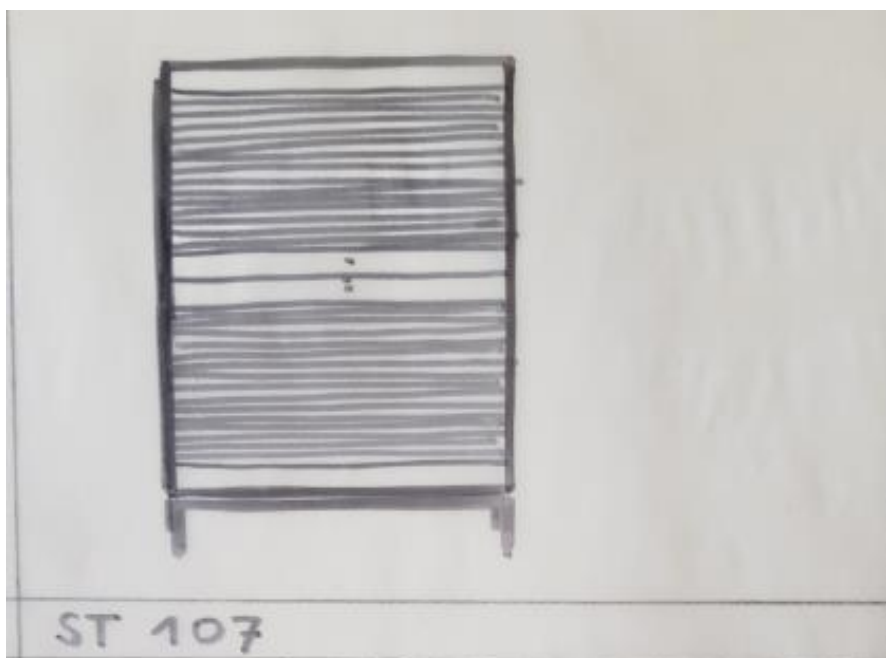
Sl. 106. Bernardo Bernardi, skica za radni ormar (šesterostruka vrata), 1961.

¹⁴⁸ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 100-101.

Sl. 107. Bernardo Bernardi, radni ormar (šesterostruka vrata), današnje stanje

j) *Ormar s roloom* - model proizveden u četrnaest primjeraka za devet prostorija učilišta.¹⁴⁹

Sl. 108. Bernardo Bernardi, skica za ormar s roloom, 1961.

¹⁴⁹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 102-103.

Sl. 109. Bernardo Bernardi, ormar s roloom, današnje stanje

k) Ormar s roloom i vratima s desne strane – model proizveden u četrdeset primjeraka za dvadeset i dvije prostorije učilišta.¹⁵⁰

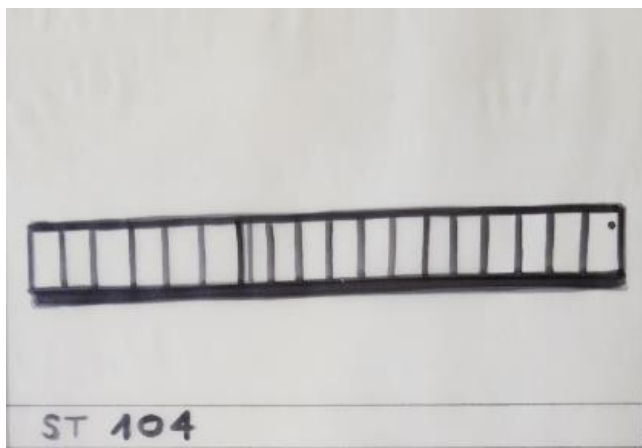
Sl. 110. Bernardo Bernardi, skica za ormar s roloom i vratima s desne strane, 1961.

¹⁵⁰ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 104-106.

Sl. 111. Bernardo Bernardi, ormar s roloom i vratima s desne strane, današnje stanje

l) Pretinci – model proizveden u 2 primjerka za 2 prostorije učilišta.¹⁵¹

Sl. 112. Bernardo Bernardi, skica pretinaca, 1961.

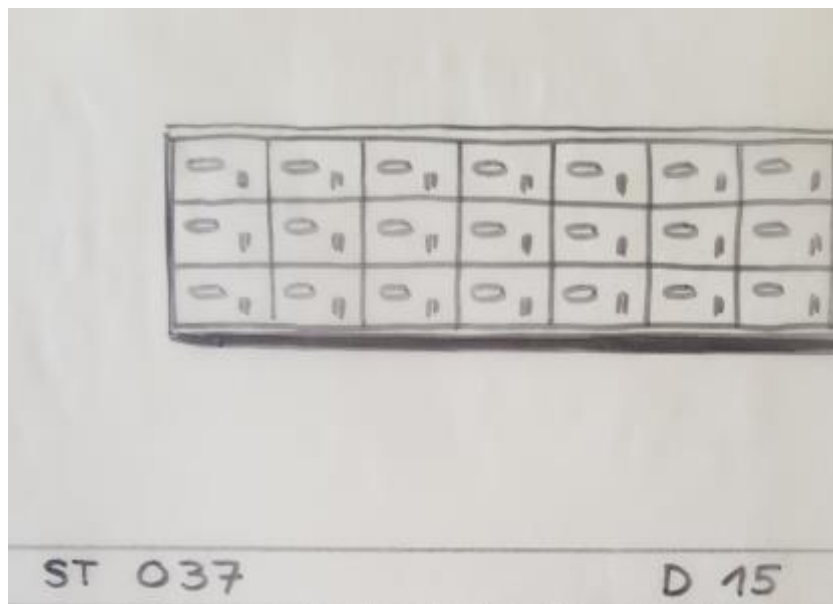

Sl. 113. Bernardo Bernardi, pretinci, današnje stanje

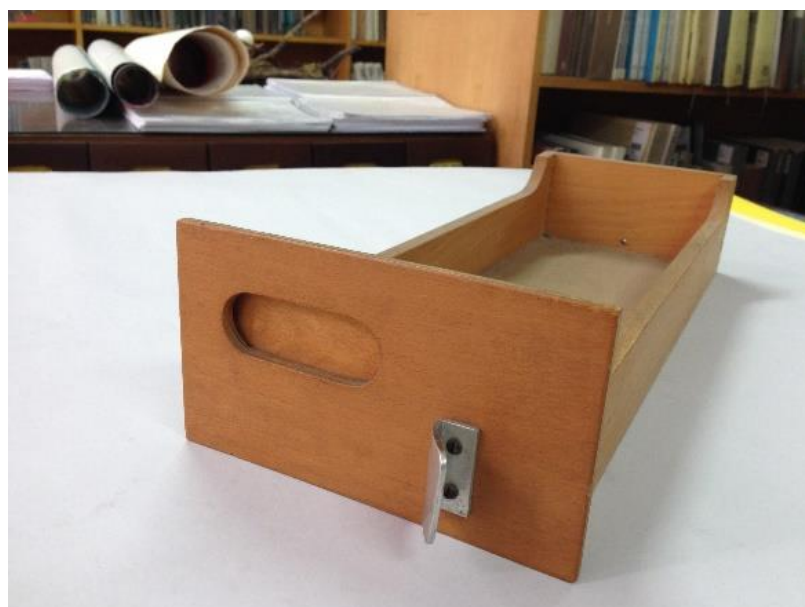
¹⁵¹ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 107-108.

m) Pretinci D15 za čitaonicu – model sastavljen od tri horizontalna reda sa sedam izvlačnih ladica proizveden u tri primjerka za prostor čitaonice.¹⁵²

Sl. 114. Bernardo Bernardi, skica pretinaca D15 za čitaonicu, 1961.

Sl. 115. Bernardo Bernardi, pretinci D15 za čitaonicu, današnje stanje

¹⁵² Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 109-110.

n) *Police za knjige obostranog pristupa* – model proizveden u šest primjeraka za smještaj knjiga u čitaonici prizemlja i prvog kata.¹⁵³

Sl. 116. Bernardo Bernardi, skica police za knjige obostranog pristupa, 1961.

Sl. 117. Bernardo Bernardi, police za knjige obostranog pristupa, današnje stanje

¹⁵³ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu* 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 111-112.

o) *Ormar za telefonsku centralu* – nepoznat broj proizvedenih primjeraka ovog modela.¹⁵⁴

Sl. 118. Bernardo Bernardi, ormar za telefonsku centralu, današnje stanje

p) *Uredski ormar s jednim vratima* – nepoznat broj proizvedenih primjeraka i izvorna lokacija ovog modela.¹⁵⁵

Sl. 119. Bernardo Bernardi, uredski ormar s jednim vratima, današnje stanje

¹⁵⁴ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 113-114.

¹⁵⁵ Isto, str. 115-116.

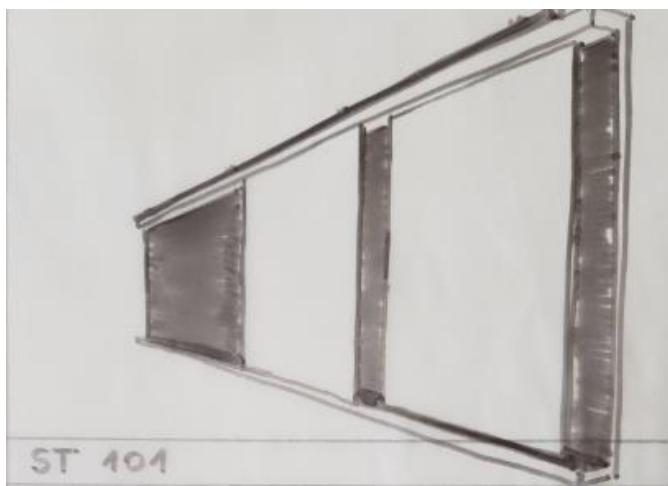
r) *Ugrađeni (zidni ormar)* – model sa tri, četiri, sedam ili osam vrata. Nepoznat broj proizvedenih primjeraka i izvorna lokacija ovog modela.¹⁵⁶

Sl. 120. Bernardo Bernardi, ugrađeni (zidni) ormar, današnje stanje

5. OSTALO

a) *Ploče* – modeli većih i manjih ploča proizvedeni u trideset primjeraka (11 većih, 27 manjih) za 38 prostorija učilišta.¹⁵⁷

Sl. 121. Bernardo Bernardi, skica ploče, 1961.

¹⁵⁶ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 117-119.

¹⁵⁷ Isto, str. 121-124.

Sl. 122. Bernardo Bernardi, ploča, izvorni izgled i lokacija, 1961.

Sl. 123. Bernardo Bernardi, ploča, današnje stanje

b) *Ugrađena ploča s ormarićima u kosoj dvorani* – nepoznat broj proizvedenih primjeraka ovog modela.¹⁵⁸

Sl. 124. Bernardo Bernardi, ugrađena ploča s ormarićima u kosoj dvorani, današnje stanje

c) *Stol za eksperimente u kosoj dvorani* - nepoznat broj proizvedenih primjeraka ovog modela.¹⁵⁹

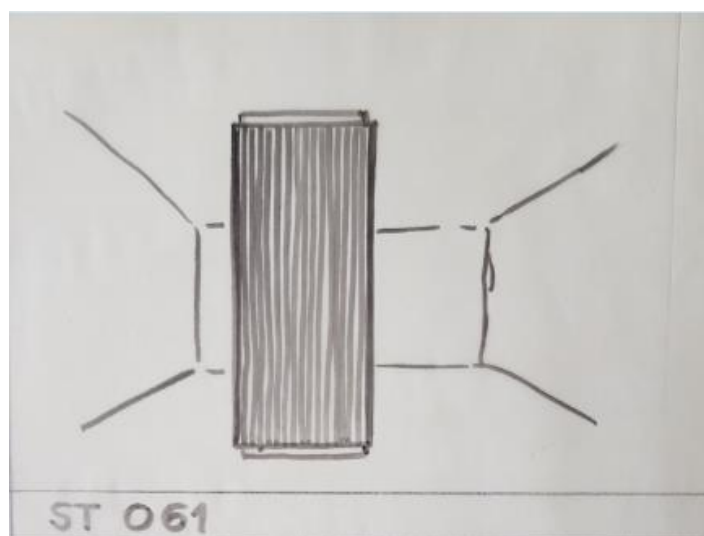
Sl. 125. Bernardo Bernardi, stol za eksperimente u kosoj dvorani, današnje stanje

¹⁵⁸ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 125-126.

¹⁵⁹ Isto, str. 125-126.

d) *Pregradni panoi* – model proizveden u trideset primjeraka za tri prostorije učilišta.¹⁶⁰

Sl. 126. Bernardo Bernardi, skica pregradnih panoa, 1961.

e) *Metalna modularna konstrukcija za izložbe* – model korišten primarno u centralnom predvorju učilišta za potrebe izložbenih postava. Nepoznat broj proizvedenih primjeraka.¹⁶¹

Sl. 127. Bernardo Bernardi, metalna modularna konstrukcija za izložbe, izvorni izgled i lokacija, 1961.

¹⁶⁰ Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 127.

¹⁶¹ Isto, str. 128.

Sl. 128. Bernardo Bernardi, metalna modularna konstrukcija za izložbe, današnje stanje

f) Betonske posude za zelenilo – Nisu autorski dizajn Bernarda Bernardija, ali izvorno su izabrane kao nosači zelenila za interijer Radničkog sveučilišta prema izboru Radovana Nikšića i Bernarda Bernardija. Nepoznat broj primjeraka i lokacija unutar učilišta.¹⁶²

Sl. 129. Betonske posude za zelenilo, izvorni izgled i lokacija, 1961.

¹⁶² Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 129.

Sl. 130. Betonske posude za zelenilo, današnje stanje

5. Od realizacije do današnjeg stanja – pitanje očuvanja zgrade Sveučilišta

Zgrada nekadašnjeg Radničkog sveučilišta Moša Pijade ukupne površine 15 000 m² zadržala je većim dijelom svoju izvornu funkciju edukacijske ustanove za obrazovanje odraslih kao današnje Pučko otvoreno učilište (POU) čiji su zajednički osnivači Republika Hrvatska i Grad Zagreb, a od 2009. godine mu se pripaja i Centar za kulturu i obrazovanje Zagreb (CEKAO).¹⁶³

Kako je već spomenuto, nekadašnje Radničko sveučilište od 29. listopada 1985. zaštićeno je Rješenjem o preventivnoj zaštiti spomenika kulture te je nakon izrađene revizije istog rješenja 31. siječnja 2003.¹⁶⁴ upisano u Registar kulturnih dobara Ministarstva kulture kao zaštićeno kulturno dobro (Lista nepokretnih kulturnih dobara)¹⁶⁵, čime podiježe Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (ZZOKD), a sve mjere zaštite i nadzora na navedenom kulturnom dobru provodi Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode (GZZSKP). Navedeni Zakon uspostavlja „zaštitu nad kulturnim dobrom, obveze i prava vlasnika kulturnih dobara, mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara, obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara... kao i druga pitanja u svezi sa zaštitom i očuvanjem kulturnih dobara.“¹⁶⁶ U praksi mjere zaštite koje bi se trebale provoditi na spomeniku obuhvaćaju očuvanje spomenika u izvornom stanju, redovito održavanje, sprječavanje radnji koje bi mogle promijeniti njegov izvorni izgled i značenje, stvaranje povoljnih uvjeta za njegov opstanak za buduće generacije i mnogi drugi.¹⁶⁷ Unatoč svim navedenim zakonskim mjerama zaštite, današnji izgled i stanje zgrade Sveučilišta jasno upućuju na nedostatke provođenja mjera zaštite na spomeniku. Veliku ulogu u „devastaciji“ prostora ima sklapanje ugovora o najmu s privatnim poduzećem ONERO d.o.o.¹⁶⁸, koje dijelove prostora nekadašnjeg Radničkog sveučilišta već više od deset godina koristi kao klub Boogaloo i parkiralište, čime je spomenik postao žrtva neprimjerenog sadržaja te intervencija koje su pridonijele njegovoj devastaciji.¹⁶⁹

---

¹⁶³ Ivana Haničar Buljan, Zrinka Paladino, „Od Moše do Boogalooa“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 8.

¹⁶⁴ Isto, str. 7.

¹⁶⁵ Zgrada Radničkog sveučilišta Moša Pijade navedena je u Registru kulturnih dobara pod oznakom Z-676, <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=321309856>, datum posjeta 29. lipnja 2018.

¹⁶⁶ Zastupnički dom hrvatskog državnog sabora, „Odluka o proglašenju Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara“, na temelju članka 89. Ustava Republike Hrvatske, broj: 01-081-99-1280/2, *Narodne novine*, NN 69/1999, 25. lipnja 1999.

¹⁶⁷ Ivana Haničar Buljan, Zrinka Paladino, „Od Moše do Boogalooa“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 7-8.

¹⁶⁸ ONERO d.o.o. koristi prostore nekadašnjeg Sveučilišta nelegalno od 2005. godine kada mu je istekao ugovor o najmu prostora.

¹⁶⁹ Ivana Haničar Buljan, Zrinka Paladino, „Od Moše do Boogalooa“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 9.

Promjene koje je Učilište doživjelo u posljednjih petnaestak godina obuhvaćanju pregradnje, postavljanje laminata, uvođenje namještaja od mediapana i lažne kože, uništavanje zidnih kamenih ploča, vandalističke grafiti na pročeljima, izmjenu stropa i izvorne rasvjete, potpunu devastaciju velike dvorane, stavljanje gipsanih ploča preko staklenih stijena, već spomenutu adaptaciju dijelova učilišta u prostor noćnog kluba Boogaloo i mnoge druge.¹⁷⁰

Oštećenja i izmjene učinjene na zgradi Radničkog sveučilišta primarno su rezultat nedopuštenih intervencija i adaptacija te dugogodišnjeg neprimjerenog održavanja. Velik dio izvornog oblikovanja i opreme je uklonjen te u potpunosti ili djelomično zamijenjen novima. Najveća devastacija napravljena je na vanjskom i unutrašnjem prostoru velike dvorane i zahtjeva hitne intervencije. Pročelja dvorane izvorno obložena kamenim pločama sadrže uz rub s krovom napukline nastale djelovanjem toplinske izolacije. Ravni krov pokriven ljepenkom i bakrenim limom je u vrlo lošem stanju te prokišnjava. Glavni ulaz u kino dvoranu izvorno je bio kroz vjetrobran zgrade koji je recentno pregrađen te se taj prostor koristi za potrebe papirnice. Galerijski prostor predvorja velike dvorane u prizemlju svoje je izvorno oblikovanje zadržao do 1991. godine kada počinju velike prenamjene prostora. Danas korišten kao caffè bar Boogaloo, sadrži izvorne kamene obloge stupova i dijela zidova, izvornu kamenu oblogu poda te radijatore koji su danas prebojani u crno. Predvorje je danas pregrađeno gips-kartonskim pločama na aluminijskim nosačima, čime je ukinuto izvorno jedinstvo prostora, a istim pločama su prekrivene staklene stijene na istoku tako da je ukinut dotok prirodnog osvjetljenja. Izvorni strop od iverice i rasvjeta s fluo-cijevima zamijenjeni su spuštanim stropom od gips-kartonskih ploča te je zajedno sa zidovima oličen u crno. Prostor predvorja na katu tj. nekadašnjeg Kluba, od devedesetih godina imao je namjenu restorana. Danas je djelomično sačuvao izvorno oblikovanje s nepromijenjenim kamenim oblogama zidova, stupova i poda. Izvorni strop od trešnjinih letvica zamijenjen je spuštanim stropom od PVC ploča u imitaciji drva. Izvorni šank i obloga sa zrcalom na istočnom zidu su uklonjeni.¹⁷¹ U prostoru velike dvorane koja se danas koristi za koncerte kluba Boogaloo, sačuvan je izvorni opločen strop s izvornom rasvjetom te pozornica koja je recentno obložena s prednje strane ivericom i crnom tkaninom. Uklonjena su i izvorna fiksna sjedala, obojeni su zidovi i strop u crno a izvorna dvokrilna vrata na zapadu zamijenjena su novim aluminijskim. Južna terasa koja se koristila kao vanjsko kino doživjela je velike devastacije zamjenom vanjskog

---

¹⁷⁰ Ružica Kovačević, „Di je Moša?“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 5.

¹⁷¹ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 24-27.

stubišta širokom rampom, čime je omogućen dolazak automobila na terasu. Budući da konstrukcija terase nije bila namjenjena za vozila, posljedice toga su uništavanje ploča koja prekrivaju terasu, a prostori ispod nje dodatno su oštećeni oborinama. Južni zid terase se odvaja od poda te mu prijeti urušavanje.¹⁷²

Vanjski otvori cijele zgrade koji uključuju vrata, prozore i fiksne stijene, izvedeni su u aluminijskoj bravariji za koju je inspekcijom utvrđeno kako ima nedostatke u izvedbi što je vremenom i dodatnim djelovanjem atmosferilija rezultiralo deformiranjem aluminijskih konstrukcija te stvaranjem rupa između okvira i nosivih konstrukcija. Glavni ulaz u zgradu zadržao je izvorni izgled osim dijela aluminijskih vrata koja su nove izvedbe te tragova nekad postavljenih slova na pregradi južnog dijela trijema gdje se danas nalazi ploča Pučkog otvorenog učilišta. Podrumski prostori ispod velike dvorane danas se koriste za potrebe TV Jabuke. Djelomično je sačuvan koncept prostorija koje su izvorno korištene za potrebe garderobe, dok su ostali prostori dobili recentne pregrade. Izvorni podovi prekriveni su laminatom, a izvorna dvokrilna vrata zamijenjena su novim aluminijskim. S vanjske strane (južno pročelje) postavljen je niz satelitskih antena. Izvorno uređenje zelenih površina oko građevine, koje je projektirala krajobrazna arhitektica Silvana Seissel, potpuno je zanemareno i uništeno.¹⁷³

Zrinka Paladino i Ivana Haničar Buljan donose kronologiju intervencija učinjenih na zgradi sveučilišta od 2001. godine, u kojima je ključnu ulogu imao Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode (GZZSKP) kao pravno tijelo zaduženo za mjere zaštite spomenika na području grada Zagreba. Godine 2001. zbog curenja krova Učilišta, uništenja stropa i poda u dijelu prostoriju, učinjen je hitan očevid i sanacija oštećenja. Već 2002. godine GZZSKP reagira na nedozvoljene intervencije na staklenim površinama interijera koje su zamijenjene gipsanim pločama, na adaptaciju restorana na katu učilišta, zamjenu linoleuma u hodnicima keramičkim pločicama, neprimjerene sadržaje u prizemlju te uklanjanje Bernardijeva namještaja. Na sve spomenute intervencije GZZSKP je reagirao opomenom i zahtjevom da se sve vrati u izvorno stanje. Godine 2005. slijedili su popravci na građevini s naznakom da svi zamjenski korišteni elementi moraju odgovarati izvornima. Neki od obavljenih radova su sanacija hodnika te njegovo uređenje zatim zamjena stropa, uvođenje novih strujnih instalacija, brušenje kamenog poda, ličenje drvenih vrata i zidova, popravak metalnih rukohvata stubišta, popravak aluminijskih brava na pročelju a otvorena je i rasprava

---

¹⁷² Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 24-27.

¹⁷³ Isto, str. 24-27.

o mogućnostima postavljanja plakata. Unatoč radovima iz 2005. godine, čija je izvedba provedena nakon odobrenja GZZSKP-a, već dvije godine poslije utvrđuju se dodatna oštećenja nastala kao rezultat višegodišnjeg neodržavanja zgrade te niza neprimjerenih intervencija učinjenih bez dozvola. Tako je utvrđeno da su bez dozvole izgrađene rampa za pristup invalidima i pristupna rampa koja vodi do kluba Boogaloo, skladišni objekti na ulazu, klimatizacijske jedinice i satelitske antene na pročeljima te niz nedozvoljenih adaptacija pojedinih prostora unutar učilišta. Godine 2009. GZZSKP je dao odobrenje za postavljanje učilišnih natpisnih ploča na jedno od pročelja.¹⁷⁴ Nakon održanog sastanka s predstavnicima Pučkog otvorenog učilišta i njihova zahtjeva za utvrđivanjem uvjeta zaštite za Učilište, Zavod za zaštitu spomenika je 2012. donio Rješenje u kojem se potvrđuje potreba hitne intervencije na građevini radi sanacije šteta nastalih djelovanjem atmosferilija i neprimjerenih radnji na građevini (npr. parkiranja automobila na neprimjerenim površinama). Za potrebe intervencije odlučeno je da je potrebno sastaviti detaljnu dokumentaciju i troškovnik, a radove je trebao izvesti projektant s ovlaštenjem Ministarstva kulture. Također navedena je potreba cjelovitog očuvanja opreme Bernarda Bernardija te dugoročni problem kluba Boogaloo koji se nalazi u prostoru nekadašnje velike dvorane Sveučilišta.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ Ivana Haničar Buljan, Zrinka Paladino, „Od Moše do Boogalooa“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 10-11.

¹⁷⁵ Uvid u rješenje dobiven je u Hrvatskom muzeju arhitekture, 18. srpnja 2018.

Sl. 131. Radničko sveučilište Moša Pijade, pogled sa sjeverozapada, 1960-e

Sl. 132. Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled sa sjeverozapada, 2011., autor: Paolo Mofardin

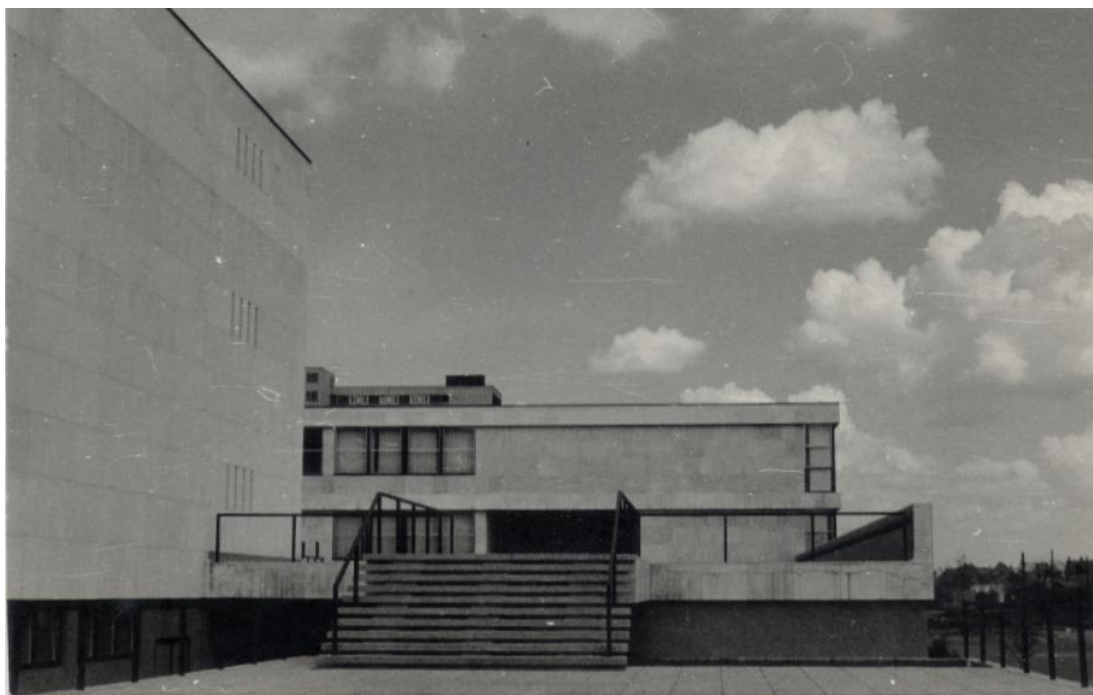

Sl. 133. Radničko učilište Moša Pijade, pogled s jugozapada, 1960-e

Sl. 134. Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled sa jugozapada, 2011., autor: Paolo Mofardin

Sl. 135. Radničko sveučilište Moša Pijade, zapadni prilaz na vanjsku terasu, 1960-e

Sl. 136. Pučko otvoreno učilište Zagreb, zapadni prilaz na vanjsku terasu, 2017.

Sl. 137. Radničko sveučilište Moša Pijade, pogled na vanjska pročelja Kluba i predvorja u prizemlju sa vanjske terase, 1960-e

Sl. 138. Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled na vanjska pročelja Kluba i predvorja u prizemlju s vanjske terase, 2018.

Sl. 139. Zapadni glavni ulaz u Radničko sveučilište Moša Pijad, pogled prema sjevernom zidu velike dvorane, 1960-e

Sl. 140. Zapadni glavni ulaz u Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled prema sjevernom zidu velike dvorane, 2011., autor: Paolo Mofardin

Sl. 141. Radničko sveučilište Moša Pijade, zapadni glavni ulaz, 1960-e

Sl. 142. Pučko otvoreno učilište Zagreb, zapadni glavni ulaz, 2011., autor: Paolo Mofardin

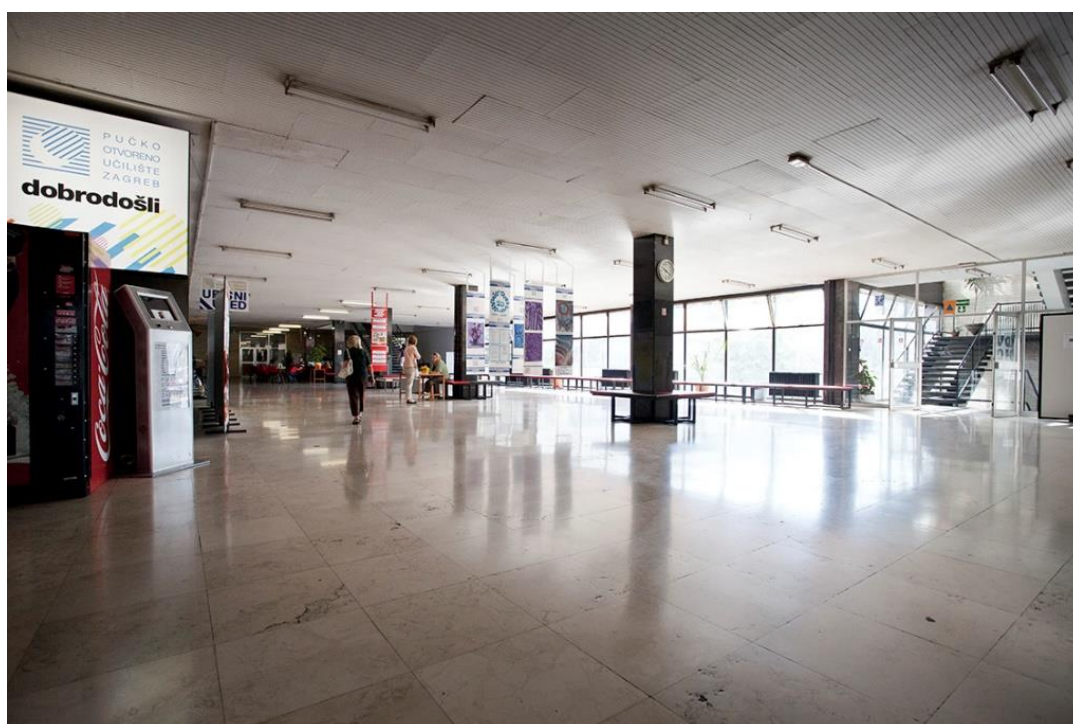
Sl. 143. Radničko sveučilište Moša Pijade, glavni ulaz u zgradu, 1960-e

Sl. 144. Pučko otvoreno učilište Zagreb, glavni ulaz u zgradu, 2017.

Sl. 145. Radničko sveučilište Moša Pijade, glavno predvorje, 1960-e

Sl. 146. Pučo otvoreno učilište Zagreb, glavno predvorje, 2011., autor: Paolo Mofardin

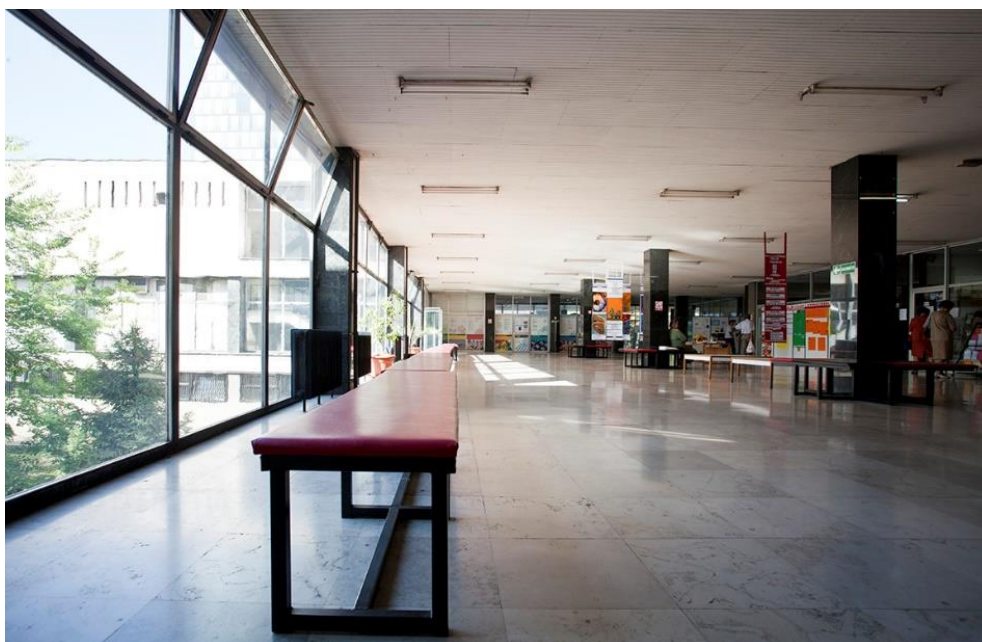
Sl. 147. Radničko sveučilište Moša Pijade, garderoba na sjevernoj strani glavnog predvorje, 1960-e

Sl. 148. Pučko otvoreno učilište Zagreb, garderoba na sjevernoj strani glavnog predvorja, 2018.

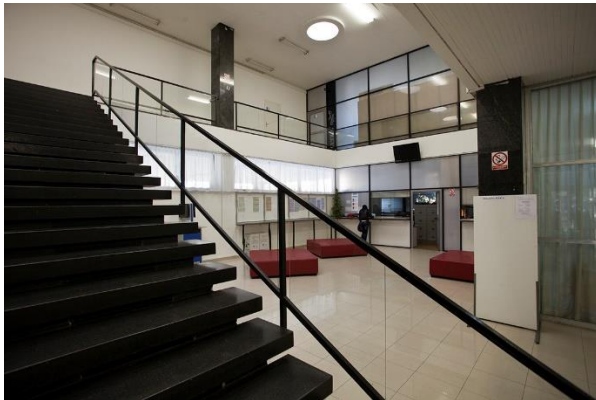
Sl. 149. Radničko sveučilište Moša Pijade, glavno predvorje, pogled prema glavnom ulazu, 1960-e

Sl. 150. Pučko otvoreno učilište Zagreb, glavno predvorje, pogled prema glavnom ulazu, 2011., autor: Paolo Mofardin

Sl. 151/152. Radničko sveučilište Moša Pijade, prizemlje čitaonice, 1960-e

Sl. 153/154. Pučko otvoreno učilište Zagreb, prizemlje čitaonice, 2011., autor: Paolo Mofardin

Sl. 155. Radničko sveučilište Moša Pijade, hodnici, 1960-e

Sl. 156. Pučko otvoreno učilište Zagreb, hodnici, 2011. autor: Paolo Mofardin

Sl. 157. Radničko sveučilište Moša Pijade, mala dvorana, 1960-e

Sl. 158. Pučko otvoreno učilište Zagreb, mala dvorana, 2016.

Sl. 159. Radničko sveučilište Moša Pijade, „kosa dvorana“, 1960-e

Sl. 160. Pučko otvoreno učilište Zagreb, „kosa dvorana“, 2018.

Sl. 161. Radničko sveučilište Moša Pijade, konferencijska dvorana, 1960-e

Sl. 162. Pučko otvoreno učilište Zagreb, konferencijska dvorana, 2011.

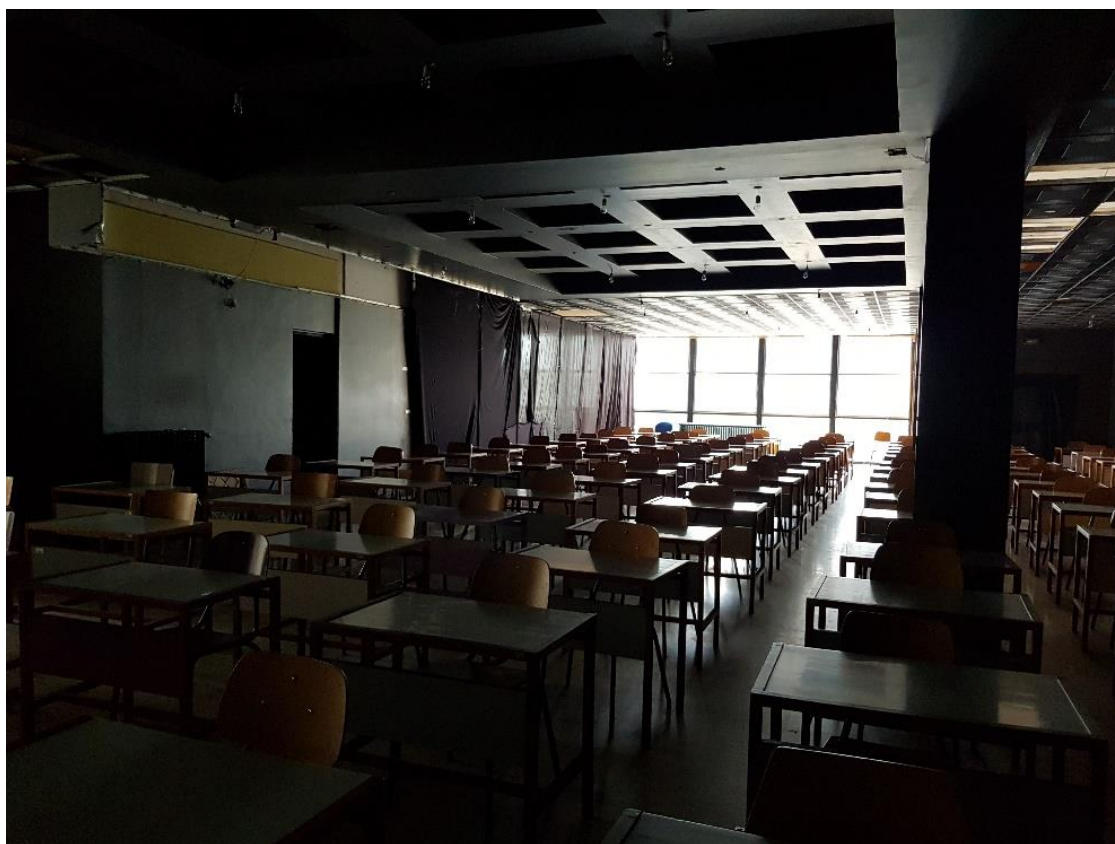
Sl. 163. Radničko sveučilište Moša Pijade, predvorje u prizemlju, 1981.

Sl. 164. Pučko otvoreno učilište Zagreb, predvorje u prizemlju, 2017.

Sl. 165. Radničko sveučilište Moša Pijade, predvorje na katu – Klub, 1960-e

Sl. 166. Pučko otvoreno učilište Zagreb, predvorje na katu – Klub, 2018.

Sl. 167. Radničko sveučilište Moša Pijade, predvorje na katu – Klub (šank), 1960-e

Sl. 168. Pučko otvoreno učilište Zagreb, predvorje na katu – Klub (šank), 2018.

Sl. 169. Radničko sveučilište Moša Pijade, velika dvorana, 1960-e

Sl. 170. Klub Boogaloo Zagreb, 2017.

5.1. Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta – velika dvorana s pratećim prostorijama

Mogućnosti i prakse očuvanja primjera modernističke arhitekture u Hrvatskoj i dalje zahtijevaju detaljnu sistematizaciju i zakonske smjernice. Zgrada nekadašnjeg Radničkog sveučilišta zbog svog izrazito lošeg stanja očuvanosti zahtijeva temeljite sanacijske radove kako bi se taj spomenik graditeljske baštine zaštitio. Ivana Haničar Buljan i Zrinka Paladino su 2011. navele da je za očuvanje spomeničkih vrijednosti Sveučilišta potrebno učiniti temeljitu konzervatorsku studiju i projekt kojim bi se građevina zaštitila u svojim temeljnim aspektima, arhitektonskim i dizajnerskim. One su istaknule važnost očuvanja izvorne obrazovne namjene građevine koja i danas postoji budući da se obrazovnim i kulturnim sadržajima daje prednost pri odabiru sadržaja,¹⁷⁶ no neprimjereni sadržaji koji su zastupljeni trebaju biti uklonjeni. Sveukupnu konstrukciju građevine potrebno je osigurati kako bi se spriječilo njeno propadanje, intervencije koje zahtijevaju zamjene dotrajalih dijelova moraju biti izvedene pod uvjetom da se poštuje izvornik u najmanjim detaljima, a sveukupnu Bernardijevu opremu interijera potrebno je restaurirati te zadržati u funkciji na lokacijama u zgradi za koje su izvorno i dizajnirane.¹⁷⁷

Na tragu tih ideja je u travnju 2017. godine dovršena konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Sveučilišta. On obuhvaća veliku dvoranu s popratnim prostorijama. Studija je napravljena na temelju arhivskih i konzervatorsko-restauratorskih istraživanja zgrade te daje prijedlog smjernica za *obnovu* navedenog dijela građevine nakon odobrenja Gradskog zavoda za zaštitu spomenika. U vremenu dovršavanja ovog diplomskog rada poznato je da je konzervatorska studija dobila odobrenje Gradskog zavoda za zaštitu spomenika za nastavak projektantskih radova. Važno je naglasiti da konzervatorska studija svojom temeljitom analizom trenutnog stanja te prijedlozima smjernica za *obnovu* i prezentaciju zgrade obuhvaća samo prostor velike dvorane s popratnim prostorijama. Iz razgovora s autoricama studije doznala sam da se planira izrada studija i za ostale dijelove zgrade Sveučilišta koje će također biti predane na odobrenje Gradskom zavodu za zaštitu spomenika. Unatoč činjenici da je trenutna konzervatorska studija za prostor velike dvorane i popratnih prostorija dobila odobrenje za projektantske radove na zgradi, daljnji radovi te

---

¹⁷⁶ Prostore današnjeg Pučkog učilišta danas koriste između ostalog Visoka poslovna škola, Zavod za istraživanje i razvoj sigurnosti, Institut za povijest umjetnosti, Zavod za zavarivanje, Otvorena televizija Zagreb i drugi.

¹⁷⁷ Ivana Haničar Buljan, Zrinka Paladino, „Od Moše do Boogalooa“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 11.

izrade konzervatorskih studija za ostale dijelove zgrade Sveučilišta zahtijevaju velike financijske investicije koje predstavljaju trenutno najveću prepreku za daljnje djelovanje. Prema razgovoru s arhitekticom Ivanom Haničar Buljan, smjernice sastavljene za prostor velike dvorane i popratnih prostorija moguće je primjeniti u velikom dijelu i na potrebe ostatka zgrade sveučilišta budući da se u velikom dijelu radi o građevinskim radovima kojima bi se sanirala oštećenja koja su zajednička za velik dio građevine.¹⁷⁸

Važno je istaknuti kako zgrada sveučilišta predstavlja kompleksu cjelinu u kojoj se svi pojedini dijelovi arhitekture, interijera i namještaja sadržajno i funkcionalno upotpunjuju pa stoga građevini treba pristupiti kao cjelovitom djelu. Devastacija i izmjene učinjene na pojedinim dijelovima predstavljaju štetu na cjelokupnoj građevini. Iako konzervatorska studija iznosi prijedloge za prostor velike dvorane kao najugroženije točke zgrade sveučilišta, autorice pristupaju obradi kontaktnih prostora koji obuhvaćaju trijem, vjetrobranski prostor, ulazno predvorje i predvorje dvorane u prizemlju, Kluba na prvom katu te prostor južne terase tj. ljetnog kina kao vitalnih dijelova jedne kompleksne cjeline.¹⁷⁹

Na temelju pregleda intervencija i šteta učinjenih na zgradi te opisa današnjeg stanja zgrade koje donosi Konzervatorska studija, predlaže se adaptacija nekadašnje velike kino dvorane s navedenim popratnim prostorijama u multimedijalnu dvoranu primarno suvremene kazališne namjene čime bi se očuvala njena izvorna funkcija mjesta za kulturna događanja. Potrebno je zadržati sve njene izvorne ulaze i izlaze za posjetitelje te ulaz za osoblje i izvođače na prostor scene. S obzirom na to da se predlaže primarno namjena prostora za suvremeno kazalište, rasvjeta i instalacije trebaju biti u skladu sa zahtjevima nove funkcije. Iz istog razloga fiksna sjedala gledališta ne treba vraćati u izvorno stanje već treba ostaviti slobodan prostor dvorane s mnogoučnostima montažnih instalacija. Za središte dvorane predlaže se postavljanje pomične vertikalne platforme s funkcijom teretnog dizala iz podruma. Glavni ulaz u dvoranu treba prilagoditi kroz vjetrobranski prostor zapadnog dijela sveučilišta uklanjanjem recentno postavljene staklene pregrade i trenutnog neprimjerenog sadržaja. Izvorni kameni pod treba sačuvati te restaurirati oštećenja nastala recentnim intervencijama, čuvajući izvorni spuštenu strop s rasvjetom. Prostor predvorja dvorane u prizemlju treba revitalizirati vraćajući mu izvornu funkciju foyera za posjetitelje pri ulasku u veliku dvoranu. Potrebno je ukloniti sve pregradne zidove od gips-kartonskih ploča kako bi se oslobodio izvorno jedinstven prostor,

---

¹⁷⁸ Podaci dobiveni na temelju razgovora s autoricama konzervatorske studije dipl. ing. arh. Ivanom Haničar Buljan 12. srpnja 2018. i dr. sc. Ivom Ceraj 13. i 18. srpnja 2018.

¹⁷⁹ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 28-29.

ukloniti iste ploče s vanjskih staklenih stijena kako bi se osigurao protok prirodne svjetlosti i zamijeniti sve vanjske staklene stijene sukladno izvornom izgledu. Unutarnje staklene stijene treba sačuvati i vratiti u izvorno stanje. Izvorno kameno popločenje treba sačuvati te ovisno o oštećenjima restaurirati. Potrebno je vratiti spuštenu stropnu rasvjetu kakvi su bili izvorni bez uvođenja novih oblika rasvjete. Budući da je taj prostor izvorno zamišljen i kao izložbeni, vraćajući mu izvorne željezne i aluminijske okvire za izlaganje mogao bi se pretvoriti u galeriju zgrade učilišta.¹⁸⁰

Prostor glavnog predvorja (*central hall*) potrebno je kao i prostor foyera revitalizirati u skladu s izvornom funkcijom izložbenog prostora vraćajući izvorne metalne i aluminijske izložbene okvire. Budući da je taj prostor izvorno sadržavao Bernardijeve garniture sastavljene od staklenog stolića, dva crvena kubusa i jednog crnog trosjeda, predlaže se stvaranje revitalizacijske zone koju autorice nazivaju „vremenskom kapsulom“ kojom bi se one postavile u svoj izvorni položaj te dodatnim digitalnim aplikacijama prezentirao izvorni izgled posjetiteljima. Klub na prvom katu treba vratiti u izvorno oblikovanje i namjenu. Budući da je taj prostor izvorno sadržavao 78 komada Bernardijevih A4 naslonjača, prostor Kluba bi činio drugu revitalizacijsku zonu Bernardijeve opreme.¹⁸¹

Vanjska terasa s izvornom funkcijom ljetnog kina treba biti potvrđena statičkom sanaciji nosive konstrukcije poda nakon čega bi se izvela nova podna obloga. Također, potrebno je ukloniti postojeću rasvjetu kako bi se vratila izvorna te uvesti električne instalacije potrebne za vraćanje izvorne funkcije ljetnog kina. U podrumskim prostorima potrebno je zadržati samo garderobe za glumce, sanitarne prostorije i pomoćno stubište, a sve ostale pregrade treba ukloniti. Kompletnu vanjsku aluminijsku bravariju potrebno je zamijeniti novom koja bi u potpunosti odgovarala izvornom oblikovanju, uključujući izvornu boju; aluminij za statične dijelove i srebrni aluminij za kutne letvice i otklopne dijelove. Potrebno je sačuvati sve unutrašnje staklene stijene. Izvorna kamena opločenja u interijeru i eksteriju trebaju se sačuvati i restaurirati. Potrebno je sačuvati izvorne radijatore, a sve instalacije rješavati unutar zidova i stropa. Uvođenje novih instalacija ne smije biti vidljivo na pročeljima. Čelične jarbole ispred sjevernog zida dvorane treba sačuvati i koristiti u svrhu signalizacije. Potrebno je ukloniti sve recentne neprimjerene oglasne ploče, a novu signalizaciju ujednačiti s izvornom, dok se fluo-rasvjeta s natpisom KINO na sjevernom pročelju velike dvorane treba

---

¹⁸⁰ Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 47-50.

¹⁸¹ Isto, str. 50-51.

sačuvati. Budući da zgrada trenutno nije opremljena dizalom, potrebno ga je uvesti od podrumске zone do katova za korištenje korisnika.¹⁸²

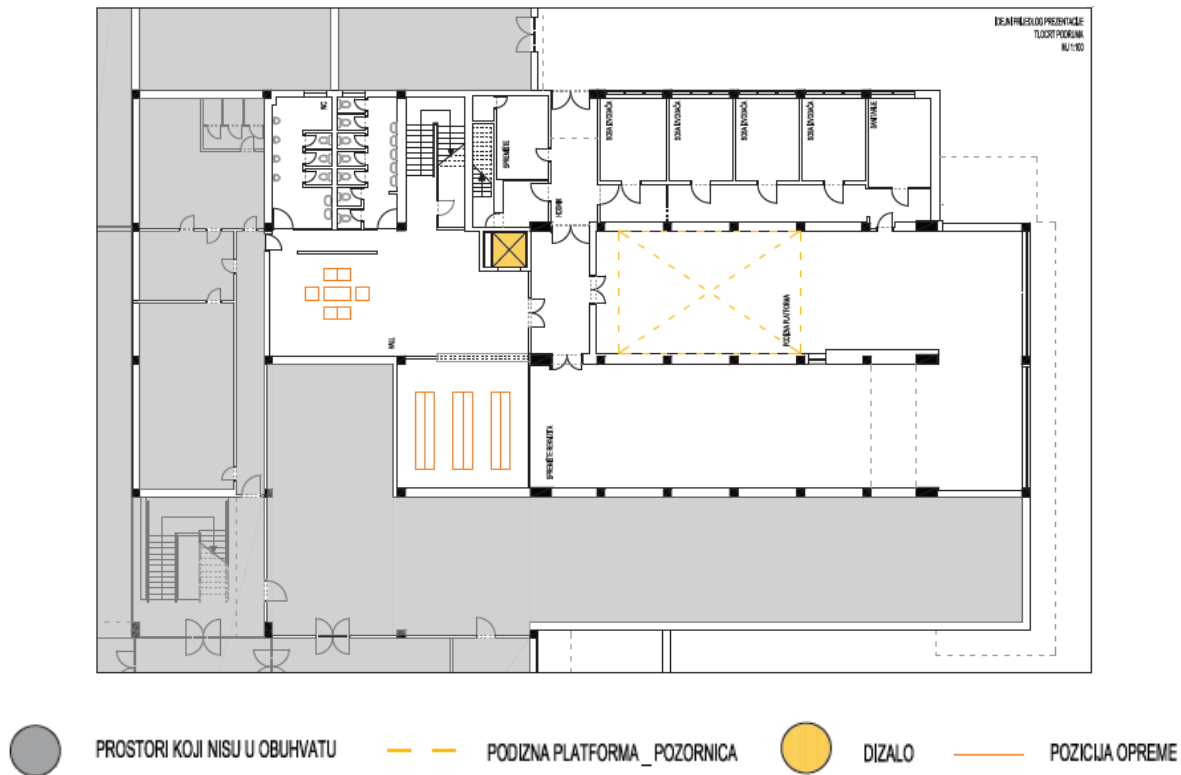
Sl. 171. Tlocrtni prikaz prostornih cjelina Radničkog sveučilišta Moša Pijade obuhvaćenih konzervatorskom studijom – prostor velike dvorane s pratećim prostorijama

¹⁸² Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 50.

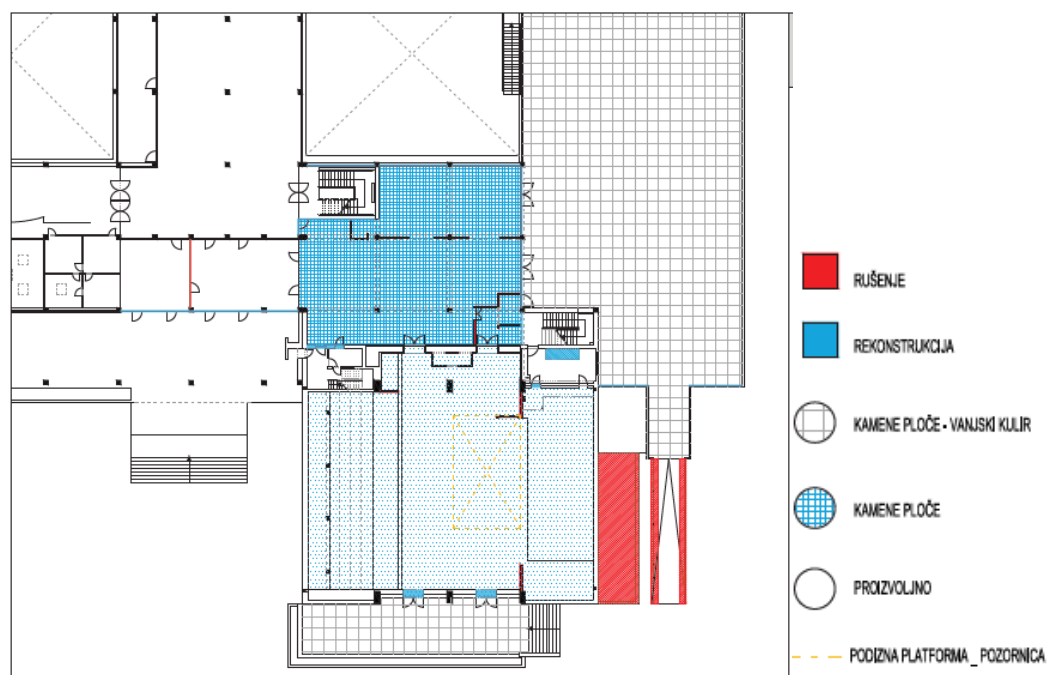

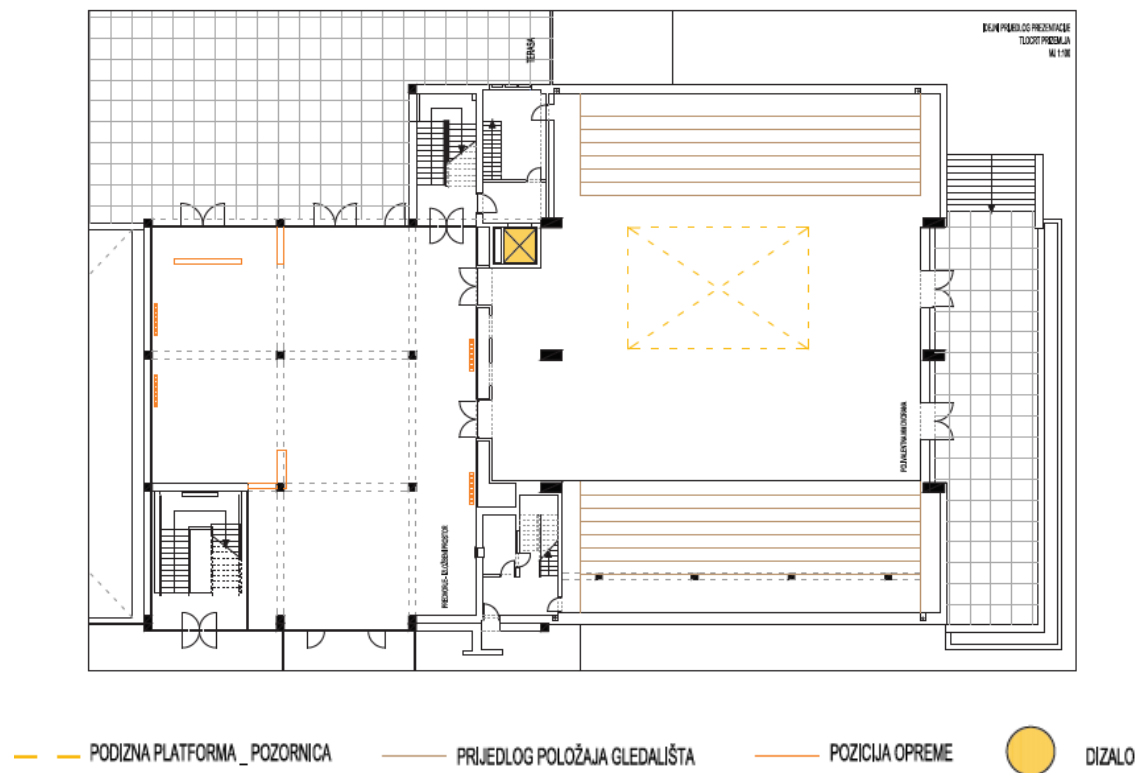
SI. 172. Konzervatorske smjernice za prostor podruma zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade

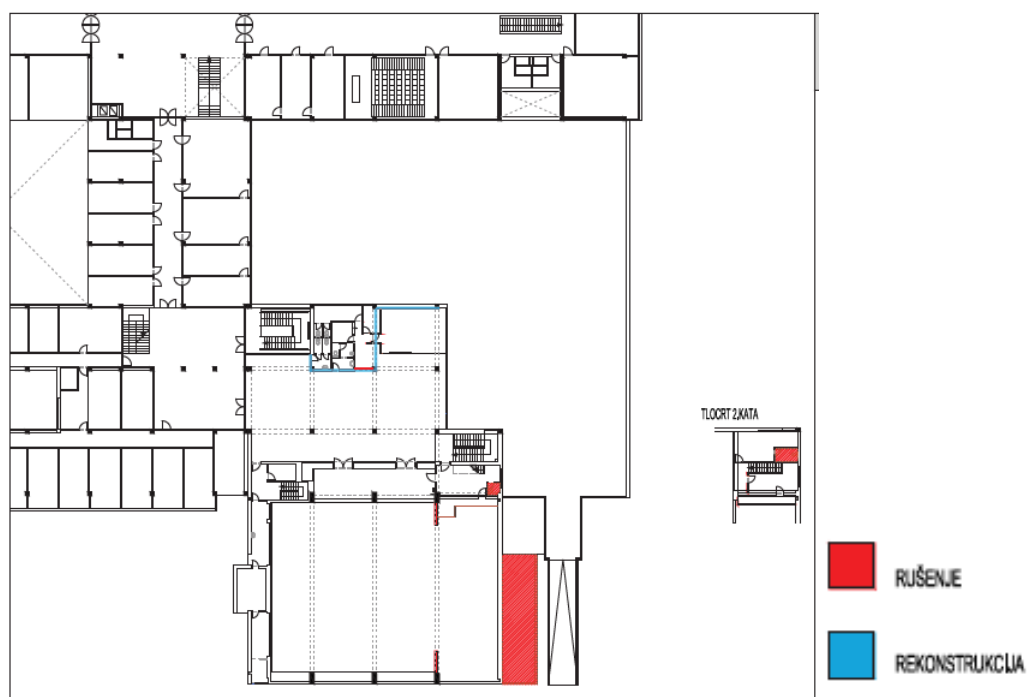
SI. 173. Idejni prijedlog prezentacije prostora podruma zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade

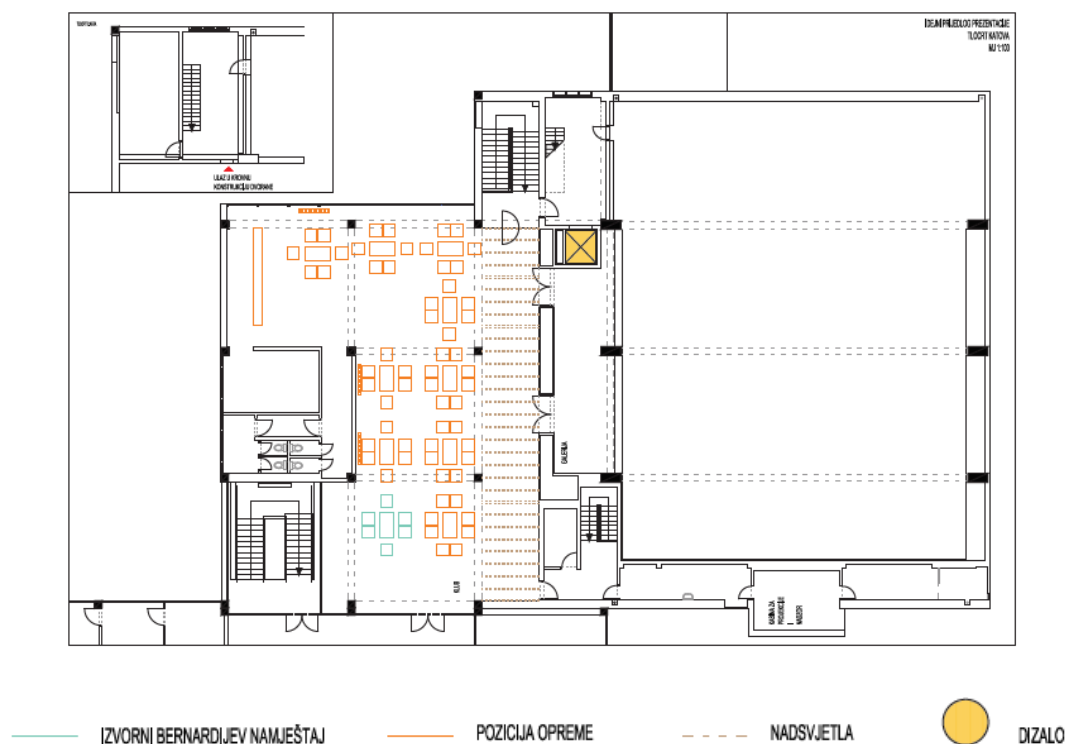
Sl. 174. Konzervatorske smjernice za prostor prizemlja zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade

Sl. 175. Idejni prijedlog prezentacije prostora prizemlja zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade

Sl. 176. Konzervatorske smjernice za prostor katova zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade

Sl. 177 Idejni prijedlog prezentacije prostora katova zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade

5.2. Problem očuvanja i restauriranja produkt dizajna

Unatoč činjenici da Radničko sveučilište predstavlja antologijski primjer oblikovanja interijera te da su svi komadi opreme i mobilijara jedinstveno djelo produkt dizajna ne samo na našem području već i u europskom kontekstu, današnje stanje zgrade Sveučilišta, uključujući arhitektonsko ostvarenje i opremu, potvrđuje da je u Hrvatskoj pitanje očuvanja produkt dizajna i dalje neriješeno pitanje. Uz problem zakonskog uređenja zaštite dizajnerskog djela prvenstveno se veže pitanje kako od oštećenja i propadanja zaštititi predmete koji su u svakodnevnoj upotrebi, kao što je slučaj s namještajem Radničkog sveučilišta. Mnogi primjerci iz Radničkog sveučilišta podvrgnuti su nizu intervencija kao što su bojanje, tapeciranje i stolarski radovi, no oni su uz nekoliko iznimnih primjera učinjeni potpuno neadekvatno te su doveli do devastacije opreme. Danas gotovo svi sačuvani primjerci Bernardijeve opreme zahtjevaju restauratorske radove kojima bi ih se dovelo u izvorno stanje u potpunosti poštujući izvorno oblikovanje, materijale i izgled.¹⁸³ S ciljem poticanja rasprave na temu navedenih pitanja, revalorizacije vrijednosti sveučilišta i naglašavanja potrebe revitalizacije, 2017. je organiziran *Prvi okrugli stol* s fokusom na prostor knjižnice i čitaonice. Uvođenjem termina „dizajnerska baština zagrebačke moderne“ želi se potaknuti prepoznavanje vrijednosti total-dizajna interijera i opreme te promišljanje novih modela njihova očuvanja.¹⁸⁴ Kako bi se razumjela alarmantna situacija i potreba djelovanja u pitanju restauriranja i očuvanja jedinstvenih komada dizajnerske opreme Radničkog sveučilišta, u nastavku slijedi popis inventara s podacima o broju izvorno proizvedenih i danas sačuvanih primjeraka te koje je stanje oštećenja i potreba za restauratorskim radovima na izvornim primjerima.

---

¹⁸³ Podaci dobiveni iz razgovora s arhitekticom Ivanom Haničar Buljan 13. srpnja 2018. i kustosicom Ivom Ceraj 14. srpnja 2018., autoricama nekoliko radova o Radničkom sveučilištu te problemu današnjeg stanja.

¹⁸⁴ Iva Ceraj, „Okrugli stol ispod svjetlosnih kupola knjižnice – zagovor očuvanju dizajnerske baštine modernizma“, u: *Prvi okrugli stol, Pučko otvoreno učilište – sinteza kulture, arhitekture i dizajna. U fokusu: knjižnica i čitaonica*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište, 2017., str. 36-40.

Oprema	Komada izvorno	Izvorna lokacija	Broj sačuvanih komada (2014. god)	Današnji smještaj i stanje
Stolac A1	150	Čitaonica prizemlja i čitaonica prvog kata	27	Raspoređeni u 11 soba, trafo-stanici i centrani učilišta. Dio popravljen (samo jedno restauriranje uspješno, ostali zahvati neadekvatni), izvorni komadi s oštećenjima u izrazito lošem stanju.
Stolac A2	1100	Prostorije za seminare	0	U cijelosti izgubljena serija.
Polunaslonjač	Nepoznato	Konferencijska dvorana, profesorski kabineti	6	Danas u sobi 228. Dva sačuvana izvorna primjerka u lošem stanju, ostala četiri neadekvatno održavana.
Naslonjač A3	30	Prostorije za seminare	3	Raspoređeni u tri sobe učilišta. Svi u izvornom (iznimka je sjedište jednog naslonjača) i vrlo lošem stanju.
Naslonjač A4	100	Prostor kluba i knjižnice	9	Raspoređeni u četiri sobe učilišta. Svi adekvatno restaurirani.
Naslonjač A5	170	Prizemlje i prvi kat čitaonice, sobe, hodnici	40	Raspoređeni u pet soba i po hodnicima Učilišta. Kod svih primjeraka konstrukcija izvorna, a sjedišni dio neadekvatno tretiran.
Dvosjed AK5	80	Čitaonica prizemlja, Klub, prostorije za seminare	9	Raspoređeni u dvije sobe i po hodnicima Učilišta. Konstrukcija izvorna, a ojastučeni dio neadekvatno obnovljen. U jako lošem ili kritičnom stanju.
Naslonjač A6	20	Ulazno predvorje	8	Raspoređeni u knjižnici, ulaznom holu, hodniku i sobi 127. Svi u izvornom stanju od vrlo dobrog do kritičnog.
Trosjed AK6	4	Ulazno predvorje	3	Raspoređeni u hodniku, ulaznom holu i sobi 127.

				Svi u izvornom stanju od vrlo dobrog do kritičnog.
Stolić za seminare	600	Prostorije za seminare	570	Raspoređeni po cijeloj zgradi učilišta. Dio neadekvatno tretiran, a većina u izvornom jako lošem stanju ili potpuno devastirana.
Radni stol za nastavnike	33	Prostorije za seminare	21	Raspoređeni u 13 soba, hodnicima i knjižnici učilišta. Dio neadekvatno tretiran, a većina u izvornom stanju od vrlo dobrog do izrazito lošeg.
Radni stol B2ab	80	Čitaonica prizemlja i prvog kata te jedna prostorija učilišta	77	Raspoređeni po devet soba, podrumu, teretani i fotokopiraonici učilišta. Jedan primjerak prenamijenjen, nekoliko neadekvatno tretirano, a većina u izvornom relativno dobrom stanju.
Radni stol B2	150	Čitaonica i 65 prostorija učilišta	46	Raspoređeni po 19 soba, knjižnici, podrumu, teretani i fotokopirnici učilišta. Dio neadekvatno obnovljen, dva komada devastirana, veći dio izvoran sa srednjim oštećenjima, tri izvorna komada adekvatno tretirana.
Radni stol sa četiri ladice	4	Čitaonica i jedna prostorija učilišta	4	Raspoređeni u četiri sobe učilišta. Svi u izvornom ali dosta lošem stanju.
Radni stol B16	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u sobi 229. Neadekvatno tretiran.
Radni stol s tri ladice	Nepoznato	Nepoznato	2	Danas u arhivi POUZ-a i podrumu. Jedan komad neadekvatno tretiran, a drugi u izvornom stanju i devastiran.
Radni stol za čitaonicu prizemlja i knjižnicu	4	Čitaonica prizemlja, knjižnica	3	Raspoređeni u knjižnici i hodniku učilišta. Svi komadi u izvornom relativno dobrom stanju.

Radni stol za knjižničara	Nepoznato	Knjižnica	1	Danas u prostoru podruma knjižnice. Izvorni primjerak u vrlo dobro očuvanom stanju.
Radni stol za računovodstvo	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u prostoru podruma. Izvorni primjerak u loše očuvanom stanju.
Stolić B5	27	Čitaonica prizemlja i osamnaest prostorija učilišta	6	Raspoređeni u dvije sobe, hodnicima i spremištu knjižnice. Jedan primjerak neadekvatno tretiran, ostali izvorni u lošem stanju.
Stolić B6	27	Knjižnica, čitaonica prizemlja i prvog kata, dodatne prostorije	8	Raspoređeni u knjižnici i hodnicima učilišta. Od preostalog broja četiri nepovratno oštećena, ostali zahtjevaju hitno restauriranje.
Stolić B7	10	Četiri prostorije učilišta	6	Raspoređeni u pet soba i hodniku. Dva primjerka neadekvatno tretirana, ostali izvorni u lošem stanju.
Stol B8	12	Prostorija 259	12	Danas svi u konferencijskoj dvorani u vrlo dobrom stanju.
Bazen za kartice	Nepoznato	Knjižnica	0	Više ne postoji.
Stolić uz naslonjač A6	4	Ulazno predvorje	3	Raspoređeni u prostorima knjižnice i ulaznog predvorja. Svi primjerci su izvorni u relativno dobrom stanju.
Stolić (drvena konstrukcija)	11	Sedam prostorija učilišta	1	Danas u sobi 225. Iako u relativno dobro očuvanom stanju, restauriranje je prioritetno zbog posljednjeg sačuvanog primjerka.
Stolić (metalna konstrukcija s drvenom radnom površinom)	4	Dvije prostorije učilišta	1	Danas u prostoru trafostanice. Posljednji sačuvani izvorni primjerak u lošem stanju.

Dugački stolić	4	Prostorija 455	4	Raspoređeni u prostorima trafostanice i hodnicima učilišta. Svi primjerci izvorni u lošem stanju.
Veliki okrugli stol	1	Knjižnica	1	Danas u prostoru Galerije Bernardo Bernardi u učilištu. Izvorni primjerak u lošem stanju.
Ormarić D2	40	Dvadeset i dvije prostorije učilišta	31	Raspoređeni po zgradi učilišta. Nekoliko primjeraka neadekvatno tretirano, većina izvornih u relativno dobrom stanju.
Ormarić D2 (varijanta dvostruke adicije)	Nepoznato	Nepoznato	9	Raspoređeni po devet soba učilišta. Jedan primjerak neadekvatno tretiran, jedan devastiran, tri izvorna primjerka pogodna za restauriranje.
Ormarić D2 (varijanta trostruke adicije)	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u sobi 313. Izvorni primjerak u relativno dobrom stanju.
Uredski ormarić s pretincima	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u sobi 248. Izvorni primjerak u vrlo dobrom stanju.
Ormar za časopise	Nepoznato	Knjižnica	2	Danas u prostoru podruma i jedne sobe učilišta. Djelomično očuvani primjerci koji zahtijevaju hitno restauriranje.
Montažne police za konferencijsku dvoranu	1	Konferencijska dvorana	1	Danas sačuvano u konferencijskoj dvorani. Primjerak u relativno dobrom stanju.
Radni ormar (trostruka vrata)	Nepoznato	Nepoznato	3	Raspoređeni u četiri sobe u učilišta. Izvorni primjerci u relativno lošem stanju.
Radni ormar (peterostruka vrata)	9	Devet prostorija učilišta	4	Raspoređeni u četiri sobe učilišta. Izvorni primjerci u relativno lošem stanju.
Radni ormar	5	Pet prostorija učilišta	1	Danas u sobi 304. Jedini

(šesterostruka vrata)				preostali primjerak neadekvatno tretiran i devastiran.
Ormar s roloom	14	Devet prostorija učilišta	14	Raspoređeni u dvije sobe i arhivu učilišta. Svi izvorni primjerci u relativno dobrom stanju.
Ormar s roloom i vratima s desne strane	40	Dvadeset i dvije prostorije učilišta	19	Raspoređeni po zgradi učilišta. Četiri primjerka neadekvatno tretirana, ostali izvorni u većinom lošem stanju.
Pretinci	2	Dvije prostorije učilišta	2	Danas u spremištu knjižnice. Oba izvorna primjerka u relativno dobrom stanju.
Pretinci D15 za čitaonicu	3	Čitaonica prizemlja i podrum čitaonice	0	U cijelosti izgubljeni primjerci.
Police za knjige obostranog pristupa	6	Čitaonica prizemlja i prvog kata	4	Danas u spremištu knjižnice. Primjerci u izvornom stanju relativno očuvani.
Ormar za telefonsku centralu	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u prostoru bivše telefonske centrale. Izvorni primjerak relativno očuvan.
Uredski ormar s jednim vratima	Nepoznato	Nepoznato	24	Raspoređeni u pet soba učilišta. Dvanaest primjeraka neadekvatno tretirana, ostali izvorni relativno očuvani.
Ugrađeni (zidni) ormar	Nepoznato	Nepoznato	7	Raspoređeni u osam soba učilišta. Izvorni relativno očuvani primjerci.
Ploče	38 (11 većih i 27 manjih)	Trideset i osam prostorija učilišta	16 (3 veće i 13 manjih)	Raspoređene po zgradi učilišta. Svi primjerci neadekvatno tretirani.
Ugrađena ploča s ormarićima	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u kosoj predavaonici. Izvorni primjerak neadekatno tretiran.
Stol za	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u kosoj

eksperimente				predavaonici. Izvorni primjerak u lošem stanju.
Pregradni panoi	30	Tri prostorije učilišta	0	Nije pronađeno.
Metalna modularna konstrukcija za izložbe	Nepoznato	Nepoznato	1	Danas u prostoru skladišta. Izvorni primjerak u lošem stanju (pronađen samo jedan metalni okvir).
Betonske posude za zelenilo	Nepoznato	Nepoznato	Nepoznato	Nisu autorski dizajn, ali odabrane za učilište po izboru arhitekta i dizajnera.

Tablica 1. Popis izvornog inventara opreme sveučilišta sa podacima o današnjem stanju¹⁸⁵

5.3. Danski modeli za očuvanje i prezentaciju dizajna interijera

Izravan danski utjecaj na dizajn opreme Radničkog sveučilišta imao je Hotel SAS, kulturno ostvarenje dizajna u glavnom gradu Danske, za koji je u potpunosti arhitektonsko i dizajnersko rješenje projektirao Arne Jacobsen kao jedan od vodećih dizajnera i arhitekata sredine 20. stoljeća u Skandinaviji. Tzv. *Kuća SAS* izgrađena je 1960. godine u središtu Kopenhagena i predstavljala je sklop luksuznog Hotela SAS i zrakoplovnog terminala na 22 kata čiju je izgradnju naručila Skandinavska aviokompanija Scandinavian Airlines System (SAS). Današnja zgrada je zadržala funkciju hotela, ali unatoč očuvanju izvornog izgleda eksterijera, unutrašnje uređenje i dizajn interijera Arnea Jacobsena tijekom godina su postupno uklanjani i izmijenjeni. Jedina prostorija hotela koja je od 1960-ih godina u potpunosti zadržala izvorni izgled i ukupnu opremu Arnea Jacobsena je tzv. *soba 606*. Konzerviranje *sobe 606* kao vremenske kapsule unutar danas potpuno izmijenjenog hotela, jedino je svjedočanstvo i trag izvornog projekta iz 1960. godine koji predstavlja iznimno dizajnersko ostvarenje 20. stoljeća.¹⁸⁶ Kao jedan od vodećih skandinavskih dizajnera toga vremena, Jacobsen je projektirao *Kuću SAS* do posljednje pojedinosti, uključujući arhitektonsko rješenje, sav namještaj interijera, rasvjetu, tekstile i dekoraciju. Ideja naručitelja ovog monumentalnog projekta bila je stvoriti skandinavski ekvivalent prijeratnih ostvarenja kao što su hotel Ritz u Parizu ili Waldorf-Astoria u New Yorku, koji bi turistima nudio luksuzni hotelski smještaj te ujedno zrakoplovni terminal koji bi bio izravna poveznica sa zračnom lukom Kastrup do koje bi bio organiziran prijevoz putnika. Projekt je 1955. godine povjeren

¹⁸⁵ Svi podaci preuzeti su iz inventara opreme koju je sastavila Iva Ceraj, kustosica Hrvatskog muzeja arhitekture, podaci su korišteni uz dopuštenje autorice

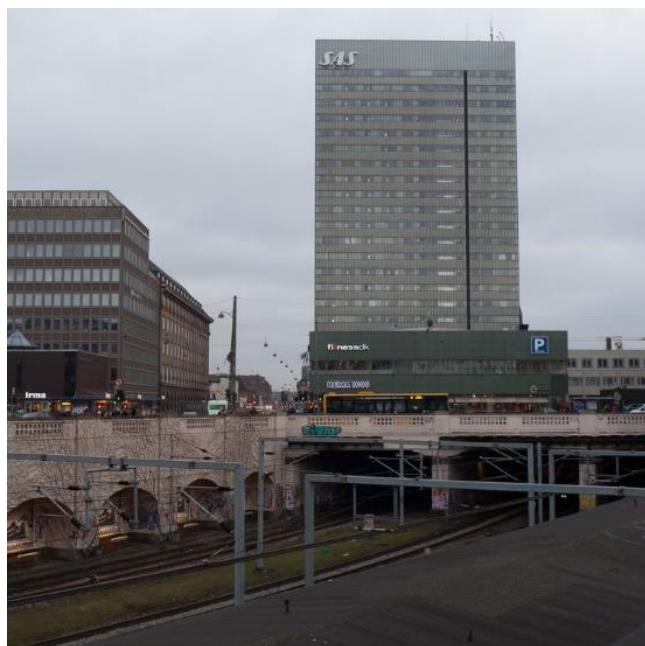
¹⁸⁶ Michael Sheridan, *Room 606: The SAS House and the Work of Arne Jacobsen*, Phaidon, 2003. str. 6.

Jacobsenu koji se dotada već proslavio nizom uspješnih projekata stambene, javne i industrijske arhitekture te skandinavske tradicije uređenja interijera, što je u konačnici primjenio na projekt *Kuće SAS*.¹⁸⁷ Zrakoplovni terminal otvoren je u kolovozu 1959., dok je Hotel SAS za javnost otvoren u lipnju 1960. godine.¹⁸⁸

Sl. 178. Arne Jacobsen, *Kuća SAS* (1955-1960.),
Kopenhagen, Danska

Sl. 179. SAS hotel, 2000-e

¹⁸⁷ Michael Sheridan, Room 606: The SAS House and the Work of Arne Jacobsen, Phaidon, 2003. str. 9-11.

¹⁸⁸ Isto, str. 23.

Iznimno važnu ulogu u arhitektonskom projektu i dizajnu interijera *Kuće SAS* imala je hortikultura u kojoj je Jacobsen pronalazio nadahnuće za svoje projekte. Jacobsen je u *Kući SAS* elemente prirode inkorporirao “vrtovima u zatvorenom”, modularnim namještajem od drveta kojima je opremio sve sobe hotela, skupinama namještaja za sjedenje za čije oblike nadahnuće crpi iz oblika prirode, korištenjem drvenih panela kao dekorativnih zidnih obloga, rastvaranjem zidova staklenim stijenama za dovodenje velike količine prirodnog svjetla u eksterijer te dokidanja granice s eksterijerom, tekstilima od prirodnih materijala s prirodnim motivima, itd. Jacobsen u zatvorenim prostorima stvara reminiscencije na otvorene površine i prirodu te unatoč tome što za arhitektonsko rješenje koristi geometrijske forme te lokaciju u samom središtu grada, *Kuća SAS* reflektira arhitektovu ideju o stvaranju kontakta s prirodom i vanjskim svijetom. Jacobsen je geometrijske forme koristio kao ekvivalent onima iz prirode te svoje nadahnuće u prirodi pretače u modernistički jezik čistih i visokofunkcionalnih oblika. Iznimno bitna odlika projekta *Kuće SAS* je dojam lakoće i lebdenja u svim elementima uključujući arhitektonsko rješenje, projektiranje namještaja, rasvjetna tijela i dekoraciju koji ga dodatno stapaju s prirodom. Mramorni podovi i mramorna crna oplata na ulaznom dijelu hotela sa svojim reflektirajućim efektima imaju svojstvo dokidanja granica između pojedinih prostora. Kako Sheridan navodi, jedan od najboljih Jacobsenovih ostvarenja jedinstva arhitekture i prirode je upravo Hotel SAS čiju vanjsku opnu gradi od aluminijskih panela te transparentnog prozirnog i zelenog stakla čime se to monumentalno zdanje gotovo stapa s nebom.¹⁸⁹

Jacobsenova minimalistička estetika jedna je od glavnih odlika namještaja interijera koji nastaju kao rezultat kombiniranja industrijskih elemenata s prirodnim formama, a koje reduciranjem na osnovne oblike i ograničen broj korištenih materijala izrađuje u duhu filozofije funkcionalizma moderne. Drvo kao jedan od glavnih materijala Jacobsen koristi primarno u sobama kao što je *Soba 606* u kojima je naglasak na prirodnim materijalima i tekstu izražen s obzirom na funkciju prostorije. Hotel SAS sadržavao je 275 uniformiranih soba sa sustavom ugradbenog visokofunkcionalnog namještaja. Jacobsen u sobama u visini radnog stola radi drvene oplata duž cijele prostorije koje u dijelu za spavanje izvlači u obliku drvenih kutija s funkcijom konzolnih noćnih ormarića. Na jednako funkcionalan način rješava sustave skladišnih ormara, stavljajući horizontalno police u ulazni dio sobe te ih prekriva kliznim vratima.¹⁹⁰ Za razliku od geometrijskog tretmana visokofunkcionalnog drvenog namještaja, sjedeće garniture izrađuje u gotovo skulpturalnim formama, crpeći nadahnuće iz

---

¹⁸⁹ Michael Sheridan, *Room 606: The SAS House and the Work of Arne Jacobsen*, Phaidon, 2003. str. 31-35.

¹⁹⁰ Isto, str. 73.

prirode te radi jasan kontrast u odnosu na stroge forme modalnog namještaja. Sinteza industrijskih materijala i prirodom nadahnutih formi rezultirali su kulturnim komadima danskog namještaja kao što su *Egg* i *Swan* naslonjači čiji novi modeli¹⁹¹ i danas čine opremu renoviranog nekadašnjeg Hotela SAS.¹⁹²

Sl. 180. Arne Jacobsen, *Soba 606*, Hotel SAS, Kopenhagen, Danska, današnji izgled

Sl. 181. Arne Jacobsen, *Soba 606*, Hotel SAS, Kopenhagen, Danska, današnji izgled

¹⁹¹ Jacobsenovi modeli namještaja kao što su Egg i Swan naslonjači su nakon izrade za Kuću SAS pušteni u masovnu proizvodnju te su i danas u prodaji.

¹⁹² Michael Sheridan, Room 606: The SAS House and the Work of Arne Jacobsen, Phaidon, 2003. str. 203.

Sl. 182. Arne Jacobsen, *Soba 606*, Hotel SAS, Kopenhagen, Danska, detalji namještaja

Prve renovacije *Kuće SAS* započele su već početkom 1970-ih godina nakon čega su uslijedile godine promjena nakon prodaje Hotela SAS američkom lancu hotela. Mijenjala se funkcija prostorija u hotelu i izgled pojedinačnih hotelskih soba, izvorni Jacobsenov namještaj je prodavan i zamijenjen namještajem koji se koristio za standardno uređenje luksuznih hotela. Jedina prostorija koja je ostala u potpunosti netaknuta je *Soba 606* zahvaljujući upravitelju hotela Kersi Porbunderwallu, koji je prepoznao kulturnu vrijednost Jacobsenova stvaralaštva i zabranio sve vrste izmjena. Danas *Soba 606* i dalje svjedoči izvornom dizajnu 1960-ih godina i unatoč prepoznatoj vrijednosti, taj kulni primjer danskog dizajna još uvijek nije zakonski zaštićen.¹⁹³

Unatoč činjenici da ni u Danskoj reprezentativni primjeri produkt dizajna nisu stavljeni pod zakonsku zaštitu, način očuvanja i prezentacije *Sobe 606* može se uzeti kao vrijedan primjer tretmana interijera takvih vrijednosti. *Soba 606* predstavlja iznimno važan primjer za pitanje mogućnosti očuvanja ili rekonstruiranja interijera Radničkog sveučilišta u Zagrebu budući da su unatoč razlici u tipu i funkciji građevine, *Kuća SAS* i Sveučilište nastali na vrlo bliskim arhitektonskim i dizajnerskim principima. Ono što predstavlja jasnu poveznicu u projektima je težnja kreiranju djela total-dizajna u kojem su arhitektonsko rješenje i dizajn interijera

¹⁹³ Michael Sheridan, *Room 606: The SAS House and the Work of Arne Jacobsen*, Phaidon, 2003. str. 261.

kreirani kao nerazdvojna visokofunkcionalna cjelina. Jasno je vidljiva sličnost u principima geometrizacije, transparentnosti, lakoći oblika i materijala te stvaranju dojma lebdenja pojedinih formi, spoju arhitektonskog rješenja s elementima prirode, dok je namještaj dizajniran prema principima funkcionalnosti i organskog skandinavskog modernizma. Unatoč jasnoj poveznici između oba arhitektonska rješenja, zasad je teško utvrditi jesu li Nikšić i Kučan bili upoznati s danskim projektom koji izvođen istovremeno s Radničkim sveučilištem u Zagrebu. S obzirom na sličnost oblikovnih rješenja te idejnih principa u dizajnu interijera i namještaja koji sežu do najmanjih pojedinosti te činjenicu da je u vrijeme projektiranja *Kuće SAS* Bernardi bio na studijskom boravku u Skandinaviji gdje je došao u izravan dodir sa stvaralaštvom Arnea Jacobsena, sa sigurnošću se može tvrditi da je projekt opreme danskog hotela izravno utjecao na Bernardiju.

Kao u potpunosti sačuvan izvorni projekt, za *Sobu 606* može se reći da predstavlja „muzej *in situ*“ koji danas prezentira izvorno oblikovno rješenje i izvornu funkciju, budući da je i danas unutar renoviranog hotela u funkciji hotelske sobe za iznajmljivanje. Kao posljednji trag Jacobsenova stvaralaštva ona predstavlja svjednočanstvo vrhunskog dizajna interijera sredine 20. stoljeća te svojevrsnu vremensku kapsulu koja svojom jednostavnošću izvedbe i visokom funkcionalnošću i danas pokazuje bezvremensku ljepotu i modernost.

Kao iznimno dobar primjer očuvanja dizajna interijera moguće je navesti i danski primjer očuvanja izvornog uređenja osobne kuće arhitekta Finna Juhla koji je također izvršio veliki utjecaj na Bernarda Bernardiju. Iako primjer svojom funkcijom nije podudaran s rješenjem Radničkog sveučilišta u Zagrebu, u svrhu problema kojima se bavi ovaj rad, kuća Finna Juhla predstavlja još jedan uspješan primjer restauriranja i prezentiranja interijera i produkt dizajna. Finn Juhl je jedan od ključnih danskih arhitekata i dizajnera sredine 20. stoljeća i predstavnik danske moderne. Godine 1942. izgradio je za sebe kuću u predgrađu Kopenhaga, Ordrupu, koja je 2003., nakon smrti njegove supruge Hanne Wilhelm Hansen, prešla u vlasništvo zaklade Wilhelm Hansen. Odbor za kulturnu baštinu je u to vrijeme odlučio da kuća nema dovoljnu vrijednost za financiranje mjera očuvanja te da sva sredstva mora osigurati zaklada. Iste godine Birgit Lyngbye Pedersen odlučuje kupiti kuću u svrhu njezina očuvanja te ju 2008. sa sveukupnom opremom interijera te umjetničkom zbirkom donira Danskoj vladi kako bi kuća bila sačuvana i prezentirana javnosti kao dio muzejskog sklopa Ordrupgaard u čijoj se neposrednoj blizini kuća nalazila. Kuća Finna Juhla predstavlja izniman primjer danske moderne u arhitekturi i dizajnu interijera te ostavštinu jednog od najznačajnijih dizajnera danskog namještaja. Arhitektonsko rješenje i cjelokupna oprema do najsitnije pojedinosti dočaravaju Juhlov interdisciplinarni pristup dizajniranju koji se zasnivao na postizanju

interakcije između arhitekture, interijera, materijala i boja. Kao i kod Jacobsena, za Juhla je iznimnu važnost imalo razbijanje granice između eksterijera i interijera te prožimanje čitave unutrašnjosti prirodnim svjetlom koje je dopiralo iz prirode koja je okruživala objekt.¹⁹⁴

Sl. 183. Finn Juhl, *Kuća Finna Juhla*, Kopenhagen, Danska, današnji izgled

¹⁹⁴ Per H. Hansen, *Finn Juhl and His House*, Hatje Cantz, 2014., str. 6-10.

Sl. 184. Finn Juhl, *Kuća Finna Juhla*, Kopenhagen, Danska, današnji izgled

Sl. 185. Finn Juhl, FJ 45 naslonjač, *Kuća Finna Juhla*, Kopenhagen, Danska, današnji izgled

6. Zaključak

Radničko sveučilište Moša Pijade predstavlja jedno od najreprezentativnijih arhitektonskih i dizajnerskih ostvarenja 20. stoljeća te pronalazi značajno mjesto ne samo u kontekstu domaće već i europske moderne. Arhitektonsko oblikovanje na tragu prijeratne tradicije Internacionalnog stila u sintezi sa idejama poslijeratnog djelovanja EXAT-a 51 i nizozemske arhitektonske moderne u potpunosti je predstavljalo novi suvremeni Zagreb i novu socijalističku državu. Total-dizajn koji Bernardo Bernardi postiže svojom opremom interijera promišljeno se nadovezujući na rad Radovana Nikšića i Ninoslava Kučana nepobitno je označilo začetak hrvatskog dizajna koji će se upravo zahvaljujući Bernardu Bernardiju profilirati kao nova struka u Hrvatskoj.

Unatoč iznimnoj povijesno-umjetničkoj vrijednosti građevina je od 1960-ih godina do danas doživjela drastične devastacije nizom neprimjerenih adaptacija i intervencija iako je već u osamdesetim godinama zaštićena Rješenjem o preventivnoj zaštiti spomenika kulture, a 2003. godine upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Građevina je danas kao Pučko otvoreno učilište zadržala većim dijelom svoju primarno edukacijsku namjenu, no godine neadekvatnog održavanja rezultirale su izrazito lošim stanjem koje zahtijeva hitne sanacijske radove kako bi se spomenik zaštitio od daljnjeg propadanja. Kako bi građevina i dalje bila u svojoj primarnoj funkciji kao edukacijska ustanova potrebno je dovesti ju u izvorno stanje očuvanosti zamjenom dotrajalih dijelova novima, ali prema restauratorskim principima u potpunosti poštivajući izvorne dijelove. Važno je također otvoriti pitanje energetske održivosti građevine kao ključnog problema ne samo primjera Radničkog sveučilišta već općenito arhitekture sredine stoljeća koja je još uvijek u funkciji. Za zaštitu građevine od daljnje devastacije ključno je hitno intervenirati na dijelu velike dvorane koja je prenamjenom u klub Boogaloo doživjela najveće promjene i devastacije. Prijedlog Ive Ceraj, Ivane Haničar Buljan i Renate Margaretić Urlić da se velika dvorana sa popratnim prostorijama adaptira u multimedijalnu dvoranu sa primarno suvremenom kazališnom namjenom omogućilo bi vraćanje izvorne funkcije prostoru koji je od početka projektiran za kulturna događanja Sveučilišta namjenjena široj javnosti.

Također je iznimno važno otvoriti pitanje restauracije i očuvanja djela produkt dizajna. Uz problem zakonskog uređenja zaštite dizajnerskog djela prvenstveno se veže pitanje kako od oštećenja i propadanja zaštititi predmete koji su u svakodnevnoj upotrebi kao što je slučaj sa inventarom Radničkog sveučilišta. Iznimno loše stanje Bernardijeve opreme u Sveučilištu

zahtijeva hitne intervencije i restauratorske postupke kojima bi se poštujući izvornike u najmanjim detaljima oprema interijera vratila u izvorno stanje i očuvala kao antologijski primjer hrvatskog dizajna. Kreiranje nekoliko tzv. vremenskih kapsula unutar zgrade Sveučilišta prema prijedlogu Ive Ceraj, Ivane Haničar Buljan i Renate Margaretić Urlić pokazalo se na danskim primjerima Kuće Finna Juhla i Sobe 606 Arnea Jacobsena kao iznimno uspješan način očuvanja i prezentacije, a koji bi u Hrvatskoj omogućio daljnji život primjeraka vrhunskog dizajna.

7. Kronologija zbivanja vezana uz izgradnju i sudbinu zgrade Radničkog sveučilišta

1907.	Osnivanje Pučkog sveučilišta, Zagreb
1947.	Varaždinska ulica mijenja naziv u Moskovski boulevard
1951.	Moskovski boulevard mijenja naziv u Beogradska ulica
1953.	Ideja za osnivanjem Radničkog sveučilišta Moša Pijade, 3. ožujka
1955.	Odluka o izgradnji zgrade sveučilišta na sastanku Narodnog odbora za grad Zagreb, 8. svibnja
	Raspisivanje natječaja za idejno arhitektonsko rješenje doma Radničkog sveučilišta, 21. lipnja
1956.	Rezultati natječaja, 15. siječnja
	Prvu nagradu za idejno rješenje odnosi projekt Radovana Nikšića, Ninoslava Kučana i Petra Kušana
	Odlazak Radovana Nikšića na šestomjesečni studijski boravak u Nizozemsku, siječanj – srpanj
1957.	Beogradska ulica mijenja naziv u Ulica proleterskih brigada
	Odobrenje lokacije za zgradu sveučilišta, 21. ožujka 1957.
	Građevna dozvola za gradnju zgrade Sveučilišta, 19. kolovoza 1957.
	Dovršenje izvedbenog projekta i početak gradnje
1961.	Bernardo Bernardi radi opremu interijera

	Dovršenje gradnje i otvorenje zgrade Sveučilišta povodom Prve konferencije nesvrstanih zemalja, 10. rujna
1962.	Dovršenje velike dvorane
1963.	Komisija za kolaudaciju pregledava izvedene radove, utvrđeni nedostaci u izvedbi, siječanj
1981.	Adaptacija Kluba u restoran
1985.	Rješenje o preventivnoj zaštiti spomenika kulture. Predmet: Zgrada Radničkog i narodnog sveučilišta Moša Pijade, Zagreb, Ulica proleterskih brigada 68, 29. listopada
1991.	Ulica proleterskih brigada mijenja naziv u Ulica grada Vukovara
1992.	Izveden niz pregradnji i radova bez dozvole Zavoda za zaštitu spomenika
2003.	Upis zgrade sveučilišta u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, 31. siječnja ¹⁹⁵
2009.	Spajanje Pučkog otvorenog učilišta i Centar za kulturu i obrazovanje Zagreb

¹⁹⁵ Radničko sveučilište ima svojstvo kulturnog dobra utvrđeno rješenjem Ministarstva kulture, klasa: UP/I-612-08/02-01/982, upisanog u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, broj registra: Z-676 (Narodne novine 63/03)

8. Popis literature i arhivskih izvora

8.1. Literatura

1. ***, Gradit će se novo Radničko sveučilište, *Vjesnik*, br. 3696, godina XVIII, 8. siječanj 1957.
2. ***, Narodni odbor grada Zagreba, „Raspis općeg jugoslavenskog anonimnog natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja za gradnju Doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu, 1955.“, u: *Čovjek i prostor*, Zagreb, br. 34, 1955.
3. ***, Narodni odbor kotara Zagreb, „Rezultati natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu“, u: *Vjesnik*, Zagreb, 15. siječnja 1956.
4. ***, *Pučko otvoreno učilište Zagreb - sinteza kulture, arhitekture i dizajna. U fokusu: knjižnica i čitaonica*. Povodom obilježavanja 110 godina Pučkog otvorenog učilišta Zagreb, 30-e obljetnice smrti arhitekta Radovana Nikšića (1920.–1987.) te ususret Europskoj godini kulturne baštine 2018. Prvi okrugli stol, Zagreb, 7. prosinca 2017., Zagreb, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2017.
5. ***, Urbanistički zavod grada Zagreba, *Direktivna regulatorna osnova*, Zagreb: Zavod za urbanizam NOGZ, 1953.
6. ***, Zastupnički dom hrvatskog državnog sabora, „Odluka o proglašenju Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara“, na temelju članka 89. Ustava Republike Hrvatske, broj: 01-081-99-1280/2, Narodne novine, NN 69/1999, 25. lipnja 1999.
7. Gary K. Bertsch; Karen L. Persons, „Workers' Education in Socialist Yugoslavia“, u: *Comparative Education Review*, Vol. 24, No. 1, Chicago: The University of Chicago Press, 1980.
8. Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi, dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985.*, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015.
9. Iva Ceraj, *Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961.*, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat)
10. Iva Ceraj. „Bernardo Bernardi – spiritus movens inicialnog razdoblja uspostave dizajna u Hrvatskoj“, u: *Art bulletin*, br. 63, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Arhiv za likovne umjetnosti, 2013.

11. Iva Ceraj, „Moša Pijade Worker's University in Zagreb“ u: *Exat 51. Synthesis Of The Arts In Post-War Yugoslavia. Ideology, Abstraction And Architecture*, Kunstmuseen, Museum Haus Lange, Krefeld, Njemačka, 2017.
12. Iva Ceraj, „Okrugli stol ispod svjetlosnih kupola knjižnice – zagovor očuvanju dizajnerske baštine modernizma“, u: *Prvi okrugli stol, Pučko otvoreno učilište – sinteza kulture, arhitekture i dizajna. U fokusu: knjižnica i čitaonica*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište, 2017.
13. Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.
14. Dragan Damjanović, *Zagreb: arhitektonski atlas*. Zagreb: Zagrebački holding, Podružnica AGM, 2014.
15. Ješa Denegri, „EXAT 51 u međunarodnom i domaćem okruženju“, u: *Život umjetnosti*, br. 71/72, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.
16. Ješa Denegri, Želimir Košćević, *Exat 51: 1951-1956*, Zagreb: Galerija Nova Centra za kulturnu djelatnost SSO Zagreb, 1979.
17. Žarko Domljan, "Poslijeratna arhitektura u Hrvatskoj, u: *Život umjetnosti*, br. 10., Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 1969.
18. Jasna Galjer, *Dizajn pedesetih u Hrvatskoj: od utopije do stvarnosti*, Zagreb: Horetzky, 2004.
19. Jasna Galjer, „Hrvatski dizajn pedesetih“ u: *Pedesete godine u Hrvatskoj umjetnosti*, Zvonko Maković; Iva Radmila Janković (ur.), Zagreb: Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, 2004.
20. Ivana Haničar Buljan; Zrinka Paladino, „Od Moše do Boogaloo“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011.
21. Per H. Hansen, *Finn Juhl and His House*, Hatje Cantz, 2014.
22. Goran Horvat; Željko Obad (ur.), *Pučko otvoreno učilište 1907.-1997.*, Zagreb: Otvoreno sveučilište, 1997.
23. Vedran Ivanković, „Moskovski boulevard – Ulica grada Vukovara u Zagrebu 1945. – 1956. godine. Arhitektura i urbanizam na razmeđu Istoka i Zapada.“ u: *Prostor*, 14, 2(32), Zagreb: Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2006.
24. Vedran Ivanković; Mladen Obad Šćitaroci, *Planiranje i izgradnja Zagreba 1945. – 1952.*, Arhitektonski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Prostor, 19, 2(42), 2011.

25. Ružica Kovačević, „Di je Moša?“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011.
26. Zoran Manević, *Arhitektura XX vijeka*, Beograd: Prosveta; Zagreb: Spektr; Mostar: Prva književna komuna, 1986.
27. Renata Margaretić Urlić, „Dom socijalističkog prosvjetiteljstva“, u: *15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu*, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011.
28. Renata Margaretić Urlić, „Socijalističko prosvjetiteljstvo i kontinuitet moderne“ u: *Život umjetnosti 71/72*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.
29. Renata Margaretić Urlić, Karin Šerman, „Workers' University Zagreb: Team 10 Ideas in the Service of Socialist Enlightenment“, u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art, 2014.
30. Ivo Maroević, „Hrvatska arhitektura pedesetih. Kontinuitet moderne u okruženju socijalizma“, u: *Život umjetnosti 71/72*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.
31. Ivo Maroević, *Kronika zagrebačke arhitekture : 1981. - 1991.*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2002.
32. Ivo Maroević, *Zagreb njim samim*, Zagreb: Durieux, 1991.
33. Maroje Mrduljaš; Tamara Bjažić Karin, „Zagreb revisionists: Social standard architecture“ u: *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism*, Varšava: Museum of Modern Art in Warsaw, 2014.
34. Darja Radović Mahečić, „Vizija i zbilja. Zagrebačka arhitektura i urbanizam 50-ih godina.“ u: *Život umjetnosti 71/72*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.
35. Michael Sheridan, *Room 606: The SAS House and the Work of Arne Jacobsen*, Phaidon, 2003.
36. Marijan Susovski, „EXAT 51 – europski avangardni pokret. Umjetnost-stvarnost-politika.“ u: *Život umjetnosti*, br. 71/72, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2004.

8.2. Arhivski izvori

1. Mikrofilmovi korišteni u Državnom arhivu u Zagrebu

- ZMF 1122, Moša Pijade – Grada Vukovara 68 – Radničko sveučilište, MF 352/389-419

2. Spisi korišteni u Državnom muzeju u Zagrebu:

- Radničko sveučilište Zagreb, Trg Lenjina br.2 – konačna lokacija novogradnje Radničkog sveučilišta na križanju Beogradske i produljene Runjaninove ulice, izdaje: Odjel za urbanizam i regulaciju Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba, Narodna Republika Hrvatska, br. 3853 –VIII-1-1956, 21.03.1957., Državni arhiv u Zagrebu

-Građevna dozvola za gradnju Radničkog sveučilišta „Moša Pijade“ na križanju Beogradske i produžene Runjaninove ulice, izdaje: Građevinski inspektorat Sekretarijata za građevinarstvo i urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba, Narodna Republika Hrvatska, br. 5391 –VIII-3-1957, 19.08.1957., Državni arhiv u Zagrebu

3. Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta

- Nacrti HMA 00/369 – idejna skica

- Nacrti HMA 00/369 A1

- Nacrti HMA 00/369 A2

- Nacrti HMA 00/369 A3

- Nacrti HMA 00/369 A4

- Nacrti HMA 00/369 A5

- Nacrti HMA 00/369 A8

- Nacrti HMA 00/369 A9

- Nacrti HMA 00/369 A10

- Nacrti HMA 00/369 A11

- Nacrti HMA 98/369 A4

- Nacrti HMA 98/369 A7

4. Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: pisani dokumenti i strojopisi

- Narodni odbor grada Zagreba, Uslovi i program natječaja za idejno arhitektonsko rješenje doma radničkog sveučilišta u Zagrebu, 21. lipnja 1955., HMA HAZU – OAF RN, strojopis

5. Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Bernarda Bernardija: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara

- Nacrti HMA 02/996 A22
- Nacrti HMA 02/996 A23
- Nacrti HMA 02/996 A24
- Nacrti HMA 02/996 A26
- Nacrti HMA 02/996 A20
- Nacrti HMA 02/996 A21
- Nacrti HMA 02/996 A27
- Nacrti HMA 02/996 A35
- Nacrti HMA 02/996 A31
- Nacrti HMA 02/996 A28
- Nacrti HMA 02/996 A29
- Nacrti HMA 02/996 A30
- Nacrti HMA 02/996 A33
- Nacrti HMA 02/996 A34
- Nacrti HMA/BB/6/18/1-5
- Nacrti HMA/BB/6/18/1-54

6. Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Bernarda Bernardija, Fotodokumentacija

- katalog 023

7. Arhiva Pučkog otvorenog učilišta - Građevinska dokumentacija RNS „Moša Pijade“

- Kupoprodajni ugovor između Radničkog sveučilišta i zemljišno-knjižnih vlasnika o prodaji nekretnina i praznih zemljišta u Beogradskoj ulici, 5. prosinca 1956., strojopis
- Ugovor sklopljen između Radničkog sveučilišta i autora projekta (ing.arh. Radovan Nikšić, ing.arh. Ninoslav Kučan, ing.arh. Bernardo Bernardi, ing.arh. Zvonimir Radić, ing.arh.Olga

Vujović, arh. Adam Petranović, ing.arh. Ana Neidharft, arh. Stjepan Benfić, arh. Marija Predović), 1956., strojopis

- Građevinski dnevnik za Radničko sveučilište Moša Pijade, Zagreb, 25. lipnja 1957., rukopis

8. Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi (pregledano 15. srpnja 2018.)

- Sign. 632/4, 596/2, 568/11, 598/5, 580/9, 603/5, 561/41, 561/23, 565/32, 581/5, 580/4, 606/11, 567/33, 617/16, 606/13, 600/41 , 606/14, 580/7, 576/25, 617/11, 561/21, 582/11, 562/32, 620/15, 598/13, 598/9, 582/2, 557/16, 585/5, 597/16, 591/12, 578/415

9. Institut za povijest umjetnosti, Analogna fototeka, autor: Krešimir Tadić, skenovi

- Inv. br. HUPS-551a

10. Institut za povijest umjetnosti, Fotoarhiv Branko Balić, autor: Branko Balić, skenovi

- Inv.br. BB-03350

11. Institut za povijest umjetnosti, Digitalna fototeka, autor: Paolo Mofardin

- Inv.br. IPU-F-23058_PM

- Inv.br. IPU-F-23059_PM

- Inv.br. IPU-F-23064_PM

- Inv.br. IPU-F-23067_PM

- Inv.br. IPU-F-23071_PM

- Inv.br. IPU-F-23081_PM

- Inv.br. IPU-F-23086_PM

- Inv.br. IPU-F-23086_PM

8.3. Internetski izvori

-Ministarstvo kulture, Registar kulturnih dobara, <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=322585585> (pregledano 28. lipnja 2018.)

-Europa za građane, <http://europazagradane.hr/program-europa-gradane-predstavljen-konferenciji-aktivna-clanica-multinacionalnog-drustva/> (datum posjeta: 9. rujna 2018.)

- Phaidon: Room 606, <http://uk.phaidon.com/agenda/design/picture-galleries/2010/august/16/room-606/> (pregledano 8. kolovoza 2018.)
- Copenhagen by design. <http://copenhagenbydesign.com/sas-hotel/> (pregledano 8. kolovoza 2018.)
- Noden: Room 606 by Arne Jacobsen,
<https://www.nodenhoe.com/journal/22/10/2014/room-606-by-arne-jacobsen> (pregledano 12. kolovoza 2018.)
- Cereal: Finn Juhl's House, <https://readcereal.com/finn-juhl-house/> (pregledano 13. kolovoza 2018.)
- A Constellation: Finn Juhl's House, Denmark,
<https://aconstellationjournal.com/2015/07/finn-juhl-house-denmark/> (pregledano 13. kolovoza 2018.)
- Ordrupgaard: Finn Juhl's House, https://ordrupgaard.dk/en/portfolio_page/finn-juhl-house/ (pregledano 13. kolovoza 2018.)

9. Popis slikovnih priloga

Sl. 1. Narodni odbor grada Zagreba, Uslovi i program natječaja za idejno arhitektonsko rješenje doma radničkog sveučilišta u Zagrebu, 21. lipnja 1955. u: Hrvatsku muzej arhitekture Hazu – Osobni arhivski fond Radovan Nikšić, strojopis

Sl. 2. Narodni odbor grada Zagreba, Raspis općeg jugoslavenskog anonimnog natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja za gradnju Doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu, 1955., u: Čovjek i prostor, Zagreb, br. 34, 1955.

Sl. 3. Narodni odbor kotara Zagreb, Rezultati natječaja za izradu idejnog arhitektonskog rješenja doma Radničkog sveučilišta u Zagrebu, u: Vjesnik, Zagreb, 15. siječnja 1956., str. 11.

Sl. 4. Kupoprodajni ugovor između Radničkog sveučilišta i zemljišno-knjižnih vlasnika o prodaji nekretnina i praznih zemljišta u Beogradskoj ulici, 5. prosinca 1956., strojopis u: Arhiva Pučkog otvorenog učilišta - Građevinska dokumentacija RNS „Moša Pijade“

Sl. 5. Ugovor sklopljen između Radničkog sveučilišta i autora projekta (ing.arh. Radovan Nikšić, ing.arh. Ninoslav Kučan, ing.arh. Bernardo Bernardi, ing.arh. Zvonimir Radić, ing.arh.Olga Vujović, arh. Adam Petranović, ing.arh. Ana Neidharft, arh. Stjepan Benfić, arh. Marija Predović), 1956., strojopis u: Arhiva Pučkog otvorenog učilišta - Građevinska dokumentacija RNS „Moša Pijade“

Sl. 6. Građevinski dnevnik za Radničko sveučilište Moša Pijade, Zagreb, 25. lipnja 1957., rukopis u: Arhiva Pučkog otvorenog učilišta - Građevinska dokumentacija RNS „Moša Pijade“

Sl. 7. Izgradnja Radničkog sveučilišta Moša Pijade, 1950-e u: Institut za povijest umjetnosti, Fotoarhiv Branko Balić, autor: Branko Balić, inv.br. BB-03350

Sl. 8. Idejna skica za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, natječajni projekt, 1955. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369

Sl. 9. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt prizemlja, 1955. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A1

Sl. 10. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocert prvog kata, 1955. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A2

Sl. 11. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt podruma i katova, 1955. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A3

Sl. 12. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, pročelja, 1955. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A5

Sl. 13. Natječajni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, presjeci, 1955. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A4

Sl. 14. Prostorna organizacija zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade, natječajni projekt, 1955. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A4

Sl. 15. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt podruma, 16. studenog 1956. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A8

Sl. 16. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt drugog i trećeg kata, 16. studenog 1956. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A9

Sl. 17. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, zapadno i istočno pročelje i presjek A-A, 16. studenog 1956. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A10

Sl. 18. Idejni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, sjeverno i južno pročelje i presjek B-B, 16. studenog 1956. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 00/369 A11

Sl. 19. Izvedbeni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, prvi nacrt, 15. veljače 1957. u: Državni arhiv u Zagrebu, ZMF 1122, Moša Pijade – Grada Vukovara 68 – Radničko sveučilište, MF 352/389-419, str. 392

Sl. 20. Izvedbeni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt prizemlja, 22. listopada 1957. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 98/369 A7

Sl. 21. Izvedbeni projekt za zgradu Radničkog sveučilišta Moša Pijade, tlocrt podruma, 1957. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Radovana Nikšića: tehnička dokumentacija i skice natječajnog i idejnog projekta, sign. HMA 98/369 A4

Sl. 22. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa zapada, 1960-e u: Institut za povijest umjetnosti, Analogni fototeke, autor: Krešimir Tadić, inv. br. HUPS-551a

Sl. 23. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa sjevera, 1960-e u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 66.

Sl. 24. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa sjeverozapada, 1960-e u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 69.

Sl. 25. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa jugozapada, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 565/32

Sl. 26. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa juga, 1960-e u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 78.

Sl. 27. Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu, pogled sa sjeverozapada po noći, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 632/4

Sl. 28. Bernardo Bernardi, nacrt za stolac A1, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A22

Sl. 29. Bernardo Bernardi, stolac A1 izvorno stanje, 1961. u: Iva Ceraj, Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 6.

Sl. 30. Bernardo Bernardi, stolac A1 izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 568/11

Sl. 31/32. Bernardo Bernardi, stolac A1, današnje stanje s detaljima oštećenja, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 33. Bernardo Bernardi, nacrt za stolac A2, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A22

Sl. 34. Bernardo Bernardi, stolac A2 izvorno stanje, 1961. u: Iva Ceraj, Bernardo Bernardi: Dizajnersko djelo arhitekta 1951.-1985., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, 2015, str. 167.

Sl. 35. Bernardo Bernardi, stolac A1 izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 596/2

Sl. 36. Bernardo Bernardi, polunaslonjač izvorno stanje, 1961. u: Iva Ceraj, Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 11.

Sl. 37. Bernardo Bernardi, polunaslonjač izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 598/5

Sl. 38/39. Bernardo Bernardi, polunaslonjač, današnje stanje s detaljima oštećenja, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 40. Bernardo Bernardi, nacrt za naslonjač A3, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A24

Sl. 41. Bernardo Bernardi, naslonjač A3, današnje stanje s detaljima oštećenja, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 42. Bernardo Bernardi, naslonjač A4 izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 580/9

Sl. 43. Bernardo Bernardi, naslonjač A4, današnje stanje, restaurirani primjerci, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 44. Bernardo Bernardi, nacrt za naslonjač A5, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A26

Sl. 45. Bernardo Bernardi, naslonjač A5, današnje stanje, restaurirani primjerci, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 46. Bernardo Bernardi, nacrt za dvosjed AK5, 1961., u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A20

Sl. 47. Bernardo Bernardi, Dvosjed AK5 izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 603/5

Sl. 48. Bernardo Bernardi, dvosjed AK5, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 49. Bernardo Bernardi, nacrt za naslonjač A6, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A25

Sl. 50. Bernardo Bernardi, naslonjač A6 izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 561/41

Sl. 51. Bernardo Bernardi, naslonjač A6, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 52. Bernardo Bernardi, nacrt za trosjed AK6, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A21

Sl. 53. Bernardo Bernardi, trosjed AK6 izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 561/23

Sl. 54. Bernardo Bernardi, trosjed AK6, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

- Sl. 55. Bernardo Bernardi, stolići za seminare, izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 581/5
- Sl. 56. Bernardo Bernardi, stolići za seminare, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice
- Sl. 57. Bernardo Bernardi, stolići za nastavnike, izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 580/4
- Sl. 58. Bernardo Bernardi, stolići za nastavnike, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice
- Sl. 59. Bernardo Bernardi, radni stol B2ab, izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 606/11
- Sl. 60. Bernardo Bernardi, radni stol B2ab, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice
- Sl. 61. Bernardo Bernardi, skica radnog stola B2, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A27
- Sl. 62. Bernardo Bernardi, radni stol B2, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice
- Sl. 63. Bernardo Bernardi, skica radnog stola sa četiri ladice, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A35
- Sl. C64. Bernardo Bernardi, radni stol sa četiri ladice, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice
- Sl. 65. Bernardo Bernardi, radni stol B16, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice
- Sl. 66. Bernardo Bernardi, radni stol s tri ladice, današnje stanje, u: Iva Ceraj, Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 52.

Sl. 67. Bernardo Bernardi, skica radnog stola za čitaonicu prozemplja i knjižnicu, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A31

Sl. 68. Bernardo Bernardi, radni stol za čitaonicu prozemplja i knjižnicu, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 69. Bernardo Bernardi, radni stol za knjižničara, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 70. Bernardo Bernardi, radni stol za računovodstvo, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 71. Bernardo Bernardi, skica stolića B5, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A28

Sl. 72. Bernardo Bernardi, stolić B5, izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 567/33

Sl. 73. Bernardo Bernardi, stolić B5, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 74. Bernardo Bernardi, skica stolića B6, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A29

Sl. 75. Bernardo Bernardi, stolić B6, izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 617/16

Sl. 76. Bernardo Bernardi, stolić B6, današnje stanje u: Iva Ceraj, Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 63.

Sl. 77. Bernardo Bernardi, skica stolića B7, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A31

Sl. 78. Bernardo Bernardi, stolić B7, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 79. Bernardo Bernardi, stolić B8, izvorno stanje i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 606/13

Sl. 80. Bernardo Bernardi, stolić B8, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 81. Bernardo Bernardi, nacrt za bazen za kartice, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA/BB/6/18/1-5

Sl. 82. Bernardo Bernardi, skica stolića uz naslonjač A6, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A35

Sl. 83. Bernardo Bernardi, stolić uz naslonjač A6, izvorno stanje i lokacija 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 600/41

Sl. 84. Bernardo Bernardi, stolić uz naslonjač A6, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 85. Bernardo Bernardi, skica za stolić, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A29

Sl. 86. Bernardo Bernardi, stolić, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 87. Bernardo Bernardi, skica za stolić, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A29

Sl. 88. Bernardo Bernardi, stolić, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 89. Bernardo Bernardi, skica za dugački stolić, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A30

Sl. 90. Bernardo Bernardi, dugački stolić, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 91. Bernardo Bernardi, veliki okrugli stol, izvorni izgled i lokacija, 1961. u: Iva Ceraj, Bernardo Bernardi: dizajnersko djelo arhitekta 1951. – 1985., Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2015., str. 169.

Sl. 92. Bernardo Bernardi, veliki okrugli stol, današnje stanje, u: Iva Ceraj, Bernardo Bernardi: popis namještaja i opreme za Radničko sveučilište Moša Pijade u Zagrebu 1961., Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2014. (elaborat), str. 80.

Sl. 93. Bernardo Bernardi, nacrt za ormarić D2, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA/BB/6/18/1-54/

Sl. 94. Bernardo Bernardi, ormarić D2, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 95. Bernardo Bernardi, ormarić D2 (varijanta dvostruke adicije), izvorni izgled i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 606/14

Sl. 96. Bernardo Bernardi, ormarić D2 (varijanta dvostruke adicije), današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 97. Bernardo Bernardi, ormarić D2 (varijanta trostruke adicije), današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 98. Bernardo Bernardi, uredski ormarić s pretincima, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 99. Bernardo Bernardi, ormar za časopise, izvorni izgled i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 580/7

Sl. 100. Bernardo Bernardi, ormar za časopise, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 101. Bernardo Bernardi, montažne police za konferencijsku dvoranu, izvorni izgled i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 606/13

Sl. 102. Bernardo Bernardi, montažne police za konferencijsku dvoranu, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 103. Bernardo Bernardi, radni ormar (trostruka vrata), današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 104. Bernardo Bernardi, skica za radni ormar (peterostruka vrata), 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A33

Sl. 105. Bernardo Bernardi, radni ormar (peterostruka vrata), današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 106. Bernardo Bernardi, Skica za radni ormar (šesterostruka vrata), 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A34

Sl. 107. Bernardo Bernardi, Radni ormar (šesterostruka vrata), današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 108. Bernardo Bernardi, Skica za ormar s roloom, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A34

Sl. 109. Bernardo Bernardi, Ormar s roloom, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 110. Bernardo Bernardi, Skica za ormar s roloom i vratima s desne strane, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A34

Sl. 111. Bernardo Bernardi, Ormar s roloom i vratima s desne strane, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 112. Bernardo Bernardi, Skica pretinaca, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A34

Sl. 113. Bernardo Bernardi, Pretinci, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 114. Bernardo Bernardi, Skica pretinaca D15 za čitaonicu, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A30

Sl. 115. Bernardo Bernardi, Pretinci D15 za čitaonicu, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 116. Bernardo Bernardi, Skica police za knjige obostranog pristupa, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A31

Sl. 117. Bernardo Bernadi, Police za knjige obostranog pristupa, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 118. Bernard Bernardi, Ormar za telefonsku centralu, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 119. Bernardo Bernardi, Uredski ormar s jednim vratima, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 120. Bernardo Bernardi, Ugrađeni (zidni) ormar, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. C121. Bernardo Bernardi, Skica ploče, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A33

Sl. 122. Bernardo Bernardi, Ploča, izvorni izgled i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 576/25

Sl. 123. Bernardo Bernardi, Ploča, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 124. Bernardo Bernardi, Ugrađena ploča s ormarićima u kosoj dvorani, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 125. Bernardo Bernardi, Stol za eksperimente u kosoj dvorani, današnje stanje, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 126. Bernardo Bernardi, Skica pregradnih panoa, 1961. u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU - Osobni arhivski fond Bernardo Bernardi: tehnička dokumentacija i crteži ugrađene opreme i pokretnog mobilijara, HMA 02/996 A33

Sl. 127. Bernardo Bernardi, Metalna modularna konstrukcija za izložbe, izvorni izgled i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 617/11

Sl. 128 Bernardo Bernardi, Metalna modularna konstrukcija za izložbe, današnje stanje, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 129 Betonske posude za zelenilo, izvorni izgled i lokacija, 1961. u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 561/21

Sl. 130 Betonske posude za zelenilo, današnje stanje, osobne fotografije dr. sc. Ive Ceraj, korištene u radu uz dopuštenje autorice

Sl. 131. Radničko učilište Moša Pijade, pogled sa sjeverozapada, 1960-e u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Bernarda Bernardija, Fotodokumentacija, kat. 023

Sl. 132. Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled sa sjeverozapada, 2011., autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23084_PM

Sl. 133. Radničko učilište Moša Pijade, pogled sa jugozapada, 1960-e u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Bernarda Bernardija, Fotodokumentacija, kat. 023

Sl. 134. Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled sa jugozapada, 2011., autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23075_PM

Sl. 135. Radničko sveučilište Moša Pijade, zapadni prilaz na vanjsku terasu, 1960-e u: Hrvatski muzej arhitekture HAZU – Osobni arhivski fond Bernarda Bernardija, Fotodokumentacija, kat. 023

Sl. 136. Pučko otvoreno učilište Zagreb, zapadni prilaz na vanjsku terasu, 2017. u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 74.

Sl. 137. Radničko sveučilište Moša Pijade, pogled na vanjska pročelja Kluba i predvorja u prizemlju sa vanjske terase, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 562/32

Sl. 138. Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled na vanjska pročelja Kluba i predvorja u prizemlju sa vanjske terase, 2018., osobne fotografije Iva Jurlina

Sl. 139. Zapadni glavni ulaz u Radničko sveučilište Moša Pijade, pogled prema sjevernom zidu velike dvorane, 1960-e u: Ivana Haničar Buljan, Zrinka Paladino, „Od Moše do

Boogaloo“, u: 15 dana: ilustrirani časopis za umjetnost i kulturu, Zagreb: Pučko otvoreno učilište Zagreb, Centar za kulturu, 2011., str. 8.

Sl. 140. Zapadni glavni ulaz u Pučko otvoreno učilište Zagreb, pogled prema sjevernom zidu velike dvorane, 2011., autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23086_PM

Sl. 141. Zapadni glavni ulaz u Radničko sveučilište Moša Pijade, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 582/11

Sl. 142. Zapadni glavni ulaz u Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2011., autor: Paolo Mofardin u: Institut za povijest umjetnosti, Digitalna fototeka, autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23081_PM

Sl. 143. Glavni ulaz u zgradu, Radničko sveučilište Moša Pijade, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. nepoznata

Sl. 144. Glavni ulaz u zgradu, Pučko otvoreno učilište Zagreb, 2017. u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 74.

Sl. 145. Radničko sveučilište Moša Pijade, glavno predvorje, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. nepoznata

Sl. 146. Pučko otvoreno učilište Zagreb, glavno predvorje, 2011., autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23064_PM

Sl. 147. Radničko sveučilište Moša Pijade, garderoba na sjevernoj strani glavnog predvorja, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 620/15

Sl. 148. Pučko otvoreno učilište Zagreb, garderoba na sjevernoj strani glavnog predvorja, 2018., osobne fotografije Iva Jurlina

Sl. 149. Radničko sveučilište Moša Pijade, glavno predvorje, pogled prema glavnom ulazu, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 562/12

Sl. 150. Pučko otvoreno učilište Zagreb, glavno predvorje, pogled prema glavnom ulazu, 2011. autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23067_PM

Sl. 151/152. Radničko sveučilište Moša Pijade, prizemlje čitaonice, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 598/13 i 598/9

- Sl. 152/154. Pučko otvoreno učilište Zagreb, prizemlje čitaonice, 2011. autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23059_PM i IPU-F-23058_PM
- Sl. 155. Radničko sveučilište Moša Pijade, hodnici, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 582/2
- Sl. 156. Pučko otvoreno učilište Zagreb, hodnici, 2011. autor: Paolo Mofardin, snimljeno 2011., inv.br. IPU-F-23071_PM
- Sl. 157. Radničko sveučilište Moša Pijade, mala dvorana, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 557/16
- Sl. 158. Pučko otvoreno učilište Zagreb, mala dvorana, 2016. preuzeto na: <http://europazagradane.hr/program-europa-gradane-predstavljen-konferenciji-aktivna-clanica-multinacionalnog-drustva/> (datum posjeta: 9. rujna 2018.)
- Sl. 159. Radničko sveučilište Moša Pijade, „kosa dvorana“, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 585/5
- Sl. 160. Pučko otvoreno učilište Zagreb, „kosa dvorana“, 2018., osobne fotografije Iva Jurlina
- Sl. 161. Radničko sveučilište Moša Pijade, konferencijska dvorana, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 597/16
- Sl. 162. Pučko otvoreno učilište Zagreb, konferencijska dvorana, 2018., osobne fotografije Iva Jurlina
- Sl. 163. Radničko sveučilište Moša Pijade, predvorje u prizemlju, 1981. u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 100.
- Sl. 164. Pučko otvoreno učilište Zagreb, predvorje u prizemlju, 2017. u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 100.
- Sl. 165. Radničko sveučilište Moša Pijade, predvorje na katu – Klub, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 591/12

Sl. 166. Pučko otvoreno učilište Zagreb, predvorje na katu – Klub, 2018., osobne fotografije Iva Jurlina

Sl. 167. Radničko sveučilište Moša Pijade, predvorje na katu – Klub (šank), 1960-e u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 106.

Sl. 168. Radničko sveučilište Moša Pijade, predvorje na katu – Klub (šank), 2018., osobne fotografije Iva Jurlina

Sl. 169. Radničko sveučilište Moša Pijade, velika dvorana, 1960-e u: Knjižnica Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – fotoalbumi, sign. 578/415

Sl. 170. Klub Boogaloo Zagreb, 2017., u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 93.

Sl. 171. Tlocrtni prikaz prostornih cjelina Radničkog sveučilišta Moša Pijade obuhvaćenih konzervatorskom studijom – prostor velike dvorane s pratećim prostorijama , u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 124.

Sl. 172. Konzervatorske smjernice za prostor podruma zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 129

Sl. 173. Idejni prijedlog prezentacije prostora podruma zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 138.

Sl. 174. Konzervatorske smjernice za prostor prizemlja zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 130.

Sl. 175. Idejni prijedlog prezentacije prostora prizemlja zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 139.

Sl. 176. Konzervatorske smjernice za prostor katova zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 131.

Sl. 177. Idejni prijedlog prezentacije prostora katova zgrade Radničkog sveučilišta Moša Pijade u: Iva Ceraj, Ivana Haničar Buljan, Renata Margaretić Urlić, *Konzervatorska studija s idejnim prijedlogom prezentacije dijela zgrade Pučkog otvorenog učilišta Zagreb – velika dvorana s pratećim prostorijama*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017., str. 140.

Sl. 178. Arne Jacobsen, Kuća SAS (1955-1960.), Kopenhagen, Danska, preuzeto sa: <http://uk.phaidon.com/agenda/design/picture-galleries/2010/august/16/room-606/> (pregledano 8. kolovoza 2018.)

Sl. 179. SAS hotel 2000-e, preuzeto sa: <http://copenhagenbydesign.com/sas-hotel/> (pregledano 8. kolovoza 2018.)

Sl. 180. Arne Jacobsen, Soba 606, Hotel SAS, Kopenhagen, Danska, današnji izgled, preuzeto sa: <http://uk.phaidon.com/agenda/design/picture-galleries/2010/august/16/room-606/> (pregledano 8. kolovoza 2018.)

Sl. 181. Arne Jacobsen, Soba 606, Hotel SAS, Kopenhagen, Danska, današnji izgled, preuzeto sa: <http://uk.phaidon.com/agenda/design/picture-galleries/2010/august/16/room-606/> (pregledano 8. kolovoza 2018.)

Sl. 182. Arne Jacobsen, Soba 606, Hotel SAS, Kopenhagen, Danska, detalji namještaja, preuzeto sa: <https://www.nodenhome.com/journal/22/10/2014/room-606-by-arne-jacobsen> (pregledano 12. kolovoza 2018.)

Sl. 183. Finn Juhl, Finn Juhl's House, Kopenhagen, Danska, današnji izgled, preuzeto sa: <https://readcereal.com/finn-juhls-house/> (pregledano 13. kolovoza 2018.)

Sl. 184. Finn Juhl, Finn Juhl's House, Kopenhagen, Danska, današnji izgled, preuzeto sa: <https://aconstellationjournal.com/2015/07/finn-juhls-house-denmark/> (pregledano 13. kolovoza 2018.)

Sl. 185. Finn Juhl, FJ 45 naslonjač, Finn Juhl's House, Kopenhagen, Danska, današnji izgled, preuzeto sa: https://ordrupgaard.dk/en/portfolio_page/finn-juhls-house/ (pregledano 13. kolovoza 2018.)